

Tartu Ülikool
Sotsiaal- ja haridusteaduskond
Ajakirjanduse ja kommunikatsiooni osakond

**POLIITIKUTE JA AJAKIRJANIKE STRATEEGIAD
ETV PEAMINISTRIKANDIDAATIDE DEBATTIDES
1999, 2003 JA 2007.**

Bakalaureusetöö

Koostaja: Hendrik Kuusk
Juhendaja: Mart Raudsaar Mphil

Tartu
2010

Sisukord

Sisukord.....	2
1. Sissejuhatus	3
2. Meedia ja poliitika.....	5
2.1 Televisioon.....	6
2.2 Eesti poliitiline süsteem	7
2.3 Eesti poliitiline taust.....	9
2.4 Avalik-õiguslik televisioon Eestis.....	12
2.5 Poliitilised teledebatid	14
2.5.1 Poliitikute strateegiad.....	17
2.5.2 Ajakirjanike strateegiad.....	20
3. Meetodid.....	24
3.1 Analüüsis kasutatavad mõisted	26
3.2 Valim.....	27
4. Uuringu tulemused (Debatid hinnangute kogumina).....	28
4.1 Saate formaadist tulenevad iseärasused	29
4.2 Poliitikute käsitus.....	31
4.2.1 Suurimad kritiseerijad ja kritiseeritavad, kiitjad ja kiidetavad.....	31
4.2.2 Poliitilised rühmad ja hinnangute jaotumine nende vahel.	35
4.2.3 Kriitika magnetid.....	38
4.2.4 Poliitikute strateegiad	39
4.3 Ajakirjanike käsitus.....	41
4.3.1 Erinevused eetriaegade mahus	42
4.3.2 Negatiivsete küsimuste suund	46
4.3.3 Seosed ajakirjanike ja poliitikute käitumise vahel	48
5. Järeldused ja diskussioon	49
Kokkuvõte	54
<i>Summary</i>	56
Kasutatud kirjandus	58
Lisad	61
Lisa 1. Kodeerimisjuhend	61
Lisa 2. Strateegiad	65
Lisa 3. Debattide koosseisud	66
Lisa 4. Sisenenud hinnagute osa kõikidest hinnangutest	67
Lisa 5. Süvaintervjuude juhtiv küsimustik.....	68
Lisa 6. Süvaintervjuude transkriptsioonid.....	69
6.1 Ainar Ruussaar	69
6.2 Arne Rannamäe	80
6.3 Andres Kuusk	88
6.4 Hannes Rumm	95
6.5 Tarmu Tammerk.....	102
Lisa 7. Debattide salvestised	111

1. Sissejuhatus

*„Ma armastan argumenti, ma armastan debatti.
Ma ei oota kellelki, et ta lihtsalt istuks ja nõustuks minuga,
see ei ole tema töö“*
Margaret Thatcher

Poliitilist debatti on armastatud tema sünnist saati. Palju kõneainet pakkunud John F. Kennedy ja Richard Nixon vahel peetud ajaloo esimene teledebatt on tekitanud küsimusi (Druckman 2003:559), nagu kuidas mõjutab televisioon poliitilist käitumist ja kas televisioon on mõjutanud inimesi keskenduma poliitikute imagole, mitte argumentidele, mis huvitavad teadlasi tänaseni. Debatid on poliitikute vaidlusareeniks, mille meedia võib paisutada müütilisteks vastasseisudeks. Televisioon võib fabritseerida ajalugu, tekitades vaatajatele tunde, et mingi üsna tavaline sündmus nagu valimiskampaania on tõeliselt suur sündmus (Danesi & Perron 2005:242).

Käesolev töö keskendub just (Riigikogu) valimiste eel peetud poliitilistele teledebattidele, seetõttu mõeldakse enamasti mõiste „debatt“ all edaspidi just sellist debateerimise vormi. Valimiseelne debateerimisvorm on palju kõneainet pakkunud ka Eestis, mitte ainult Ameerika Ühendriikides. 2007. aasta valimiste eel toimus erakanalis TV3 Edgar Savisaare ja Mart Laari vaheline debatt, mille pealkirjaks sai: „Gigantide heitlus“. Juba pealkirjavalik näitab hoiakut debati suhtes.

Teledebattide tähtsustamisest Eestis on näiteid ka hilisemast ajast. Enne Euroopa Parlamendi valimisi 2009. aastal pani üksikkandidaat Indrek Tarand rahvusringhäälingu nõukogule pahaks, et teda ei olnud kutsutud ühele debattidest, kus olid esindatud kõik suurparteid. Tarand pöördus õiguskantsleri poole, küsides, kas ETV käitumine oli kooskõlas võrdse kohtlemise põhimõttega (Kass 2009). Õiguskantsler leidis, et ERR on andnud kõigile kandidaatidele võimaluse ennast ja oma seisukohti avalik-õiguslikus meedias tutvustada ja taganud võrdsuse. (Ratt 2009).

Võib näha, et valimisdebattide on Eesti ühiskonnas tähtsustatud nii poliitikute kui meedia poolt. Ometi pole neid Eestis varem põhjalikult analüüsitud. Tehtud on teadustöid valimiskampaaniatest (näiteks Kaasik 2009) ja ka valimisteagsest poliitilise võrdsuse tagamisest meedias (näiteks Jaakson 1997), kuid valimiskampaania ühte olulist osa, mille juures just ajakirjandusel on mängida oma suur ja oluline roll, pole uurimise alla võetud.

Eriti oluline näib valimisdebattidele keskendumine olevat seetõttu, et ühiskonnas on korduvalt tõusnud Eesti poliitilisi teledebatte kritiseerivad toonid. „Meie valimisdebat on muutunud tavaliseks supermarketiks, kus käib konkureeriv enampakkumine, kelle kaup on ilusam, näeb värskem välja ja on suurem kui teistel,“ on öelnud Tartu Ülikooli majandusteaduskonna teadusprodekaan Urmas Varblane (2007).

Tegelikke empiirilisi tõendeid valimisdebattide kohta aga Eestis pole, seetõttu on autor võtnud omale ülesandeks pisut valgust heita ka Eestis peetud valimisdebattidele, lootes anda seni vaid kuulujuttude tasemel olevale pärimusele ka uurimuslikku tausta. Täpsemalt on vaatluse all 1999. 2003. ja 2007. aasta peaministri kandidaatide valimisdebatid ETV otsesaates „Valimisstuudio“. Valitud on just avalik-õigusliku televisiooni eetris olevad debatid, kuna neile kehtivad kindlad paika pandud kajastamisreeglid ja ootused. Töö keskendub debattide sisu uurimisele, jättes kõrvale debati võimaliku hilisema mõju vaatajatele või valimistulemusele.

Bakalaureusetöö jaguneb nelja temaatilisse ossa, nendeks on teoreetilised lähtekohad, meetodika, tulemused ja nende analüüs. Töö teoreetiline pool ja poliitikute käitumist uuriv osa on suures mahus üle kantud autori poolt varem valminud seminaritööst (Kuusk 2010). Teoreetiline osa püüab siduda töös leiduvad poliitilised ja ajakirjanduslikud osapooled. Meetodina on kasutatud varem Saksamaal debattide analüüsimisel end tõestanud kontentanalüüsi, saadud tulemusi on aga rakendatud Saksamaal tehtud uuringutest erinevalt ja kaasatud ka ajakirjanikke analüüsiv osa, mida seni vähe uuritud on. Analüüsis võtab töö kokku leitud seaduspärasused, annab ülevaate Eesti poliitikute ning ajakirjanike käitumisest teledebattides. Lisaks kontentanalüüsile toetub töö kõrvalmeetodina ja debatte juhtinud ajakirjanikega tehtud intervjuudele. Töö tulemuste analüüsimine võib olla kasulik nii teletöötajatele kui ka poliitikutele ja politoloogidele järgnevaid valimisdebatte korraldades.

Töö autor tänab oma juhendajat Mart Raudsaart.

2. Meedia ja poliitika

Käesolev uurimus vaatlleb teledebate kahest perspektiivist. Esiteks uuritakse poliitikute käitumist debatis, teiseks ajakirjanike tegevust debati juhtimisel ja nende kahe osapoole võimet üksteist mõjutada. Seega on töös kaks poolt: poliitika ja meedia. Nende kahe mõiste ühildamine on poliitilises kommunikatsioonis tavapärane nähtus.

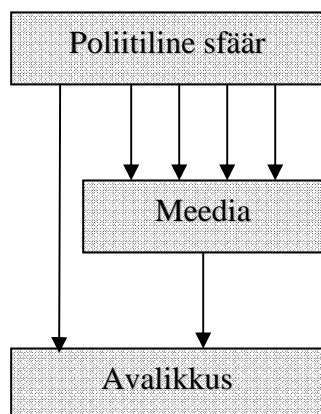
Poliitilise kommunikatsiooni all mõeldakse traditsiooniliselt poliitilise sisuga teadete eesmärgistatud liikumist (McNair 2003:24). Reeglina on teate saatjaks ehk poliitilise kommunikatsiooni tootjaks poliitiline sfäär, mis koosneb riigist ja temas tegutsevatest poliitikaga seotud inimestest, institutsioonidest. Lillekeri (2006:1) kohaselt loovad poliitilist kommunikatsiooni lisaks poliitilisele sfäärile ka mittepoliitilised osapooled (poliitiliselt huvitatud ettevõtted, valijad jne) ning meedia. Need osapooled võivad kommunikeerida iseseisvalt, kuid on kõik omavahel seotud ja ka mõjutavad teineteist.

Antud töös on olulised kommunikeerijad just poliitiline sfäär ja meedia, seega põhineb antud töö üsna klassikalisel poliitilise kommunikatsiooni mudelil, kus info liigub poliitilisest sfäärist läbi meedia rahvani. Seejuures mõjutavad poliitilised osapooled ja meedia üksteist tugevalt. Poliitilisest vaatenurgast ongi massimeediast saanud demokraatliku poliitika üks põhielemente, meedia loob poliitilise areeni ja kanali aruteludeks ning mitmekesise info ja arvamuste levitamiseks (McQuail 2000:3). Seega on poliitika (eriti demokraatlik süsteem) ning ajakirjandus omavahel tugevalt seotud. „Ilmselt pole vaja kõrgemat teaduskraadi politoloogia alal, mõistmaks tõsiasja, et sõnavabadus, sealhulgas ajakirjandusvabadus, on üheks demokraatia eeltingimuseks. Ja vastupidi. Demokraatia ja sõnavabadus eeldavad teineteist,“ ütles Eesti Vabariigi president Toomas Hendrik Ilves (2010) pöördumises Eesti ajakirjanikele. Presidendi sõnad kinnitavad, et demokraatlik poliitika ja vaba ajakirjandus, mis kehtivad Eesti ühiskonnas ja milles toimuvad töös uurimise alla tulevad teledebatid on omavahel tihedalt põimunud.

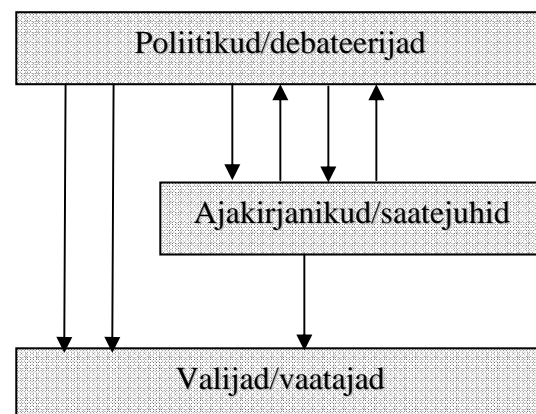
Tuleme tagasi Lillekeri poolt välja toodud sfääride juurde. Nagu mainitud, keskendub töö vaid poliitiliste osapoolte ja meedia enda loodud poliitilisele kommunikatsioonile, mittepoliitiliste jõudude mõjutused jäävad uurimusest välja. Samuti ei kajasta töö hilisemaid mittepoliitiliste või poliitiliste jõudude reaktsioone debatile. Nii saab uurimuses kajastuvat

kommunikatsioonimudelt kirjeldada Lillekeri poolt kasutatud klassikalise ühepoolse poliitilise kommunikatsioonimudeli edasiarendusena. Kui Lillekeri mudelis kommuniqueerivad poliitikud avalikkusele enamasti läbi meedia ja väliste segajateta (sellist skeemi kujutab Joonis 1), siis kohandades skeemi töös uuritavate debattide jaoks, võime seda vaadata kui poliitikute püüdu jõuda valijateni, mis paratamatult toimub saatejuhtide ja ajakirjanike vahendusel, tuues ilmsile kahe osapoolse omavahelised mõjutused. Kuna debatti juhivad ajakirjanikud, mõjutavad nad paljuski oma küsimuste ja teemapüstitustega ka seda, mida poliitikud kommuniqueerivad. Seega on poliitikud ajakirjanikest mõjutatud, kuid kuna tegemist on otsesete ja –suhtlusega, saavad poliitikud parema võimaluse oma ideid otse valijateni viia. Poliitiliste debattide kirjeldamiseks on autor Lillekeri skeemi kohandanud ja saanud pisut enam meediast mõjutatud pildi (Joonis 2).

Joonis 1: Klassikaline ühepoolne kommunikatsioonimudel (Lilleker 2006:5)



Joonis 2: Teledebattidele kohandatud kommunikatsioonimudel



2.1 Televisioon

„Kaasaegne poliitika vajab televisiooni, poliitika ilma televisioonita on kujuteldamatu“ (Mazzoleni 2003:35). Televisiooni tulek muutis märgatavalt poliitilise kommunikatsiooni olemust. Poliitikud pidid arvestama hakkama uue ja väga võimsa meediumiga. Blumler ja Kavanagh (1999:212) nimetavad vähese kanalivalikuga rahvusliku televisiooni tulekut ja poliitilise kommunikatsiooni domineerivaks meediumiks saamist lausa „teiseks ajastuks“ poliitilises kommunikatsioonis. Kui esimene ajastu oli „erakondade kuldne ajastu“, kus ühiskondlikku initsiatiivi näidati üles läbi erakondade, kel olid üsna kindlad valijad, siis

televisiooni tulekul hakkas vähenema ka parteilojaalsus. Ühiskond sai avatumaks erinevatele vaadetele ja ka propagandale. Pärast televisiooni kiiret võidukäiku on poliitikutel tulnud palju vaeva näha, et end just audiovisuaalselt nähtavaks ja kuuldavaks teha. Kui poliitik otsib isikute ja otsuste heaks mõistmist, rahva konsensust või ükskõik millist avalikku representatsiooni, siis ilma televisioonita ei ole see enam võimalik (Mazzoleni 2003).

Tänapäeval on poliitiline kommunikatsioon Blumleri ja Kavanaghi (1999:214) määratluse kohaselt aga nihutatud juba kolmandasse ajastusse, kus meediumite, ka telekanalite rohkus ja infoküllus sunnivad poliitikuid oma kajastuse pärast veelgi enam ja mitmetel erinevatel rinnetel pingutama.

2.2 Eesti poliitiline süsteem

Eesti Vabariik on esindusdemokraatlik maa, kus kõrgeima võimu esindajaks on rahvas, kes valib enda seast esindajate kogu riigikokku. Oma demokraatliku süsteemi järgi on Eestit aga raske täpselt liigitada.

Arend Lijphart (2009) jagab demokraatiad teatud tunnuste alusel enamusedemokraatiaks ja leppedemokraatiaks. Selle liigituse kohaselt on enamusedemokraatia näol tegemist kaheparteiüsteemiga, kus võim kuulub ühe enamusvalitsuse kätte ja kehtib majoritaarne ja ebaproportsionaalne valimissüsteem. Enamuslik mudel keskendab poliitilise võimu lihtenamuse, tihti mitte täisnamuse, vaid koguni suhtelise enamuse kätte. Leppedemokraatia eesmärgistab aga laialdase osalemise valitsemises. Selge erinevus nimetatud kahe mudeli vahel on see, et enamusedemokraatia on välistav, võistlev ja vastandav, samas kui konsensuslikku leppemudelit iseloomustavad kaasamine, tingimine ja kompromissid, mistõttu leppedemokraatiat võiks nimetada ka „läbirääkimiste demokraatiaks“.

Formaalsete mõõdetavate tunnuste põhjal otsustades peaks Eesti kuuluma pigem leppe- kui enamusedemokraatiat esindavate riikide hulka (Veidemann 2009). Ka Lijphart (2009: 286) ise osutab, et Eesti on koos Tšehhi, Ungari, Sloveenia ja Lätiga üksikuid nooremaid demokraatiad, mis kuuluvad idapoolkera põhjaosa proportsionaalse esindatusega parlamentaarsesse süsteemi. Eestis formaalselt toimivat leppedemokraatiat piiravad siiski enamusedemokraatia ahvatlused ja varjud (Veidemann 2009). Eesti poliitoloogikat vaadates

pole siin leppedemokraatiale omaseid ja põhjamaiseid konsensuseotsinguid ja laiapõhjalist poliitikakujundamist suurtes kogustes märgata, pigem valitseb majoritaarsetele demokraatiale iseloomulik "võitja võtab kõik" loogika, mis vihjab pigem enamusemudelile (Kalev & Saarts).

Leppedemokraatia idee nõuab võimu jagamist kõikide või peaaegu kõigi olulisemate erakondade laias koalitsioonis (Lijphart 2009:49). Eestis on tänu võimuerakondade roteerumisele võimule saanud pea kõik hetkel parlamendis olevad erakonnad, ehk olulisemad erakonnad. Viimaste valimiste näide viitab aga pigem üksikute erakondade valitsemisele, mistõttu teised ebademokraatlikult otsustamisest kõrvale jäävad. Reformierakond on võimul olnud järjest läbi mitmete valimiste, mis muudab oluliselt tema positsiooni ühiskonnas ja ka valimistel. Juhul kui peaks jätkuma sama tendents, võib Eestis hakata kujunema niinimetatud kahe ja poole partei süsteem (Bondel 184-187, Lijphart 2009:76-77 kaudu), kus võim on kahe peamise suurima erakonna käes, kuid ka kolmandal on olemas olemas arvestatav võimalus pääseda koalitsiooni (sarnane Suurbritannias toimivale mudelile).

Selline olukord võiks suureerakondadele ilmselt meele järgi olla ning viimasel ajal näib aina enam tähelepanu koonduvat just suurtele erakondadele, samal ajal kui teised otsivad ühinemisvõimalusi või hääbuvad.

Samuti soosib Eesti valimissüsteem teiste Balti maadega võrrelduna ka kõige rohkem suurparteid (Paljak 1998: 30). Järgnevas lõigus annab töö lühikese ülevaate Eesti valimissüsteemist, toetudes Piret Paljaki bakalaureusetööle (1998).

Eestis on tegemist valdavalt nimekirjaliste valimistega, kandideerida saavad nii üksikisikud kui valimisnimekirjad. Kandidaadid on jaotatud erinevatesse geograafilise paiknevuse järgi jagatud valimisringkondadesse, iga kandidaat saab olla üles seatud vaid ühes ringkonnas. Igal valijal on üks hääl, mille ta saab anda ühele kandidaadile tema valimisringkonnas. Eesti valimissüsteemi peamiseks omapäraks on mitmeastmelisus. Mandaate jaotatakse kokku kolmel viisil: isikumandaadid, ringkonnalised nimekirjamandaadid ja üleriigilised nimekirjamandaadid ehk nn. kompensatsioonimandaadid. Ringkonnatasandil jagatakse mandaate lihtkvoodi alusel. Valimisseaduse kohaselt (Eesti... 1992) arvutatakse iga valimisringkonna kohta lihtkvoot, mis saadakse valimisringkonnas antud kehtivate häälte arvu jagamisel mandaatide arvuga. Valituks osutub kandidaat, kellele antud häälte arv ületab

lihtkvoodi või on sellega võrdne. Kuna ringkonnas arvestatakse vaid täiskvoote, jäävad osad hääled arvestusest välja ja osad kohad jäävad täitmata, seetõttu on kasutusel ülemaailne tasand (kompensatsioonimandaadid), mis täidab kõik vakantseks jäänud kohad.

Isikumandaatide jagamine on huvitav võitlus erakondade esinumbrite vahel. Loogika ütleb, et peaministriks peaks saama enim hääli kogunud poliitik või vähemalt enim mandaate saanud erakonna juht. Alati see aga nii ei ole (Tabel 1). Näiteks pärast 1999. aasta valimisi tõusis peaministritoolile Mart Laar, kes oli kogutud häälte arvult alles üheksas. Enim hääli sai nii 1999, kui 2003 Edgar Savisaar. Vaid 2007. aasta valimiste järel tõusis riiki juhtima ka enim hääli kogunud poliitik - Andrus Ansip. Seega ei näi valimistel suurima hulga häälte kogumine võimule tulekuks kõige olulisem kriteerium olevat, erakonnasisese hierarhia paneb paika üleriigiline nimekiri. Näiteks Res Publica nimekirja esinumber Juhan Parts tõusis peaministriks hoolimata sellest, et tema erakonnakaaslane Tõnis Palts oli valimistel edukam. Ka erakonna valimisvõit ei pruugi Eesti valimissüsteemis saada otsustavaks, kuna mitmeparteisüsteem eeldab leppepõhist koalitsiooni moodustamist, mis tähendab, nagu Eesti praktika näitab, et valimised võitnud erakonnad võivad ka valitsusest välja jääda. Seega on oluline mitte ainult hea sooritus valimistel vaid ka läbisaamine ja maailmavaateline sarnasus teiste potentsiaalt valitsust moodustavate suurerakondedega.

2.3 Eesti poliitiline taust

Uurides Riigikogu valimiste teledebate aastatel 1999, 2003 ja 2007, on oluline teada konteksti, mil need toimusid, milline oli antud hetke poliitiline olukord ja millises arengustaadiumis oli meedia.

Lauristin ja Vihalemm (2009: 5) jagavad taasiseseisvunud Eesti üleminekuaja järgnevateks perioodideks:

1. 1988–1991: poliitiline läbimurre. Laulev revolutsioon
2. 1991–1994: radikaalsed reformid, Eesti riigi aluste loomine
3. 1995–1998: majanduslik ja kultuuriline stabiliseerumine, NATO ja EL-iga integreerumise alustamine
4. 1999–2004: EL-iga liitumise ettevalmistamine, sisemiste pingete kasv

5. 2005–2008: EL-iga liitumisjärgsete väljakutsete periood, identiteedikriis, üleminek majanduskasvust kasvu aeglustumisele

Antud uurimuse materjal langeb kahte viimasesse perioodi. Vaadeldavatest debattidest esimene peeti neljanda perioodi alguses, mil päevakorras olid kasvavad sisepinged ja ettevalmistused Euroopa Liiduga liitumiseks. 2003. aasta debatt peeti uute konsensusste otsingute päevil, mil Euroopa Liiduga liitumine oli juba ukse ees. 2007. aasta debatt langes majanduskasvu harjale, kus otsiti võimalusi rahavoogude paigutamiseks. Peamisteks küsimusteks said palga- ja maksureformid.

1999. aasta valimiste puhul tuleb siiski alustada kolmanda perioodi lõpust, nägemaks, millisest positsioonist erakonnad valimistele vastu läksid. 1995. aastal ametisse saanud valitsus vahetus korduvalt. Valimised võitis Koonderakond ja Maarahva Ühendus (KMÜ), kelle valitsemisaega täitsid erinevad skandaalid. KMÜ oli koalitsioonis nii Keskerakonna kui Reformierakonnaga ja lõpuks moodustas vähemusvalitsuse. (Vihalemm & Lauristin 2004:16)

1999. aasta valimistele läks ainsa võimuerakonnana vastu Koonderakond, uutel valimistel aga pöruti (Joonis 1).

Tabel 1: Valimistulemused, moodustunud koalitsioonid ja valimiste ajal tegutsenud koalitsioonid.

Aasta	Valimistele vastu läinud erakonnad koalitsioonis	Valimistulemus (mandaatide arv) ja esmase koalitsiooni moodustanud erakonnad (paksus kirjas)
1999	Koonderakond (peaminister Mart Siiman)	<i>Keskerakond</i> (28), Isamaaliit (18), Reformierakond (18), Möödukad (17), Koonderakond (7), Eesti Maarahva Erakond (7), Eestimaa Ühendatud Rahvapartei (6)
2003	Reformierakond (peaminister Siim Kallas) ja Keskerakond	<i>Keskerakond</i> (28), Res Publica (28), Reformierakond (19), Rahvaliit (13), Isamaaliit (7), Sotsiaaldemokraatlik Erakond (6)
2007	Reformierakond (peaminister Andrus Ansip), Keskerakond ja Rahvaliit	Reformierakond (31), <i>Keskerakond</i> (29), IRL (19), Sotsiaaldemokraatlik Erakond (10), Rohelised (6), Rahvaliit (6)

Allikad: www.valitsus.ee, www.vvk.ee

Poliitiline maastik oli skandaalidest laastatud ja uued valimised töötasid muutust. Hoolimata sellest oli Eesti areng olnud üsna märkimisväärne. Võimalik liitumine Euroopa Liiduga süstis Eesti tulevikku positivismi (Lauristin & Vihalemm 2009:12), kuid samas oli reformide sotsiaalne ja psühholoogiline hind olnud kõrge: vähenes sündimus, suurenesid probleemid narkootikumide ja HIV levikuga (Vihalemm, Lauristin 2004:17). Need olid probleemid, millele 1999. aasta valimiste võitjad ning järgmise valitsuse juhid pidid lahendusi pakkuma hakkama.

Pärast valimisi olid ootused uue valitsuse ees kõrged (Vihalemm & Lauristin 2009:13). Valimised võitis Keskerakond, kuid ometi jäädi valitsuse moodustamisest välja. Valitsuskoalitsiooni moodustasid sarnaselt 1992. aastale Isamaaliit ning Mõõdukad, lisaks veel Reformierakond, peaministriks sai Mart Laar (Lauristin ja Vihalemm 2004:16-17). Eesti ühiskonnas jõudsid arengud uude staadiumisse, mis keskendusid liitumisele EL-i ja NATO-ga (Vihalemm & Lauristin 2009:12-13).

Eestis hakkas üha enam ilmet võtma edule orienteeritud siirdekultuur, mis lõi niinimetatud „võitjate“ ja „kaotajate“ poolused, kus kaotajad on nii sotsiaalsed vähemused kui ka etniliselt erinevad. Individualism ja konsumerism, mis koos turupõhise siirdekultuuriga löid hea aluse parempoolseks hegemooniaks, mida toetasid uus poliitiline eliit, äriklass ja noored meediaspetsialistid. Nii ei suudetud luua sotsiaalset riiki ja „kaotajate“ häält ei olnud riigis kuulda. Tekkis uus poliitiline ja ärieline eliit ning käbele tulid mõisted „Esimene Eesti“ ja „Teine Eesti“, mis näitlikustasid eliidi ja massi vahelist lõhet. (Vihalemm & Lauristin 2009:13)

Valitsus ei pidanud aga taas täit valitsemisaega vastu. 2002. aastal viis ebakindlus riigis uue, Siim Kallase juhitud valitsuse loomiseni. Koos Mart Laari tagasiastumisega lahkusid võimult Isamaaliit ja Mõõdukad, kes asendati Keskerakonnaga. Uutele valimistele läkski peaministrina vastu Reformierakonda esindav Siim Kallas. 2003. aasta valimisteks oli palju muutunud. Poliitmaastikule sööstis uus populistlik partei Res Publica, oma tegevuse oli lõpetanud Koonderakond ja Mõõdukatest oli saanud Sotsiaaldemokraatlik erakond.

Muutunud poliitmaastikul suutiski Res Publica piisavalt kaarte segada ning uus poliitiline jõud korjas valimistelt sama palju mandaate kui Keskerakond. Viimane jäeti taas koalitsiooni moodustamisest välja, Res Publica ja Juhan Partsi juhitud koalitsiooni kaasati

Reformierakond ja Rahvaliid. Ometi ei olnud ka see koalitsioon määratud kestma. 2005. aastal lahkus valitsusest Res Publica ja peaministrikoha hõivas Reformierakonna liider Andrus Ansip, Res Publica asemel kaasati koalitsiooni Keskerakond.

2007. aasta valimistel oli erakondade seis taaskord ümber mängitud. Res Publica oli ühinenud Isamaaliiduga ja moodustanud IRL-i, karusselliga liitus ka Eestimaa Roheliste erakond. Märtsikuus toimunud valimised peeti veel majandustõusu harjal, kuid juba aasta lõpuks oli selge, et tõus on asendumas langusega.

2007. aasta valimistele eelnenud perioodi iseloomustavad Vihalemmi ja Lauristini (2009:16) kohaselt kaks peamist muutust. Esiteks vähemuste- ja majanduspoliitika ümberhindamine: Eestis elavatest venelastest koosneva vähemuse küsimus päädis lõpuks lausa massirahutustega. Majanduspoliitiliselt tuli hakata ümber vaatama riigi eelarve koostamist ja hakati mõtlema euro kasutuselevõtmise võimalikkusest.

2.4 Avalik-õiguslik televisioon Eestis

Esimene Eesti peaministrikandidaatide teledebatt peeti 1992. aasta valimiste eel. Avalikku ja ausat debateerimist võimaldas vaba ajakirjanduse olemasolu. Vihalemmi ja Lauristini sõnul toimus muutus aastakümneteks stagneerunud Eesti meedias fosforiidisõjaga ja alates sellest hetkest seisis meedia muutuste eesotsas, oli ühendavaks ja mobiliseerivaks jõuks. Eesti läks üheksakümnendate alguses kiiresti üle liberaalsele ajakirjandusele ning saavutas sõltumatus riigist ja poliitikutest. (Vihalemm & Lauristin 2004: 11,15)

1999. aasta valimiste ajaks oli Eesti ajakirjandus pärast Nõukogude Liidu mõjutustest pääsemist juba pea kümme aastat vabaduses tegutsenud ja omas teledebattide korraldamisel esimesi kogemusi. Lisaks ETVle tegutsesid erakanalid TV3, Kanal2 ja TV1, hiljem on lisandunud veel mitmeid erakanaleid, kuid avalik-õigusliku kanalina on peamiselt just ETV kanda jäänud informatiivsete saadete eetrisse toomine. Avalik-õigusliku kanalina on kindlustatud ka selliste saadete, nende hulgas valimiseelsete debattide järjepidevus.

Kuigi käesolev töö võtab luubi alla avalik-õiguslikus telekanalis toimunud debatid, ei tähenda see, et ka erakanalid ei oleks poliitiliste debattide vahendamisse oma panust andnud. Näiteks

võib tuua TV3-e eetris olnud saate „Gigantide heitlus“ 2007. aastal. Kuigi teoreetiliselt ei takistata ka eratelekanalitel osalemast ühe või teise avaliku teenuse hankimise võistlusel (Kallas 2000), on Eestis poliitiliste debattide vahendamine jäänud siiski peamiselt ETV pärusmaaks. Just ühiskonna- ja poliitikasaateid on teiste valdkondadega võrreldes ka ETVle enim sobivaks peetud (Reivart & Rõõbus 2008: 25-26). Selliste saadete tootmist oodatakse ETVlt mitmel põhjusel. Pealegi pole taoliste ühiskonnaprobleeme kajastavate ja analüüsivate saadete tootmine üheski riigis ega ühegi ringhäälingumudeli puhul olnud eratelevisiooni jaoks piisavalt tasuv (Unt 2001:13).

Üks põhjusi, miks poliitikasaated ETVle sobivad, on kahtlemata usaldus kanali vastu. Nimelt on Eesti Televisioon järjepidavalt olnud üks usaldatumaid institutsioone Eestis (Reivart & Rõõbus 2008; GfK Custom Research Baltic 2010; Turu-uuringute AS 2007). Seoses sellega on kanalile ühiskonna poolt pandud teatud kohustused. Näiteks ütleb Tartu Ülikooli ajakirjanduse ja kommunikatsiooni osakonna poolt välja antud raamat „Avalik-õiguslik ringhääling Eestis“, et ETV programm peaks olema ühiskonnale vajalik ja soodustama selle arengut (Suvi 2001:42). Selline määratlus jätab palju tõlgendusvõimalusi, kuid näitab siiski kätte suuna. Rahvusringhäälingu seadus (Eesti... 2007) on pisut konkreetsem: „Rahvusringhäälingu saated peavad olema poliitiliselt tasakaalustatud. Eriliselt tuleb poliitilise tasakaalustatuse nõuet järgida Vabariigi Presidendi, Riigikogu, Euroopa Parlamendi ja kohalike omavalitsuste volikogude valimiste puhul aktiivse valimisagitatsiooni ajal. Selleks annab Rahvusringhääling Riigikogu ja Euroopa Parlamendi valimiste puhul võrdsed võimalused kõigile valimistel osalevatele erakondadele ja üksikkandidaatidele.“

Valimiste eel peab aga Rahvusringhääling olema poliitikute tutvustamisel ettevaatlik ning hoiduma hinnangutest ja kallutatud info edastamisest. Hagi Šein (2002:151) toob avalik-õigusliku teleprogrammi põhimõtetest välja just erapooletuse ja tasakaalustatuse omad. Eriti just valimiste eel peab olema poliitiliste jõudude esindatus eetris tasakaalustatud ja erapooletu. Valimiskampaaniate ajal karmistatakse erapooletuse ja tasakaalustatuse nõudeid koguni erireeglitega (Šein 2002: 151).

Võttes arvesse talle pandud ootusi, peaks avalik-õiguslikus kanalis edastatav debatt tagama erapooletuse ning auditorium ei peaks selles kahtlema. Just avalik-õiguslik telekanal saab pakkuda infot, mille puhul ei teki erahuvide teenimise kahtlust, ja mis ei teeni ka riigi huvisid (Suvi: 2001: 41). Erapooletus saab eriti oluliseks valimiste-eelse debati puhul.

Lisaks erapooletusele peab avalik-õiguslik kanal tagama tasakaalustatuse. 2009. aastal valminud teleuuring ütleb, et vaatajad ootavad ETVlt lisaks tasuta kättesaadavusele enim just ühiskonnas toimuva tõsiselt ja tasakaalukalt käsitlemist (Turu-uuringute AS 2007). Üks debattide peamisi reegleid nii televisioonis kui mujal, on osalejate õigus saada debatis võrdselt aega sõnavõttudeks (Baker & Norphot 1981: 332). Sellist eetriaia tasakaalu printsiipi rakendatakse just telesaadetes, milles osalevad poliitiliste erakondade esindajad (Šein 2002: 151).

Hoolimata mitmetest ettekirjutustest on siiski ka tasakaalustatuse, erapoolikuse, võrdsuse ja muude kriteeriumite tegelik olemus pea sama ähmane kui kohustus olla ühiskonnale vajalik. See annab küll ETVle teatud juhised, kuid konkreetseid piire on väga raske tõmmata, seda ka valimiste kajastamise ja teledebattide korraldamise puhul.

2.5 Poliitilised teledebatid

Alates 1960. aastast, kui Kennedy ja Nixon pidasid teleajaloo esimese poliitilise debati, on teledebatid paelunud masside huvi ja inspireerinud teadustöid. (Kraus 1962, 1979; Baker & Norpoth 1981: 329 kaudu). Ameerikast alguse saanud trend on just seal eriti populaarne. Otse-eetrisse jõudev teledebat on Ameerika Ühendriikides valimiskampaania üks põhielemente, mis annab osalejatel võimaluse vestelda erinevatel probleemidel, ja laseb valijatel neid võrdsel alustel võrrelda (Lilleker 2006: 54). Valimiste-eelsed debatid on saanud ka Eestis kampaaniate tavapäraseks osaks. Lilleker (2006) räägib Euroopa poliitika amerikaniseerumisest, mille kaudu jõuab teledebattide tähtsus ka Euroopasse. Seega ka Eestisse.

Ameerika Ühendriikides on tehtud ka suurem osa teledebatte puudutavatest uuringutest. Euroopas ja ka Eestis on valimissüsteem suuresti erinev Ameerika omast, seega on Eesti puhul lihtsam paralleeli tõmmata (mitmeparteisüsteemse) Saksamaa valimiskampaaniate ja debattidega kui Ameerika Ühendriikide omadega. Seetõttu toetub antud uurimus ka suuresti Saksamaal tehtud uuringutele ja kogemusele.

Kuigi debatte on palju uuritud ja neile tähelepanu pööratud, pole siiski lõpuni selge, millist rolli nad tegelikult mängivad. Sageli küsitakse koheselt pärast iga debati lõppu: „kes võitis?“,

samas võtavad Schrott ja Lanoue (2008) arvesse ka debateerijate toetusprotsente enne debatte ja jõuavad järeldusele, et debattides on palju suurem võimalus kaotada (oodatust kehvemini esineda) kui võita.

Valimiste eel peetakse aga ikka ja jälle debatte ning poliitikud annavad endast kõik, et võita vaatajate poolehoidu, samas kui vaatajad üritavad midagi esinejate vaadete ja isiksuse kohta teada saada.

Debatid teenivad mitmeid eesmärke, kuid osalejate jaoks on tegemist lihtsalt ühe võimalusega võita hääli. Sel põhjusel debateerisid esimest korda ajaloos Kennedy ning Nixon ja alles 1976. aastal nägid ameeriklased taas presidendikandidaate televisiooni vahendusel debateerimas. Toonased kandidaadid Ford ja Carter said kaamerate ees kokku aga samuti vaid sellepärast, et mõlemad uskusid, et debateerimine suurendab nende võimalusi võita valimistel. (Schrott & Lanoue 1992: 446)

Teine debattidele omastatav funktsioon on demokraatia parandamine (Katz & Feldman 1962, Schrott & Lanoue 1992: 446 kaudu). Debattide jälgimine peaks lihtsustama valijatele otsuse langetamist ning arendama demokraatiat. Just debattide põhjal võiksid valijad olla võimelised langetama oma lõpliku otsuse, keda valimispäeval eelistada. Seejuures, mida lähemal asub debatt reaalsele valimispäevale, mida rohkem on veel valimisotsust langetamata inimesi ja mida „pehmem“ on toetus erakondadele, seda suurem on telesaate potentsiaalne mõju valimistulemusele (Lanoue and Schrott 1991, Schrott & Lanoue 2008: 524 kaudu).

„Paljud usuvad, et valija on võimeline langetama argumenteeritud valikuid, kuid see ülesanne osutub keeruliseks, kui erakonnad ei suuda pakkuda selgelt välja öeldud ja tähendusrikkaid valikuid“ (Key Jr 1966, Schrott & Lanoue 1992: 446 kaudu). Selliste selgete valikute teket saab innustada, sundides poliitiku debattide ajal arutlema oma vaadete erinevuste üle (Campbell et al 1960, Schrott & Lanoue 1992: 447 kaudu). See innustaja peab aga olema just debatti läbiviiv ajakirjanik/saatejuht.

Nii peab ajakirjanik suutma saate formaadi hoida sellise, et temast oleks kasu demokraatia edendamisele, samas kui poliitikud peavad läbi suruma oma strateegiaid, et võita hääli. Ajakirjanik peab debati juhtimisel balansseerima mitme poole vahel – hoidma debatti ohjes

ning samas lubama õigel „debatil“ toimuda, tehes samas kogu saadet publikule piisavalt põnevaks.

Põnevuse kadumises on Ameerikas tihti süüdistatud just ajakirjanikke ning saate formaati. Nimelt on debattidest kadunud spontaansus ning ajakirjanikud koos moderaatoritega kontrollivad kogu teemadevalikut. Sellised debatid meenutavad pigem pressikonverentsi. (Lanoue 1991: 52).

Meelelahutusliku ajakirjanduse pealetungiga tuleb kaasaegsetes debattides paratamatult arvestada. Ka Eesti ringhäälinguseadus (2007) näeb ette programmi meelelahutuslikku külge. Telesaade ei saa enam lihtsalt informeerida, vaid peab olema ka meelelahutuslik.

Rootsi avalik-õiguslikus telekanalis SVT 2006. aasta parlamendivalimiste kampaania ajal valimissaadete koordinaatorina töötanud Kent Wännström leidis Tallinnas peetud seminaril, et vaid tõsiste poliitiliste saadetega ei ole võimalik meelitada teleri ette neid, kes poliitikast väga huvitatud ei ole. Sulev Valner leidis samal seminaril, et Eestis on meelelahutus ja poliitika liiga palju segunenud, tuues näiteks „Võsareporterit“ ja „Reporterit“ fenomeni. (Kiiler 2007)

Telerite ette meelitavad vaatajad ikkagi esmalt debattides osalevad poliitikud. Ilmselt on ka nende huvi see, et teisel pool ekraani istuks võimalikult palju potentsiaalseid valijaid. Poliitikute ülesandeks on siiki võita hääli, ajakirjanikud peavad selleks tagama kõigile võrdse võimaluse. Nii poliitikutel kui ajakirjanikel/moderaatoritel on debatis oma ülesanded ja strateegiaid, mis lõppkokkuvõttes võivad vaatajate hinnangute tekkimist debateerijate suhtes ka mõjutada.

Nimetatud strateegiaid uurima asudes toetub töö püstitatud uurimisküsimustele, mis saavad aluseks hüpoteesidele, millele hakkab toetuma empiiriline uuring. Uurimisküsimused ja hüpoteesid on omavahel tihedalt seotud. Hüpoteeside puhul on tehtud selge eristus kahe töö poole vahel: poliitikute käitumine ja ajakirjanike käitumine. Uurimisküsimused on üldistavamad ja kokkuvõtlikumad. Esimesed kaks küsimust on laiemahaardelised kui järgnevad. Vastused neile küsimustele leitakse analüüsides järgnevate vastuseid ja tulemusi, kuidas sellistele järeldustele jõuti.

Uurimisküsimused on:

1. Kui tasakaalustatud ja erapooletud on uuritavad peaministri kandidaatide teledebatid?
2. Millist rolli mängivad debati tasakaalustatuse, erapoolikuse ja kogu debati käigu juures poliitikud ja ajakirjanikud?
3. Milliseid debateerimis- ja küsimisstrateegiaid erakonnad (selle esindajad) ning ajakirjanikud debattides kasutavad?
4. Keda debattides enim rünnatakse (nii ajakirjanike kui kaasdebateerijate poolt)?
5. Millised poolused, ühiste huvide eest väljas olevad grupid, erakondade vahel moodustuvad (kas leidub ühtehoidu)?

2.5.1 Poliitikute strateegiad

Poliitikute strateegiad valimisdebattides võib jaotada kaheks: vaidlusküsimustele ja oma kuvandile orienteeritud strateegiad (Friedenberg 1997: 75). Vaidlusküsimustele orienteeritud strateegia eeldab täpselt suunatud lähenemist oma sihtgrupile ja head argumenteeritust. Paraku ei suuda vaatajad tihti täpselt meenutada debattide täpset sisulist poolt (Baker et al 1981, Schrott & Lanoue 1992: 447 kaudu). Kuna debatid toimuvad sageli vahetult enne valimiste päeva, võivad valijad mäletada, kes jättis debatis kõige parema mulje, isegi siis, kui öeldu enam täpselt ei meenugi (Schrott & Lanoue 1992: 449). Lanoue (1991: 52) märgib, et vaatajad mäletavad üsnagi edukalt, kui hästi keegi debatis esines, suutmata samas meenutada, mida keegi täpselt ütles. Vaidlusküsimustele orienteerumine on küll hea viis saavutada head üldmuljet, eriti kui debatt toimub vahetult enne valimisi, kuid vaatajad tihti ei mäleta esineja kasutatud argumente.

Selles valguses näib tihti olevat kasulik toetuda oma kuvandi parandamise strateegiale. Seda strateegiat uuritakse lähemalt ka antud töös. Friedenberg (1997:80) ütleb, et poliitlises debatis kasutatakse reeglina mõnda neljast kuvandiga seonduvast strateegiast:

- luua endast positiivne kuvand,
- muuta enda juba eksisteerivat kuvandit positiivsemaks,
- luua oponendile negatiivne kuvand,
- muuta oponendi juba eksisteerivat kuvandit negatiivsemaks.

Debattides saab poliitikute poolt eristada kahte vastanduvat käitumist: positiivsete hinnangute andmine ja negatiivsete hinnangute andmine. Laiendades Friedenbergi poolt välja toodud strateegiaid, tuleb märkida, et positiivseid hinnanguid saab anda ka oponentidele, täpselt samuti, kui endale saab anda negatiivseid hinnanguid. Viimane neist on küll harvaesinev, kuid teatud olukorras tuleb kasutada ka enesekriitikat.

Baker, Norpoth ja Schonbach (1981, Schrott & Lanoue 1992: 447 kaudu) leidsid uurides 1972. ja 1976. aasta debatte Saksamaal, et poliitikud, kes kasutasid positiivsemat debateerimisstrateegiat, saavutasid suurema tõenäosusega debatis võidu ja nautisid sellega kaasnevat hüvesid. Debattide vaatajatele jääb meelde just see, millise mulje esineja jättis ja milline oli tema suhtumine. See tähendab, et paljud vaatajad ei jälginud mitte ainult seda, mida öeldi, vaid ka seda, kuidas öeldi (Schrott & Lanoue 1992: 448).

Lähtudes debateerijate positiivse või negatiivse hoiaku tähtsusest poliitilises debatis, keskendub ka antud uurimus poliitikute debateerimisstrateegiatele. Töö ei uuri küll, kuidas erinevad hinnangud mõjutavad vaatajaid, vaid üritab leida seaduspärasusi Eesti parteijuhtide käitumises valimiskampaania ajal.

Uurimus toetub Eesti poliit- ja meediamaastikul levinud arvamustele. Kui räägitakse (vt. Varblane, lk 4) poliitiliste debattide allakäigust Eestis, on oluline teada, mis seda võib põhjustada. Nii uurib töö, kui palju räägitakse oma oponentidest negatiivsel toonil, ja kui palju positiivsel. Samuti, kelle suunas on hinnangud positiivsemad, ja kelle suunas negatiivsemad.

Püüdes leida seost, kes omavahel viiskusavaldusi vahetavad, ja süüdistusi edastavad, toetub töö Eesti poliitmaastikul üles kerkinud vastandusele Reformierakonna, Sotsiaaldemokraatliku Erakonna ja IRLi ning Keskerakonna vahel. Vastukaaluks Keskerakonnale on varem nimetatud kolmikut poliitretoorikas hakatud kutsuma „valgeks jõuks“ või „valgeteks erakondadeks,“ kuna paremat ühtset nimetust nende jaoks ei ole, kasutame ka siin kõnealuse grupi määratlemiseks sama „Valgete“ nimetust.

Suurte parempoolsete erakondade valitsusi on Eestis luua üritatud korduvalt ning sageli ka edukalt, neist on aga ikka välja jäetud Keskerakond. Hoolimata sellest, et töös vaatluse all olevatel valimistel oli Keskerakond edukas, pole nad kordagi kohe pärast valimisi võimule

saanud. Koalitsioonilepingud on alati valimistel eduka Keskerakonna võimult kõrvale jätnud. „Suuremad parempoolsed erakonnad hoiavad kokku,“ ütles ka Reformierakondlane Peep Aru 2003. aasta koalitsioonikõneluste eel (Päevateema... 2003). Töö uuribki, kas niiöelda „kokku hoidmine“ ja Keskerakonna tõrjumine on ka debattides tunda. Kas tihti koalitsioone moodustanud liit Reformierakond, Isamaaliit, Res Publica (ühinenult IRL) ja Mõõdukad (SDE) ka võimaliku uue koalitsiooni moodustamise eesmärgil üksteist kriitikast säästavad.

Kuigi pärast valimisi said just nimetatud erakonnad võimule (2003 ka Rahvaliit), siis uutele valimistele läksid valitsuses vastu pisut teistsugused võimuliidud. Hea tava kohaselt ei tohiks koalitsioonierakonnad omavahel sisepingeid tekitada. Samas on opositsiooni ülesandeks ikka olnud koalitsiooni kritiseerida. Nii näib olevat loomulik, et just valitsuses olevad erakonnad satuvad suurima kriitikarahe ja küsimustetulva alla, eriti aga just istuv peaminister ja tema erakond. Roland Reagani meedianõunik Myles Martel (Martel 1983, Schrott & Lanoue 1992: 450 kaudu) soovitab opositsioonile just ründamise taktikat, valitsuses olevatele erakondadele aga kaitsmise ja müümise strateegiaid. Küsime, kas ka Eesti poliitmaastikul sarnane loogika kehtib, ja milliseid debateerimisstrateegiaid kasutavad Eesti erakonnad. Uurimuses kasutatav Marteli strateegiate liigitus on järgmine:

Ründav strateegia – Poliitik teeb palju negatiivseid sõnavõtte teiste suunas. Soovitatakse väljakutsuvatele jõududele (opositsioon), et hakata vastu valitsevaid jõude kaitsvale efektile, mille kohaselt toetatakse valitsevaid jõude hoolimata nende esinemise veenvusest.

Kaitsev strateegia – Poliitik teeb palju positiivseid sõnavõtte enda ja oma erakonna suunas, pärast endale osaks saanud rünnakuid. Selline lähenemine osutub vajalikuks, kui debateerijat on varem rünnatud. Tihti tuleb seda kasutada just koalitsiooni erakondade juhtidel, kuna opositsioon on ründav osapool.

Müümise strateegia – Poliitik teeb palju positiivseid sõnavõtte enda ja oma erakonna suunas. Enim kasutatud strateegia valitsuses olijate poolt. Annab võimaluse keskenduda nii päevakajalistele teemadele kui ka debateerija isikliku imago parandamisele.

Ignoreerimise strateegia – Poliitik teeb minimaalselt hinnangulisi sõnavõtte. Oponentide ignoreerimine näib olevat mõistlik, kui ignoreeritakse ideoloogiliselt lähedaste vaadetega erakondade esindajate vaateid, eriti kui nende erakondade toetus on olnud kõikuv.

„Mina ka, mina paremini!“ strateegia – Poliitik teeb palju positiivseid sõnavõtte nii enda ja oma erakonna kui ka kaasdebateerijate suunas. Juhulkui oponendid omavad tugevat toetust ja mandaati, on arukas kasutada seda strateegiat, et mitte riskida võimaliku tagasilöögiga populaarset poliitilist jõudu rünnates.

Lähtuvalt eelnevast tõstatab töö kolm hüpoteesi:

- Suured Valged erakonnad (Reformierakond, Isamaaliit, Res Publica, Mõõdukad (SDE)) diskrediteerivad valimisdebattides Keskerakonda ja Edgar Savisaart, kuid ei kritiseeri üksteist.
- Opositsioonierakonnad kasutavad debateerides ründavat strateegiat, koalitsioonierakonnad aga kaitsmise ja müümise strateegiaid.
- Istuvale peaministrile (ja tema erakonnale) on oponentidelt suunatud enam negatiivse alatooniga fraase kui teistele peaministrikandidaatidele (ja nende poolt esindatavatele erakondadele).

2.5.2 Ajakirjanike strateegiad

Kui debateerijate käitumist ning strateegiaid on palju uuritud, siis debatte läbi viivate saatejuhtide, ajakirjanike ning ka toimetajate, stuudiokujundajate rolli teledebatis on harva uurimisobjektiks võetud. Nagu varem märgitud, peab just saatejuht ohjama debati kulgu ning esmalt just tema saab kontrollida teemavalikut. Saatejuhi teha on, kui palju osapooled saates sõna saavad ja kui meeldivad või ebameeldivad need sõnavõtted saavad olema.

Töö võtab lisaks poliitikute käitumisele luubi alla ka ajakirjanike käitumise. Eesti Rahvusringhäälingu ajakirjanduseetika nõunik Tarmu Tammerk (Tarmu 2008) on toonitanud, et teatud osa üleriiklikust ajakirjandusest hakkas 2003. aasta valimiste aegu kõvasti ise oma sümpaatiatega kampaanias osalema. „Liiga palju kumas läbi, et parempoolsed erakonnad peavad võitma,“ ütles Tammerk (Tarmu... 2008). Nii ei ole poliitikud ainsad, kelle eelistused valimiskampaania ajal läbi kumavad. Analüüsimeks teledebattide olemust, tuleb keskenduda ka ajakirjanike tööle. Töö vaatab, kes saavad ajakirjanikelt enim tähelepanu, ja kellele suunatult tähelepanu on negatiivsem, kellele positiivsem.

Paratamatult on valitseval peaministril suurem oht kriitikanoolte alla sattuda kui teistel. Tiina Jaakson (1997: 35) toob välja, et meedia tähelepanu kujundab ühiskondliku positsiooniga kaasnev vastutus. Nii esines enne 1995. aasta Riigikogu valimisi toonane istuv peaminister Andres Tarand Aktuaalses Kaameras peaaegu poole rohkem kui teisena kajastust leidnud välisminister Jüri Luik. Teised jäid juba kaugemale maha.

Debatiaegne suur tähelepanu võib, kuid ei pruugi valitsusparteidele kasu tuua, see sõltub erakonnale ja selle liidritele omistatud omadustest ja hinnangutest (Baker & Norpoth 1981: 334). Lisaks kaasdebateerijatele on ka ajakirjanikel võimalik suuresti mõjutada poliitikute kohta tekkivaid hinnanguid, küsides näiteks vaid kritiseerivaid küsimusi või vastupidi, õigustades valitsuskabineti tööd.

Seega on kõrgema ühiskondliku positsiooniga isikutel (antud juhul konkreetselt peaministril) suurem tõenäosus saada enam tähelepanu ja sõnaaega, kuid samas ka rohkem kriitikat. Lisaks istuvale peaministrile on veel üks pidevalt meedia tähelepanu keskpunktis olev subjekt.

Eestis levinud arvamuse kohaselt on ka Edgar Savisaar alati ajakirjanike kriitikatulva alla jäänud. Savisaar on ise korduvalt meediale pahaks pannud tema pidevat süüdistamist, kuid Savisaar ei ole ainus, kes temale suunatud antipropagandast on rääkinud. 2003. aastal, kui Urmas Ott tegi Radisson SAS hotelli taevakorrusel vestlussaadet „Augustivalgus“, rääkis tema külaline, Ekspress Grupi omanik Hans H. Luik, võimalikust Savisaare väärkohtlemisest meedias. „Oli see tõepoolest mingisugune propagandamats, mis meie kaudu anti?“ arutles Luik, kas vahetult enne 2003. aasta valimisi kahte ajalehte jõudnud Savisaart puudutanud skandaalid ei olnud mitte propagandistlikud (Luik 2003).

Enamasti edastavad Eesti meediat süüdistavaid noote siiski Keskerakonna enda liikmed. 2010. aastal algatas Keskerakond koguni Eesti Rahvusringhäälingu seaduse muutmise eelnõu, kuna nad olevat 2009. aasta valimiste eel saanud teistest erakondadest vähem eetriaega. Eelnõud kommenteeris keskerakondlane Mailis Reps, öeldes et seadusmuudatus lammutaks rahvusringhäälingus võimuparteide tõemonopoli ja tagaks Eesti televaatajatele senisest objektiivsema pildi riigis toimuvast (Tamm 2010).

Kokkuvõtlikult võib oletada, et enim tähelepanu pälvivad ajakirjanikelt Keskerakond (Edgar Savisaar) ja valitsev erakond eesotsas peaministriga, kusjuures mõlemad saavad negatiivset tähelepanu.

Sellised suundumused käivad aga töös varem välja toodud avalik-õigusliku televisiooni erapooletuse ja tasakaalustatuse põhimõtete vastu. Savisaare või ka peaministri põhjendamatult aktiivne kritiseerimine peaks olema vastuolus erapooletuse põhimõttega. Siin tekib aga küsimus, mis on põhjendatud ja mis mitte. On loomulik, et riigiparaadi juhtimise juures olevatel isikutel on ka enam tähtsaid ettevõtmisi, mistõttu on neil potentsiaalset kriitika alla sattuvat materjali rohkem kui teistel.

Kuigi ajakirjanikud peaksid olema erapooletud, eriti rahvusringhäälingus, siis ometi ei saa olla ka täielikku erapooletust. Ajakirjanikud on alati hea loo poolt, see on nende leib, on öelnud Stephan Hess, Brookingi instituudi meediaspetsialist (Katz 1993).

Avalik-õigusliku programmi taset ei tuleks hinnata mitte niivõrd selle põhjal, kas ja kui võrd sisaldavad saated ajakirjanike, reporterite, saatejuhtide isiklike arvamusi ja vaateid. Hea ajakirjanduse tunnuseks on pigem see, kui võrd ta aitab erinevate veendumustega vaatajatel saada kõnealustest probleemidest ja teemadest tõepäraselt ja selget pilti ning kujundada isikliku arvamust (Šein 2002: 154). Teiseks peab avalik-õiguslik kanal tagama tasakaalustatuse, seega uurib töö, kui palju erakondadele ja nende esindajatele debatis sõna antakse ja kas nad saavad oma ideede edastamiseks mõistlikult võrdse ajamahu.

Vaadeldud debattides on esindatud olnud kõikide Eesti suuremate erakondade esindajad, 1999. ja 2003. aastal puudus debatist küll Eestimaa Ühendatud Rahvapartei, kuid teised elujõulised erakonnad on esindatud olnud. 2007. aastal oli sõel veidi tihedam ja Riigikokku mitte jõudnud erakondadest oli debatis vaid Kristlike Demokraatide esindaja. Seda arvesse võttes on justkui kõigile sõna antud. Ometi ei pruugi kõikide erakondade esindajatele olla võrdselt sõna antud saate enese sees. Absoluutset võrdusust ei saa nõuda ega oodata, kuid kuna tegu on valimistepäeva eelsel õhtul eetris oleva saatega, võib kriitiliselt oluliseks saada see, kui palju kellelegi sõna antakse.

Eelnevat kokku võttes, püstitab töö kaks ajakirjanike töö kohta käivat hüpoteesi:

- Istuvale peaministrile (ja tema erakonnale) ning Edgar Savisaarele (Keskerakonnale) on suunatud ajakirjanikelt rohkem negatiivse alatooniga küsimusi kui teistele peaministriksandidatele.
- Suuremate erakondade juhid pälvivad ajakirjanike poolt suuremat tähelepanu, sõnavabadust ja eetriaega.

3. Meetodid

Peaministri kandidaatide debattide analüüsimisel on luubi alla võetud nende otsene sisu, mitte hilisemad efektid või ootused. Uuritakse debatti ennast ning poliitikute ja ajakirjanike strateegiaid selle sees.

Peamiselt keskendub töö debattide kontentanalüüsile, mida on korduvalt kasutatud Saksamaal poliitiliste debattide analüüsimiseks. Saksamaa kogemust kasutatakse just seetõttu, et seal, erinevalt Ameerika Ühendriikidest või Suurbritanniast, on Eestiga küllaltki sarnane mitmeparteiline süsteem, kus stuudiodebattides osalevad enam kui kaks – kolm kandidaati. Lisaks pakuvad Saksamaa teadlased ka piisavalt uurimusi seal peetud debattidest.

Töös kasutatav meetod põhineb kodeerimisskeemil, mille arendas välja Hans-Dieter Klingemann (Klingemann 1976, Schrott & Lanoue 1992: 453 kaudu), ja mida on hiljem Saksamaal edukalt kasutatud. Skeemi koheselt kodeeritakse vaid need osavõtjate poolt lausunud fraasid, mis omavad kas positiivset või negatiivset laengut, ja viitavad otseselt mõnele erakonnale, poliitilisele institutsioonile või isikule. Et sõnavõtt kodeeritaks, peavad täidetud olema mõlemad kriteeriumid (vt täpsemalt Lisa 1 Kodeerimisjuhend).

Teemavaldkonnad, mida kodeeritavad sõnavõttud puudutavad, on jagatud viieks suuremaks rühmaks, mis on omakorda jagatud 53-ks erinevaks alakategooriaks. Võrreldes algse, Klingemanni poolt väljapakutuga, on kategooriaid muudetud tänapäevasemaks ja eestistatud. Näiteks ei ole tänapäeval mõtet rääkida suhetest Ida-Saksamaaga, küll on aga vajalik eraldi välja tuua suhted Euroopa Liiduga. Tänu teemavaldkondade kodeerimisele saab jälgida, kuidas on muutunud debattide sisu, mille kohta tehakse enim kriitikat, ja milline on ajakirjanike roll saate juhtimisel.

Kodeerimistulemustest lähtudes leitakse, millist debatteerimise strateegiat poliitik debati ajal kasutab. Roland Reagani meedianõunik Myles Martel (Martel 1983, Schrott & Lanoue 1992: 450 kaudu) toob välja viis peamist debatteerimisstrateegiat: Ründamise, kaitsmise, müüminse, ignoreerimise ja „mina ka, mina paremini!“ strateegia.

Mainitud viis strateegiat omavad kindlaid tunnuseid, mille järgi saab neid debateerijatele omistada, analüüsides kontentanalüüsi tulemusi. Lähtuvalt sellest, kui palju ja kelle suunas kasutasid debateerijad positiivseid või negatiivseid hinnanguid võib teha järelduse, millist või milliseid strateegiaid nad kasutavad. Strateegiate tunnused on järgnevad:

Rünnak: palju negatiivseid kodeeringuid teiste pihta

Kaitse: palju positiivseid kodeeringuid enda ja valitsuse suunas, kui on olnud ka palju enda kohta käivaid rünnakuid.

Müümine: palju positiivseid kodeeringuid enda ja valitsuse suunas

Ignoreerimine: teiste kohta käivate kodeeringute puudumine või vähene esinemine

Mina ka, mina paremini: positiivsete kodeeringute rohkus nii enda kui teiste suhtes

Sellest lähtuvalt saab paigutada strateegiad ja hinnangud ühte tabelisse, mille abil võib hiljem otsustada kasutatud strateegiate üle. Näiteks kui poliitik kasutab palju positiivse laenguga fraase enda ja enda erakonna suunas, kuid tema esinemisest puuduvad nii positiivselt või negatiivselt laetud sõnavõtted teiste erakondade või poliitikute suunas, kasutab see poliitik müümise ja ignoreerimise strateegiaid (Lisa 2).

Kuna kodeeritakse ka täpselt, kellele olid hinnangulise laenguga fraasid suunatud, saab teha lihtsaid kokkuvõtteid, kes kasutab enim positiivset debateerimistrateegiat, kes negatiivset; keda enim süüdistati ja keda kiideti; millised poolused välja joonistusid. Läbi selle on võimalik kontrollida hüpoteeside vettpidavust.

Uurimuse teine pool on ajakirjanike strateegiate analüüsimine. Ajakirjanike sõnavõtted kodeeriti samuti kui poliitikute omad, võttes arvesse küll ainult küsimustes kõlanud hinnangud, mitte kõrvalisest vestlusest kõlama jäänud ütelsusi. Erinevalt poliitikutest kodeeritakse ajakirjanike puhul ka neutraalse laenguga küsimused. Tulemusi analüüsides saame teada, kui ründavad ajakirjanikud olid ja kas võis olla aimata mingeid soosinguid või ebasümpaatiat mõne erakonna või selle esindaja suhtes.

Lisaks kontentanalüüsile kasutatakse ka statistilist analüüsi, loendades kokku poliitikutele antud esinemise aja ning kui palju erinevatele poliitikutele ajakirjanike poolt sõna anti. Kõrvalmeetodina on läbi viidud 5 semistruktureeritud ekspertintervjuud uuritavaid debatte juhtinud (Aarne Rannamäe, Ainar Ruussaar, Andres Kuusk) või seal viibinud ajakirjanikega

(Hannes Rumm) ning Eesti Rahvusringhäälingu ajakirjanduseetika nõunikuga (Tarmu Tammerk). Intervjuudele toetudes annab töö põhjendusi teatud tendentsidele debattides, annab ülevaate, miks mingid asjad just nii välja kujunesid, ja mida asjaosalised ise töös välja toodud tulemustest arvavad. Intervjuud annavad uurimusele juurde praktilist mõõdet, keskendudes mitte ainult teoreetilisele analüüsile ja statistikale, vaid osaliste endi ning meediat kõrvalt vaatava inimese arvamustele.

3.1 Analüüsis kasutatavad mõisted

Debateerimise strateegia – Viis, kuidas debatis osaleja debatis käitub.

Kodeeritud sõnavõtt/fraas/lause – Debatis kõlanud lause, või selle osa, mida on kasutatud uurimuse andmetes. Fraas, mis vastab uurimuse andmetele esitatud tingimustele (on kellegile suunatud ja positiivse või negatiivse laenguga).

Positiivne kodeering – Fraas, mis on kodeeritud, kuna omab positiivset laengut.

Negatiivne kodeering - Fraas, mis on kodeeritud, kuna omab negatiivset laengut.

Positiivsuse/negatiivsuse määr – Protsent arvuna väljendatud positiivsete või negatiivsete kodeeringute osa kõikidest hinnangutest (kodeeringutest), mis tehtud kas debatis osaleja poolt või tema kohta.

Sisenev positiivsuse/negatiivsuse määr – Protsent arvuna väljendatud positiivsete või negatiivsete kodeeringute osa kõikidest debatis osaleja kohta tehtud kodeeringutest.

Väljuv positiivsuse/negatiivsuse määr - Protsent arvuna väljendatud positiivsete või negatiivsete kodeeringute osa kõikidest debatis osaleja poolt tehtud kodeeringutest.

Valged – Töös kasutatav kokkuleppeline mõiste kirjeldamiseks ühte erakondade rühma (Möödukad (Sotsiaaldemokraatlik Erakond), Reformierakond, IRL (Isamaaliit ja Res Publica)).

Määramata – Töös kasutatav kokkuleppeline mõiste kirjeldamiseks ühte erakondade rühma (Eesti Kristlik Rahvapartei (Kristlikud Demokraadid), Eesti Vene Erakond, Eesti Sinine Erakond, Põllumeeste Kogu, Eesti Iseseisvuspartei ja Eesti Sotsiaaldemokraatlik Tööpartei).

Väikesed – Töös kasutatav kokkuleppeline mõiste kirjeldamiseks ühte erakondade rühma (Eesti Maarahva Erakond (Rahvaliit), Koonderakond ja Eestimaa Rohelised).

3.2 Valim

Analüüsi aluseks on kolm ETV eetris olnud peaministri kandidaatide debatti saates „Valimisstuudio“. Vastavad saated olid ETV eetris 6. märtsil 1999, 1. märtsil 2003 ja 3. märtsil 2007, ehk alati valimispäeva eelõhtul. Valimisdebatte salvestised pärinevad tööjuhendaja Mart Raudsaare erakogust.

Peaministri kandidaatide teledebattide analüüsimiseks on valitud kolm viimast debatti väga lihtsal põhjusel – nimelt ei ole otse-eetris olnud saate salvestusi võimalik enam kusagilt leida, ETV ei ole neid arhiveerinud. Seminaritöös on alalüüsitud 1999. ja 2007. aasta debatti täies mahus. 2003. aasta debatist on alalüüsitud esimest 116 minutit, kuna paraku on salvestusest puudu debati lõpuminutid. Minutite puudumine ei tohiks aga mõjutada uurimuse lõpptulemit, kuna saade oli jõudnud juba oma lõppfaasi. 1999. ning 2007. aasta „Valimisstuudiod“ kestsid vähem – ligikaudu 90 minutit.

Kolmes teledebatis osales kokku 14 erinevat erakonda ja 17 kõneisikut (Lisa 3). Igas debatis osales järjepidevalt vaid viis erakonda: Eesti Kristlik Rahvapartei (Kristlikud Demokraadid), Eesti Maarahva Erakond (Rahvaliid), Isamaaliit (IRL), Keskerakond, Mõõdukad (Sotsiaaldemokraatlik Erakond) ja Reformierakond. Vaid kolm parteijuhti esindasid oma erakonda kõigil kolmel debatil, need olid Aldo Vikel, Villu Reiljan ja Edgar Savisaar. Kõik kolmes saates osalenud isikud (poliitikud, ajakirjanikud, saatejuhid) on ära toodud Lisas 3.

Süvaintervjuude valim koosneb viiest ajakirjandusega seotud või seotud olnud persoonist. Neist kolm on valitud printsiibil, et igast uuritavast debatist oleks esindatud vähemalt üks saatejuht, need on Ainar Ruussaar (1999, 2003), Aarne Rannamäe (2003) ja Andres Kuusk (2007). Kuna debattides mängisid suurt rolli ka stuudioajakirjanikud, on valimisse kaasatud ka üks debattides enim oma tegevusega silma paistnud toonane ajakirjanik Hannes Rumm (1999). Lisaks neljale ajakirjanikule, kes oskavad anda osaleja ning praktiku hinnanguid, on kaasatud ka meediat ja just ETVd kõrvalt hindava pilguga vaatav ajakirjandustegelane: ERRi ajakirjanduseetika nõunik Tarmu Tammerk.

4. Uuringu tulemused (Debatid hinnangute kogumina)

Analüüsid ETV „Valimisstuudio“ kolme erinevat teledebatti, püüab töö nende näitel teha üldistusi ja näha neid tervikuna. Ometi ei ole see alati võimalik, vahel tuleb vaadata debatte ka eraldi ja näha erinevaid trende. Samuti teeb debattide ühtsena kasutamise raskemaks debateerijate ning erakondade muutumine.

Debattidest läbi käinud poliitiline kontingent on mitmekesine ja muutuv, seega ei keskendugi uurimus konkreetsetele poliitilistele jõududele eraldi, vaid pigem teatud jõudude kogumitele – rühmadele, kes debattides osalevad või esinevad vestlustes ja mille koosseis võib erinevates debattides olla ka erinev.

Debattides osalevad erakonnad jaotatakse nelja rühma, tuginedes nende suurusele, vaadetele, varasemale edule, tegevusele ja ühtekuuluvusele.

- Esimese rühma moodustavad alati debatis osalenud ja elevust tekitanud Keskerakond ja Edgar Savisaar.
- Teise rühma moodustavad korduvalt koalitsioone moodustanud ja end Keskerakonnale vastandanud erakonnad, keda sagali nimetatud „Valgeteks erakondadeks“: Mõõdukad (Sotsiaaldemokraatlik Erakond), lühendiga SDE, Reformierakond (RE), ning hiljem IRLiks liitunud Isamaaliit (IE) ja Res Publica (RP).
- Kolmanda rühmana näeb töö väikesi erakondi ehk neid, kes vaadeldaval perioodil ei ole kordagi ületanud valimiskünnist. Sellesse rühma moodustavad Eesti Kristlik Rahvapartei (Kristlikud Demokraadid), lühendiga EKR, Eesti Vene Erakond (EVE), Eesti Sinine Erakond (ESE), Põllumeeste Kogu (PK), Eesti Iseseisvuspartei (EI) ja Eesti Sotsiaaldemokraatlik Tööpartei (SDT).
- Neljanda rühma moodustavad küll riigikogu töös osalenud, kuid end kindlalt mitte määratlenud erakonnad, kes koostööd teinud erinevate jõududega. Nendeks on Eesti Maarahva Erakond (Rahvaliit), lühendiga EME, Koonderakond (KEK) ja Eestimaa Rohelised (ER).

Lisaks neile rühmadele vaatab töö eraldi ka iga konkreetse debati ajal võimul olnud valitsust ja istuvat peaministrit koos oma erakonnaga.

Kirjeldatud rühmadest lähtuvalt teeb töö üldistusi, kuidas kommunikeeruvad erinevate rühmadega teiste rühmade liikmed ja ajakirjanikud. Seega on vaatluse all kokku neli rühma, mida edaspidi nimetame:

- 1) **Kesk** (Keskerakond)
- 2) **Valged** (Reformierakond, Mõõdukad (SDE), Isamaaliit ja Res Publica (IRL))
- 3) **Väikesed** Eesti Kristlik Rahvapartei (Kristlikud Demokraadid), Eesti Vene Erakond, Eesti Sinine Erakond, Põllumeeste Kogu, Eesti Iseseisvuspartei ja Eesti Sotsiaaldemokraatlik Tööpartei)
- 4) **Määramata** (Eesti Maarahva Erakond (Rahvaliit), Koonderakon ja Eestimaa Rohelised)

4.1 Saate formaadist tulenevad iseärasused

Saate formaat suunab kindlasti esmalt ajakirjanike tegevust, kes ettenähtu järgi talitama peavad ja ise selle ka suuresti välja mõelnud on. Poliitikute käitumist võib aga erinev formaat veelgi rohkem mõjutada, kuna nad ei tea nii hästi, mis neid ees ootab.

1999. aasta debatis olid saatejuhtidega koos studios ajakirjanikud, kes võisid üsna vabalt iga hetk omi küsimusi vahele hõigata. Nende tegevus ei olnud piisavalt piiritletud. Kuigi enamasti pidid nad küsimuseks siiski käega märku andma, ei vähendanud see veel nende sõnavabadust. Küsimusi esitati peamiselt suurparteide juhtidele. Studioajakirjanikke huvitasid enamasti just teravad ja konfliktised teemad. Nii väljus saade tegelikult ETV poolt määratud saatejuhtide võimupiiridest ning neil oli raske tagada küsimuste sisulist ja arvulist ühtlast jaotumist debateerijate vahel.

2003. aasta debati ajal olid samuti studiosse kutsutud ajakirjanikud erinevatest Eesti meediaväljaannetest, kuid seekord oli neile antud aeg piiratud ja saates olid eraldatud spetsiaalsed lõigud, kus nad said ühele või kahele kandidaadile esitada oma küsimuse. Ka sel korral olid need suunatud suurerakondade juhtidele ning olid ründava loomuga. Ometi takistas see väljastpoolt ETV maja tulevatel ajakirjanikel liigselt saatele oma nägu andmast. Studioajakirjanike roll jäi palju väiksemaks, vähenes ka ründavate küsimuste osakaal.

2007. aastal juhtis kogu debatti vaid üks ajakirjanik ETV-st (Andres Kuusk). Kuna kogu saatekäigu juhtimine oli tema käes, kontrollis ta toimunut kindlamalt. Debatt oli küll märksa vaoshoitum, kuid vastureaktsioonina puudus sealt eelnevate väitluste teravus ja sõnasõda.

Teine mõjutaja, mida ajakirjanike ja poliitikute käitumist uurides tasub arvestada, on stuudiokujundus ehk kuidas kandidaadid studios paiknevad. 1999. aasta debati stuudiokujundus oli lihtne ja ei tekitanud visuaalselt märgatavat eristust suur- ja väikeparteide vahel, kuigi oli tunda juhtivate erakondade koondamist laua keskele. Kandidaadid istusid ühise pika laua taga järjestuses: Jaan Laas (Eesti Sinine Erakond), Eldur Parder (Põllumeeste Kogu), Nikolai Maspanov (Vene Erakond), Siim Kallas (Reformierakond), Villu Reiljan (Eesti Maarahva Erakond), Edgas Savisaar (Keskerakond), Mart Siiman (Koonderakond), Mart Laar (Isamaaliit), Andres Tarand (Möödukad), Aldo Vinkel (Eesti Kristlik Rahvapartei).

Omapärane oli aga 2003. aasta kujundus, kus debateerijad istusid kolmel erineval tasandil. Madalaimal astmel istusid Siim Kallas (Reformierakond), Edgar Savisaar (Keskerakond) ja Juhan Parts (Res Publica). Teisel astmel olid Ivari Padar (Möödukad), Tunne Kelam (Isamaaliit) ja Villu Reiljan (Rahvaliit). Kolmandale, kaugemaile ja kõrgemaile astmele jäid Vello Leito (Eesti Iseseisvuspartei), Tiit Toomsalu (Eesti Sotsiaaldemokraatlik Tööpartei), Aldo Vinkel (Eesti Kristlik Rahvapartei) ja Nikolai Maspanov (Eesti Vene Erakond). Seega olid väikeerakonnad jäetud selgelt tahaplaanile ja suurerakonnad Keskerakond, Reformierakond ning Res Publica paiknesid esimeses reas. Selline paigutus võib juba eos luua eelduse, et esimestes ridades istuvad kandidaadid saavad rohkem tähelepanu. Ajakirjanikud küsivad neilt rohkem, samas taha paigutatud väikeerakondade juhid ei pruugi leida jõudu, et teiste selja tagant esile tõusta.

2007. aastal olid debateerijad taas paigutatud istuma laua taha. Sel korral oli studios vaid seitse erakonda, seega oli vähendatud väikeerakondade osa valimistepäeva eelses debatis. Siiski oli studiosse kutsutud Kristlike Demokraatide erakond ja sel hetkel värskest poliitikasse tulnud Eestimaa Rohelised.

Saatejuht Andres Kuusk kasutas laua taga istuvat järjestust kavalalt ära ja küsis kandidaatide arvamust üsna kindla järjekindlusega just istumise järjekorras. Nii tagas ta üsna võrdse kajastuse. Kui pikalt üks või teine kandidaat endale antud võimalust kasutas oli juba poliitiku enda teha (vt Joonis 7).

Vaadates saadete formaati, näib, et 2007. aasta „Valimisstuudio“ on ajakirjanike (antud juhul ajakirjaniku) tegutsemise poolest kõige vaoshoitum, erapooletum ja saade tasakaalustatum. Ohtlikemat ja ettearvamatumat debatti töötas aga 1999. aasta formaat.

4.2 Poliitikute käsitlus

Heidame pilgu poliitikute käitumisele ja strateegiatele debattides. Poliitikute sõnavõttudest kogunes kolme debati peale kokku 180 kodeeringut, neist täpselt 100 olid negatiivsed ja 80 positiivsed (Joonis 5). Nii on poliitikud oma hinnute andmisel enamasti negatiivselt meelestatud. Loomulikult aitaseid negatiivse üldmuje tekkimisele osad debateerijad rohkem kaasa, kui teised. Kujunesid välja peamised kritiseerijad ning ka kritiseeritavad.

4.2.1 Suurimad kritiseerijad ja kritiseeritavad, kiitjad ja kiidetavad

Arvuliselt oli enim negatiivseid sõnavõtte debattide peale kokku kuulda Keskerakonna liidri Edgar Savisaare suust (Joonis 3. Positiivsed hinnagud märgitud „+“ lahtris, negatiivsed „-“). Võttes aga arvesse, et tema sai debattides ka enim kõneaega ning kogus enim kodeeringuid, on see loomulik. Tonaalsuse paremaks võrdlemiseks on positiivsete ja negatiivsete tonaalsustega sõnavõttude suhtarv antud protsentides, võrrelduna iga poliitiku kodeeritud sõnavõttude kogusummaga. Ehk kui Keskerakonna kõneisik esines 1999. aasta debatis 6 positiivse ja 5 negatiivse sõnavõttuga teiste subjektide suunas (mis seetõttu kodeeriti), siis tema positiivsuse määr arvutatakse kui 6/11. Seega oli debateerija hinnangulistest sõnavõttudest positiivsed 55%. Antud saates isemoomustab Edgar Savisaart positiivsuse määr 55.

Kolme debati peale kogus Savisaar 19 positiivselt kodeeritud fraasi ja 20 negatiivselt, seega kujunes positiivsuse määraks 49. Positiivseima strateegiaga debateerija oleks kokkuvõttes Eesti Vene Erakonna Nikolai Maspanov, kuid kuna tema kodeeritud sõnavõttude arv jääb väga väikeseks (alla keskmise), siis ei saa seda tulemust lugeda täpseks. Erakond, mille kodeeringute arv on konkreetses debatis või kõikide debattide peale kokku suurem, kui keskmine kodeeringute arv ühe erakonna kohta, on märgitud tabelil 2 paksus kirjas. Ülejäänud erakonnad jäävad edasisest analüüsist välja, kuna liiga väikesed kodeeringute arvud ei luba endi põhjal üldistusi teha. Positiivseima strateegiaga debateerivaks erakonnaks osutub

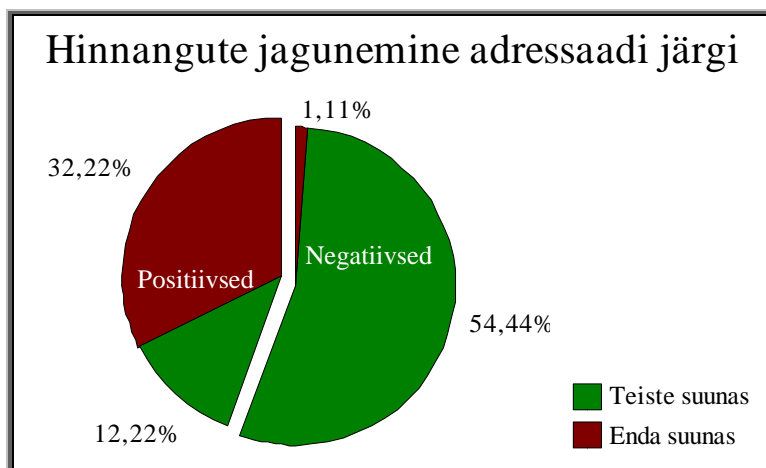
Reformierakond (60% kodeeringutest) ja negatiivseimaks Res Publica (hilisem IRL) vaid 20 protsendiga (tabelis alla joonitud).

Tabel 2: Kodeeritud sõnavõtude üldtabel erakondade kaupa

Erakond	1999			2003			2007			Kokku %*
	+	-	%*	+	-	%*	+	-	%*	
Eesti Kristlik Rahvapartei (Kristlikud Demokraadid)	0	1	0	1	3	25	5	2	71	50
Eesti Maarahva Erakond (Rahvaliid)	1	1	50	0	9	0	5	2	71	33
Isamaaliit (IRL)	4	3	57	3	2	60	4	13	24	38
Keskerakond	6	5	55	6	4	60	7	11	39	49
Möödukad (SDE)	1	3	25	3	6	33	3	3	50	37
Reformierakond	1	1	50	4	3	57	4	2	66	60
Eesti Vene Erakond	2	0	100	2	1	67				80
Eesti Sinine Erakond	0	1	0							0
Koonderakond	8	6	57							57
Põllumeeste Kogu	1	2	33							33
Eesti Iseseisvuspartei				2	2	50				50
Eesti Sotsiaaldemokraatlik Tööpartei				3	5	38				38
Res Publica (IRL)				1	7	13	4	13	24	20
Eestimaa Rohelised							3	2	60	60
Kokku	24	23	51	25	42	37	31	35	47	42

* Positiivsuse määr

Debateerijate positiivsed hinnagud jäävad reeglina pisut alla negatiivsete hinnagute mahule. Vaadates kui suur osa neist on suunatud otseselt enda või enda erakonna aadressile tekib veelgi negatiivsem pilt. Vaid pisut üle kolmandiku kõikidest positiivse hinnanguga lausetest on suunatud mõne teise erakonna, isiku või valitsuse suunas. Enesekriitikat on tehtud vaid 1,17% kõikidest juhtudest. (Joonis 3)



Joonis 3 kujutab „piruka“ paremal poolel negatiivsete kodeeringute osa kõikidest kodeeringutest. Pea kõik enda suunas antud hinnagud on positiivsed, vaid Mart Siimann (1999) ja Ivari Padar (2003) esinesid enda suunalise negatiivse sõnavõtuga.

Joonis 3: Poliitikute poolt antud hinnangute jagunemine enda ja teiste suunas.

Kolme debati keskmine positiivsuse määr on 42%. Selle arvu konteksti paigutamiseks võrdleme seda Saksamaal Schrott ja Lanoue (1992) poolt tehtud uuringuga, mis kasutab käesoleva uuringuga sarnast meetodit. Schrott ja Lanoue uurisid perioodil 1972 – 1987 toimunud Lääne-Saksamaa *Bundestagi* valimisdebate. Kokku viiel debatil osalenud erakondade keskmine positiivsusmäär (kasutades protsentide keskmist, kuna puudub ligipääs täpsetele uurimustulemustele) oli uuringu tulemustest arvatuna 50%. Arvutades ka käesoleva uurimuse keskmise positiivsusmäära protsentide keskmisena (võttes arvesse vaid viite erakonda, kes osalesid kõikidel debattidel ja Koonderakonda) on tulemuseks 46%. Seega on kahe uurimuse tulemused üsna sarnased ja Eesti tulemust võib pidada ilmselt üsnagi keskpäraseks.

Kuna endasuunaliste positiivsete hinnangute arv on (arusaadavalt) üsna suur, vaatame, milliseks jääb positiivsuse määr pärast endasuunaliste hinnagute kõrvaldamist valimist. Tabel 2 (kõrvaldatud on erakonnad, kus kodeeringute arv jäi üldtabelis alla debattide keskmise) näitab, et ka kõige positiivsema strateegiaga erakonna väljuvaks positiivsuse määraks jäi vaid 28. EME (Rahvaliid) positiivsete hinnangute arv teiste suunas (väljuv positiivsuse määr) jääb hoopiski nulliks.

Omades ülevaadet sellest, milline erakond on oma sõnavõttudes negatiivsem ja kes positiivseima strateegiaga, saame vaadata ka seda, kelle suunas on oma sõnavõttudes oldud kõige kriitilisem ja kelle suunas kõige leebem. Nii saab välja tuua ühisid jooni hinnangute liikumisel ühelt erakonnalt teisele.

Tabel 2: Kodeeritud sõnavõttud teiste suunas, erakondade kaupa

Erakond	1999			2003			2007			Kokku %
	+	-	%	+	-	%	+	-	%	
Eesti Maarahva Erakond (Rahvaliid)	0	1	0	0	9	0	0	2	0	0
Isamaaliit (IRL)	2	3	40	2	2	50	3	13	19	28
Keskerakond	2	5	29	1	4	20	2	11	15	20
Mõõdukad (SDE)	1	3	25	1	5	17	0	3	0	15
Reformierakond	0	1	0	0	3	0	2	2	50	25
Koonderakond	3	5	38							40
Res Publica (IRL)				0	7	0	3	13	19	15

Ülekaalukalt on igal aastal enim hinnaguid kogunud Keskerakond koos oma esimehe Edgar Savisaarega (Lisa 4). Nii positiivseid kui negatiivseid hinnaguid on palju kogunud veel Isamaaliit ja Reformierakond.

Kuna Keskerakonnale oli suunatud kokku enim hinnaguid, on neile neid koguarvuna võrrelduna antud enim nii positiivseid kui negatiivseid. Võrreldes aga vastuvõetud hinnangute positiivsuse ja negatiivsuse määraseid, selgub, et surima siseneva negatiivsuse määraga on Koonderakond, Keskerakond ja Reformierakond on peaaegu võrdsed, negatiivsuse määr vastavalt 65% ja 64%. Kõige positiivsemat kajastust on saanud aga Rahvaliid ja Mõõdukad. (Tabel 3)

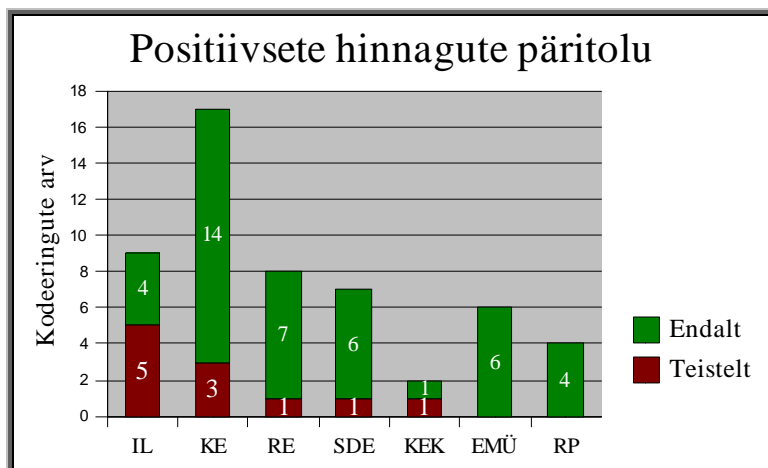
Tabel 3: Erakondade sisenev negatiivsuse määr

Erakond	Sisenev negatiivsuse määr
Koonderakond	71
Keskerakond	65
Reformierakond	64
Isamaaliit (IRL)	50
Res Publica	50
Mõõdukad (SDE)	45
EME (Rahvaliid)	25

Hinnagute jaotumist vaadates (ka Lisa 4), võib näha esimesi tendentse ja teha esimesi oletusi:

- 1) Väikeerakondadele ei pööra teised erakonnad tähelepanu, neist ei räägita, ei arvustata ega kiideta.
- 2) Enim hinnaguid kogub Keskerakond, seda üldarvudes nii negatiivsest kui positiivsest küljest. Tõsi, rõhuv enamuse positiivsetest hinnangutest olid antud Savisaare enda poolt, sama kehtib ka teiste erakondade kohta.
- 3) Keskerakonna kõrval kogub enim hinnaguid Koonderakond (1999) ja Reformierakond (2003, 2007) ehk võimul oleva peaministri erakonnad.
- 4) Keskmisest enam saab tähelepanu, kiitust ja laitu ka valitsus.

Keskerakonna suunalistest positiivsetest hinnangutest rääkides sai välja toodud tõik, et enamus neile antud positiivsetest hinnangutest on pärit nende enda esinejalt. Sama tendents levib ka teiste erakondade leeris. Vastaskandidaatidelt tulevat kiitust valimisdebatides napib. Järgev graafik (Joonis 4) näitab, kui suure osa positiivsetest hinnangutest moodustavad erakonnasisesed kiidusõnad ja kui palju -välised.



Isikutest on enim teistelt kiita saanud Mart Laar ja Edgar Savisaar (mõlemad 3). Kiidetud on isikuid, kuid kordagi ei ole tulnud kolleegi suust kiitust vastaserakonna suunas. Samas, enesekiitust tehakse enamasti just enda erakonnale, mitte konkreetsetl isienda isikule. (84% juhtudest)

Joonis 4: Erakonnale suunatud positiivsete hinnangute päritolu

Jättes kõrvale enda poolt antud hinnagud, on enim positiivset kajastust saanud hoopiski Isamaaliit (IRL). Samas ka Keskerakond ei tugine vaid omal kiitusel, kuigi arvuliselt on Keskerakond ilmselgelt enim tegelenud enese müümisega. Muidu suurima sisenenud positiivsuse määraga Rahvaliit ei saaks aga ühtegi positiivse sisuga kommentaari, kui kõik end tehtud kiiduavaldused välja arvata.

Kui varem sai välja toodud, et erakondade (poliitikute) huvi koondub peaministri ning Savisaare erakondade ümber, siis Isamaaliit on saavutanud positiivset tähelepanu kuulumata ühelgi debatil nendesse kategooriatesse. Ilmselt tuleb teiste poolehoidu Isamaaliidu ja tema eestkõneleja suhtes otsida erakonda esindanud persoonidest (Mart Laar ja Tunne Kelam).

4.2.2 Poliitilised rühmad ja hinnangute jaotumine nende vahel.

Isamaaliidu näitel võib öelda, et ennast ei peagi kiitma, kui seda teevad teised. Isamaaliidu puhul olid need teised Mart Siimann, Ivari Padar, Tiit Toomsalu, Andrus Ansip ja Edgar Savisaar – kõik erinevate erakondade esindajad. Isamaaliidu „toetajate“ amplituud on

mitmekesine, kuid vaadates kokkuvõtlikult nelja rühma, millest varem juttu oli, võib välja tuua mõned seaduspärad.

Esimese siduva joone (Tabel 4) võib tõmmata negatiivsete hinnagute andmist silmas pidades. Keskerakond on selgelt enim negatiivseid hinnanguid andnud Valgete grupile (rühm 2). Valged ise on enamuse oma negatiivsetest hinnangutest suunanud just Keskerakonnale (Tabelil paksus kirjas). Kui Valgetele on Keskerakond palju tähelepanu pööranud (ja vastupidi), siis minimaalselt on Keskerakonna kõneisik Edgar Savisaar hinnanguliselt rääkinud Määramata (rühm 3) ja Väikeste (rühm 4) erakondade liikmetest. Pea kogu tähelepanu on koondunud endale, teisele rühmale või siis valitsusele või debaaterijatele üldisemalt (Muu). Kui eelmise näite puhul oli reaktsioonile ka vastureatsioon, siis sel puhul vastatakse ka vaikusele vaikusega. Ei Määramata ega Väikeste erakondade liidrid ei ole Keskerakonnale ega tema juhile palju hinnanguid andnud (joonisel alla joonitud). Seda eriti just Valgete rühmale antud hinnagutega võrrelduna. Kui Valged said kolmanda ja neljanda rühma käest kokku 20 hinnangut (neist 18 negatiivset), siis Keskerakond vaid 6 (neist 5 negatiivset).

Tabel 4: Rühmade vaheline hinnangute jaotumine risttabelina

Erakondade grupp		KE		SDE, IL/ RP (IRL), RE		EME, ER, KEK		EKR, EI, EST, VE, SE, PÜ		Muu
		+	-	+	-	+	-	+	-	
1	Keskerakond	(14)*	(0)	2	11	<u>0</u>	<u>1</u>	<u>0</u>	<u>0</u>	13
2	SDE, IL/RP (IRL), RE	2	26	3 (20)	4 (5)	0	4	0	1	13
3	EME (RL), KEK, E	<u>1</u>	<u>5</u>	1	11	0 (12)	2 (3)	0	0	10
4	EKR, EI, SDT, VE, SE, PÜ	<u>0</u>	<u>0</u>	1	7	0	0	0 (11)	0 (0)	14
Kokku		3	31	7	34	0	7	0	1	50

* Hinnangute arv koos enda poolt antutega

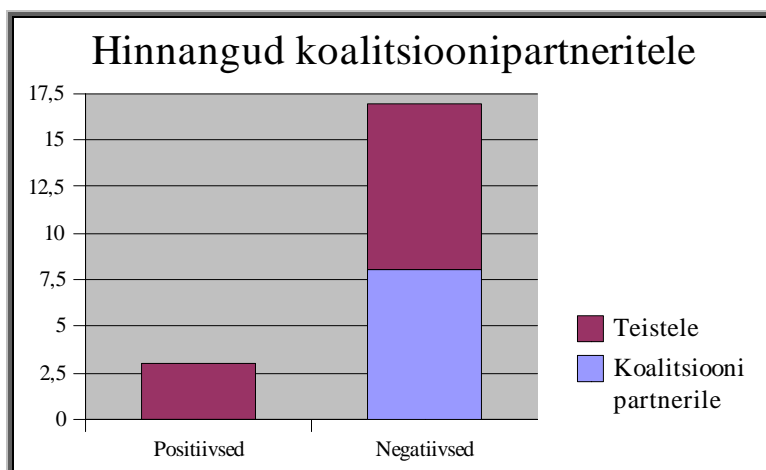
Kui jagada Valgete saadud 20 hinnangut nende rühma erakondade vahel ära (keskmiselt osales igas debatis 3,3 selle rühma erakonda), saame tulemuseks keskmiselt 6,06 hinnangut erakonna kohta. See on võrdne Keskerakonnale langenud hinnagutega, kuid arvestades, et Keskerakond sai debattide peale kokku pea sama palju hinnanguid kui need neli erakonda kokku (34 vs 41) tuleb siiski välja kolmanda ja neljanda rühma erakondade suundumus end pigem vastatandada

teise rühma erakondadega ja teise rühma erakondade suundumus end vastandada esimese rühmaga.

Väikeste erakondade poolt antud hinnangute jagunemist vaadates selgub, et nemad räägivad hinnanguliselt parimal meelel hoopis kategooria „muu“ alla kuuluvatest asjadest, kui konkreetsetest erakondadest või poliitikutest. Sellesse rühma kuulub valitsus, antud kontekstis ka poliitikud ning erakonnad mitmuses või umbisikuliselt.

Väikeste erakondade juurest tuleme ringiga tagasi Isamaaliidu suure positiivsete hinnangute arvu juurde. Parempoolsete rühma kuuluv Isamaaliit kogus viis positiivset hinnangut nelja erineva rühma esindajalt. Vaadates teise rühma positiivseid hinnanguid oma rühmakaaslaste kohta ei ole näha suurt positivismi lainet. Number jääb alla isegi negatiivsete hinnangute omale. Samuti on ka teiste rühmadega, suurt mõttekaaslaste kaitsmist ette ei tule. Kuna positiivsete hinnangute arv on üldse väga väike, on ka raske konkreetseid tendentse välja joonistada.

Erakondadevahelist hinnangute jaotumist vaadates on huvitav teha võrdlus, kas debati ajal riigi valitsemise kohust jagavad erakonnad ka üksteise vastu leebemad on. Selgub aga, et koalitsioonipartnerid ei ole debattide ajal kordagi kolleegi suunas positiivseid märkusi teinud (Joonis 5), küll aga pea pooled negatiivsetest hinnangutest on suunatud olnud just oma koalitsioonipartnerile. Seega ei ole imekspandav, miks saatejuhid alatasa pidid Edgar Savisaarelt ja Siim Kallaselt 2003. aasta debatis küsima: „Kas te olete ikka samas koalitsioonis?“



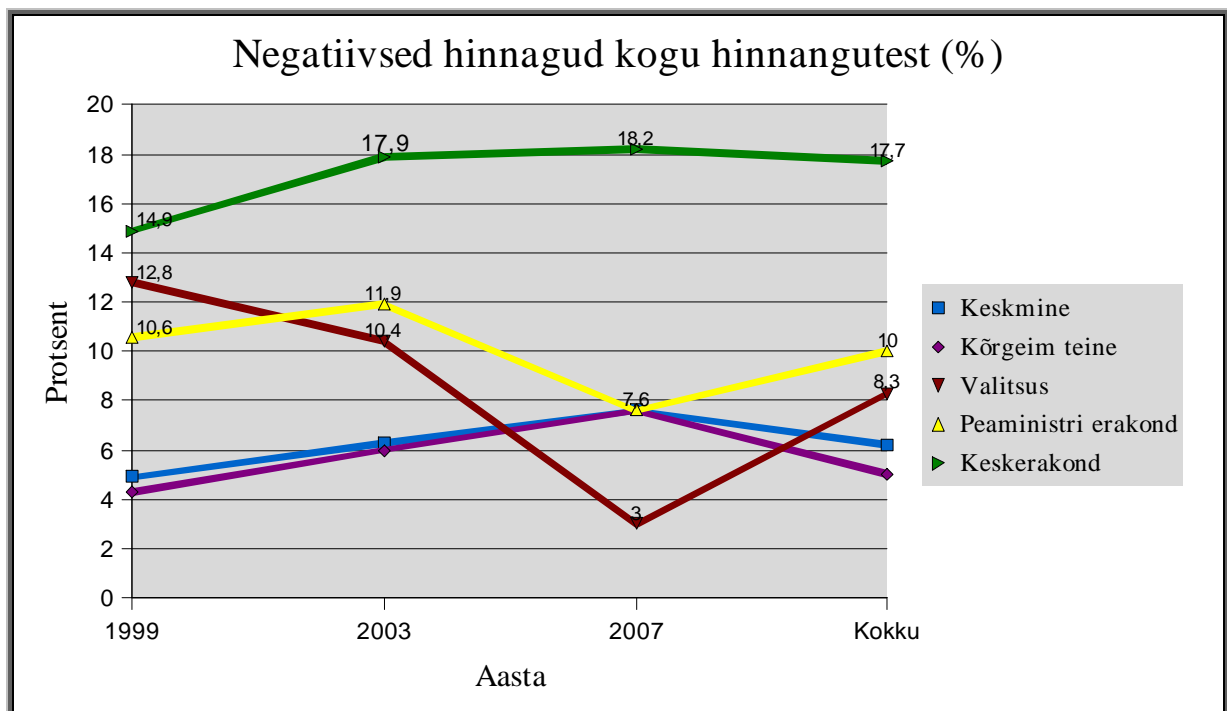
Joonis 5

Graafikul on ära toodud debattide ajal koalitsioonis olnud parteijuhtide teistele suunatud hinnangud (Kallas 2003, Ansip 2007, Savisaar 2003 ja 2007, Reiljan 2007). Siimann (1999), oli jäänud koalitsiooni üks ja ei saanud seega ka oma partneritest rääkida.

4.2.3 Kriitika magnetid

Peaminister, tema erakond ning Edgar Savisaar ja tema erakond on ülekaalukalt olnud debattides suurimad hinnangute magnetid. Antud töö juures on aga oluline, kas need hinnagud on olnud ka negatiivsemad kui teistel. Mitmelt jooniselt on juba näha olnud, et Edgar Savisaar ja Keskerakond on kogunud erakondadest enim negatiivseid hinnaguid. Ohtralt kriitikat on saanud ka peaministri erakond ja valitsus üldiselt. Kahe debati ajal on kuulunud ka Keskerakond valitsusse, seega suureneb kriitika valitsuses olevate subjektide suunas veelgi.

Pannes kõrvuti peaministrile ja tema erakonnale osaks saanud negatiivsed hinnagud teiste erakondade omadega selgub, et alati on peaministri erakond saanud suurema kriitikatulva osaliseks kui teised. Erandiks on muidugi Keskerakond, kes on selgelt teistest enam negatiivsete fraasidega üle puistatud. Igal vaadeldaval aastal on Keskerakond saanud üle kolme korra rohkem negatiivseid hinnaguid, kui keskmine erakond debatis (Jonis 12). Ka peaministri erakond jääb selgelt alla, kuid on negatiivsuse määralt siiski selgelt teine. Kolmandana tõuseb esile valitsus, mis samuti ületab tuntuvalt keskmise negatiivsuse määra joone. Need kolm ongi ainsad subjektid, mis omavad kolme debati peale kokku keskmisest kõrgemat negatiivsuse määra.



Joonis 6: Sisenevate negatiivsuse määrade võrdlus

Nii on välja joonistunud poliitilised institutsiooni ja isikud, kes või mis saavad suure tõenäosusega teledebatis osaledes ohtralt negatiivseid hinnanguid: Edgar Savisaar ja Keskerakond, peaminister ja tema erakond ning valitsus.

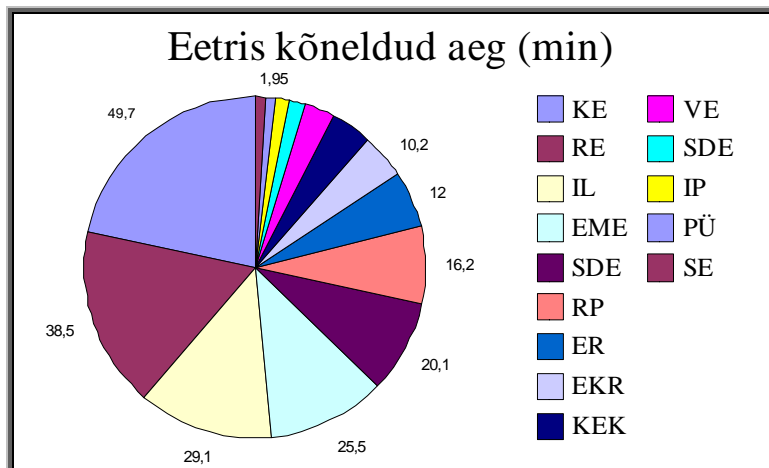
Oluliseks saab Keskerakonna, peaministri erakonna ja valitsuse suure tähelepanu juures, et teised erakonnad jäävad neist hinnangute saamisel kaugele maha. Järelikult on kaasdebateerijate huvi nende vastu väike, samas ei ole neid ka seetõttu palju kritiseeritud.

Joonisel 6 on lilla joonega ära toodud „Kõrgeim teine,“ mis tähendab enim negatiivseid hinnanguid saanud erakonna tulemust, jättes kõrvale Keskerakonna ja peaministri erakonna. Vaid korra – 2007. aastal jõudis „kõrgeim teine“ samale tasemele kui peaministri erakond. Siis said sama tulemise nii Reformierakond (peaministri) kui IRL.

4.2.4 Poliitikute strateegiad

Poliitikute kasutatavad strateegiad on sügavalt seotud nendele langeva tähelepanu ja ka positiivsuse ning negatiivsuse määraga. On loomulik, et kui kedagi kritiseeritakse, peab ta ka ennast kaitsma. Samas, kui mõnele politikule pea üldse tähelepanu või sõna ei anta, ei ole tal ka erilist võimalust mingeid strateegiaid välja kujundada.

Nagu varem mainitud sai teistelt hinnangute näol enim tähelepanu (ka negatiivset) Keskerakond. Selle taustal ei ole imekspandav, et Keskerakond sai ka saadetes enim kõneaega (Joonis 7). Seega oli Edgar Savisaarel parim võimalus erinevaid strateegiaid kasutada. Samas, mõnede erakondade anti nii vähe sõna, et neil ei jäänudki muud üle kui näiliselt teisi ignoreerida. Seetõttu kogunes väikestele erakondadele ka väga vähe kodeeringuid.



Vahe korra debatis osalenud Sinise Erakonna ja kolm korda osalenud Keskerakonna eetriaegades on 25 kordne. Vahe samuti kolm korda osalenud Kristliku Rahvapartei ja Keskerakonna vahel on pea viiekordne. Ka vaid korra debatis osalenud Rohelised said enam aega kui Kristlik Rahvapartei.

Joonis 7: Eetris kõneldud aeg (kolme debati peale kokku)

Lahterdades debateerijate positiivsed ja negatiivsed hinnagud enda ja teiste kohta, saame liigitada, millist Myles Marteli poolt välja toodud debateerimisstrateegiat keegi kasutab. Väga vähe sõna saanud erakondade strateegiaid tegelikult ei saagi määrata, kuid vaikijadena on neist siiski saanud põhilised ignoreerimise taktika viljelejad (Tabel 5).

Enim negatiivseid hinnanguid saanud Keskerakonna liider Edgar Savisaar kasutab enda positsiooni parandamiseks kaitsmise taktikat, kiites end pärast süüdistusi ohtralt. Selle kõrval on Savisaar ka ründav, omades palju negatiivseid kodeeringuid teiste kohta. Teisena suure kriitikatulva all kannatama pidanud Reformierakonna peaministri kandidaadid astusid kriitikale aga vastu hoopis ignoreerimisega. Kallase ja Ansipi sõnavõttudes on vähe hinnanguid, seda eriti oma kolleegide kohta. Positiivseid hinnanguid on Reformierakondlastel enda kohta, seega saab ka kaitsmise strateegia üheks Reformierakonnale omasemaks.

Selgeim ründaja debattides oli Res Publica koos Isamaaliiduga. Mõlemale tugevalt ründava strateegia omistamisele aitas tugevasti kaasa ka Mart Laari ründav esinemine ühise IRLi nime all 2007. aastal. Rõhuv enamus nende erakondade hinnangutest on suunatud oma konkurentide pihta ja on negatiivse tooniga.

Kõige selgema müümise taktikaga esines Eesti Maarahva Erakond (Rahvaliit), kellel teiste kohta positiivsed hinnangud puudusid, Villu Reiljan tegeles vaid enesekiitusega. Ainus erakond, kes kasutas „mina ka, mina paremini“ taktikat oli Eesti Kristlik Rahvapartei (Kristlikud Demokraadid) 2007. aasta debatis, kus nende kandidaat peaministritoolile, Aldo

Vinkel, jagas kiitust nii endale kui hetkel ametis olnud valitsusele. Varem on Vinkel aga keskendunud pigem enda ja oma erakonna kiitmisele, kasutades müümise strateegiat

Tabel 5: Erakondade strateegiad, lähtuvalt positiivsuse määrast

Erakond	Strateegia 1	Strateegia 2
Eesti Maarahva Erakond (Rahvaliit)	Müümine	
Isamaaliit (IRL)	Rünnak	
Keskerakond	Kaitse	Rünnak
Möödukad (SDE)	Rünnak	
Reformierakond	Ignoreerimine	Kaitse
Koonderakond	Kaitse	
Res Publica (IRL)	Rünnak	
Eestimaa Rohelised	Müümine	

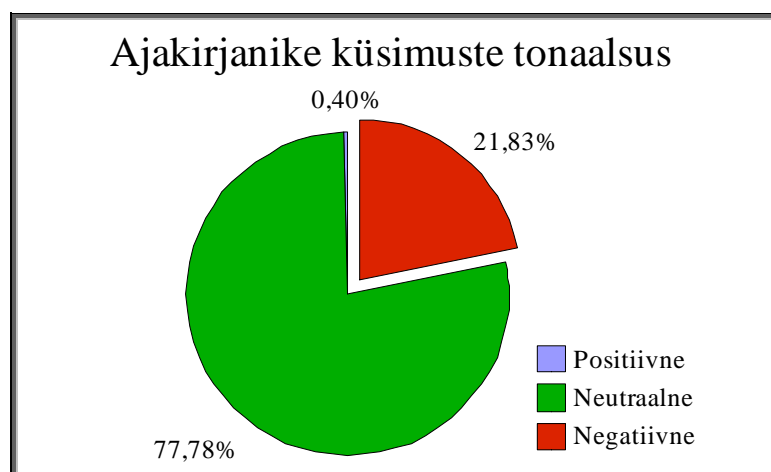
Müümise strateegia oli ka erakondade seas populaarseim, palju kasutati ka rünnakut. Koalitsioonierakonnad kasutasid peamiselt kaitsmise ja ignoreerimise taktikaid.

4.3 Ajakirjanike käsitus

Saatejuhid ja sõltumatud ajakirjanikud küsisid kolme debati peale kokku peaministri kandidaatidelt 252 küsimust. Neist 55 olid negatiivse tooniga, ründavad või heitsid debateerijale halba valgust. Kõikidest küsimustest oli vaid üks sõnastatud selgelt positiivse ja kiitva tooniga. Tõsi, selles küsimuses peitus nii kiitus Mart Siimannile (1999), kui ka etteheide Edgar Savisaarele. Ajakirjanike hinnanguliste küsimuste määramiseks kasutatakse sarnaselt poliitikute käsitlesele mõisted „positiivne“ ja „negatiivne“, lisaks ka neutraalne, kus ründavad, kriitilised küsimused märgitakse kui „negatiivsed“ ja toetavad küsimused kui „positiivsed“, Vastavad negatiivsuse ja positiivsuse määrad arvutatakse ajakirjanike puhul kõikidest küsimustest, kaasa arvatud neutraalsetest. Seega on ajakirjanike negatiivsuse määraks 55/252 ehk ligikaudu 22% (joonis 8).

Tõik, et keskmiselt iga viies ajakirjanike poolt esitatud küsimus oli negatiivse tooniga ei ütle paraku meile palju, kuna seda arvu on raske millegagi võrrelda. ERRi ajakirjanduseetikanõunik Tarmu Tammerk arvab, et selline määr on positiivne märk. „*See on positiivne iseenesest. Et kui oleks välja tulnud näiteks, et pooled küsimused olid ründava iseloomuga, siis võiks öelda, et see saade, või need saated, valimisdebatid olid läbi viidud liiga ründavas võtmes.*“ (Tammerk 2010)

1999. aasta debatis stuudioajakirjanikuna viibinud ja suurima negatiivsusega (10 negatiivset küsimust 14-st) silma paistnud Hannes Rumm pidas sellist näitajat üllatavalt väikeseks. „*Mind üllatab, et neid negatiivseid küsimusi nii vähe oli. Ajakirjaniku asi ongi kriitiliselt suhtuda nendesse valimislubadustesse. Selles mõttes tundub mulle, et see on nagu mõistlik määr.*“ (Rumm 2010). Ka ise kõnealuseid debatte juhtinud Ainar Ruussaar ja Aarne Rannamäe arvasid, et ligi 20% võib olla üsna optimaalne määr (Rannamäe 2010; Ruussaar 2010).



Kolmest analüüsitavast debatist esines protsentuaalselt vähim negatiivseid küsimusi 2007. aastal, kui saadet juhtis üksinda Andres Kuusk. Siis oli 16% ajakirjaniku esitatud küsimustest negatiivsed.

Joonis 8: Ajakirjanike küsimuste tonaalsus

4.3.1 Erinevused eetriaegade mahus

Eesti Rahvusringhäälingu seaduse kohaselt peavad valimiste aegsed saated olema poliitiliselt tasakaalustatud. Seega peaksid kõik poliitilised jõud saama võrdse kohtlemise osaliseks. Meenutagem, et Bakeri ja Norphoti (1981: 332) järgi on üks debattide peamisi reegleid osalejate õigus saada võrdselt aega sõnavõttudeks. Kõigil peaks olema õigus samale eetriaajale. Töö sissejuhatuses mainitud juhtumite puhul jäi Indrek Tarand hoopis debatist välja, sama saatus tabas ka 2009. aasta Kohalike Omavalitsuste valimiste Tartu debatis

erakonda Eestimaa Rohelised. Vaatluse all olevates debattides on esindatud enamus vastaval ajahetkel aktiivsemalt tegutsenud erakonnad. Ometi on selge, et debattide sees ei ole erakonnad võrdse kohtlemise osaks saanud. 1999. aasta debatis said esimese poole tunni jooksul väikeerakondade esindajad sõna vaid kaks korda, sedagi võid põgusalt. See tekitab küsimuse, kas ajakirjanikud on väikeerakondadele vähe sõnaaega andes rikkunud tasakaalustatuse printsiipi.

Ajakirjanikud ise põhjendavad oma käitumist sellega, et väikeerakonnad on saatesse kutsutud vaid formaalsuse täitmiseks ja ebavajalikud. Tarmu Tammerk arvab, et sellest saavad aru ka televaatajad. „*Vaataja saab aru, et mõned on seal ainult niiöelda armust kutsutud. Nad on dekoratiivkülalised, pro forma, linnukese pärast, seda ei ole tarvis.*“ (Tammerk 2010)

Hannes Rumm leiab, et väikestelt erakondadelt ei olegi midagi küsida. „*Minu mäletamist mööda selliseid reegleid ei olnud, et sinna stuudiosse tulles sa pead Maspanovi käest küsima sama palju kui Kallase käest. Selliseid reegleid ei olnud ja minu meelest oleks neid tobe tekitata olnud, sest ilmselgelt Maspanov ja Laar ei vääri sama palju saateaega.*“ (Rumm 2010)

Rumm on arvamusel, et saatesse oleks võinud kutsuda vähem poliitikuid, kuna arutelu käis nagunii suurerakondade ümber ja muu kedagi ei huvitanudki. „*Mingil määral oli nagu, ka ajakirjanikuna tajusid, et peaks ka Aldo Vinklile küsimuse esitama, aga samas oli selge, et see ei huvita vaatajaid, ei huvita sind ennast, üks ole.*“ (Rumm 2010)

Rummi ja Tammerkiga nõustub ka Aarne Rannamäe, kes leiab, et neile, kes on vähem sõna saanud, tuleb saatejuhil pisut sõna anda, aga mitte ka alati. „*Ja kui mõni on ikka päris möku, noh siis on ka selliseid, kellele üldse ei peaks sõna andma, nad on nagu pro forma võetud sinna. Siis vahepeal annad, et vorm oleks täidetud, annad talle ka mingisuguse sõna aga põhiliselt kätš käib ikka enamasti kahe-kolme, maksimum nalja persooni vahel, mida on huvitav vaadata ja mis on tähtis.*“ (Rannamäe 2010)

Kõneaeg jagub tõesti ära üksikute persoonide ja erakondade vahel. Tabel 6 toob välja, kui palju erakonnad debattides kõneaega said. Enam kui poole (53,5% kõikidest sõnavõttudest) ajast võtavad endale Keskerakond, Reformierakond ja Isamaaliit (IRL). Enim sõna saanud

väikeerakond on järjekorras alles kaheksas (4,7%), seda hoolimata sellest, et EKR (Kristlikud Demokraadid) osalesid igas debatis.

Selline eetriaaja jaotus kõneleb selgelt, et ajakirjanikud ei ole siiski poliitikutele võimaldanud oma ideede edastamiseks võrdsel määral aega, kuigi ajakirjanikud põhjendavad seda ise debateerijate erinevate poliitiliste kaalukategooriatega. Ainar Ruusaar leiab, et töös välja toodud suurerakondade eelistamine ajakirjanike poolt on täiesti õigustatud käitumine. „*Jagada võrdselt ära saateaega või anda võrdselt tähelepanu erakondadele, kelle toetusreiting on enne valimisi seal 15-35 %. Neid erakondi ei saa võrrelda parteidega kelle toetus on 0,5 -1,5 protsenti. See tähendab seda, et need erakonnad ei ole suutnud oma rahalise seisuga tõttu, oma ideede vähesuse või kitsa maailmapildi nägemise tõttu end suurte massideni viia*“ (Ruusaar 2010).

Tarmu Tammerk leiab, et saate eesmärk peab olema anda ülevaade sellest, kellel on realselt võimalus saada peaministriks. „*Kui tegemist on peaministri kandidaatidega siis räägime ikkagi, anname sõna nendele, kel on ka realselt võimalus peaministriks saada, aga mitte teistele, kes on seal niiöelda kaasajooksikud.*“ (Tammerk 2010)

Tabel 6: Negatiivsete küsimuste jaotumine erakondade vahel (arvuliselt)

Erakond	1999	2003	2007	Kokku
Keskerakond	12	19	9	40
Reformierakond	8	20	9	37
Möödukad (SDE)	7	11	8	26
Isamaaliit (IRL)	7	10	8	25
EME (Rahvaliit)	6	9	8	23
Res Publica (IRL)		9	8	17
EKR (Kristlikud Demokraadid)	3	6	7	16
Koonderakond	10			10
Eesti Vene Erakond	4	6		10
Eestimaa Rohelised			7	7
Sotsiaaldemokraatlik Tööpartei		7		7
Eesti Iseseisvuspartei		6		6
Põllumeeste Kogu	4			4
Eesti Sinine Erakond	4			4

Loomulikult mõjutab eetriaaja ebavõrdset jaotumist mitte ainult ajakirjanike poolt pööratava tähelepanu hulk, vaid ka poliitikute enda aktiivsus pikalt rääkida ja vahel sõna võtta ka selleks luba küsimata. Mõistmaks paremini, kui palju on eabühtlases eetriaegade jaotuses süüdi

ajakirjanikud, peame vaatama, mitu korda erakonna esindajatele ajakirjanike poolt sõna anti ja kui pikalt debateerijad sõnakorda ära kasutasid.

Võrreldes erakondadele antud sõnakordi ja aega, mis nad eetris kõnelda said, erineb väikseid ebakõlasid. Näiteks Mõõdukad (SDE) on saanud rohkem sõna kui Isamaaliit (IRL), kuid eetriaega kulutati kokku vähem. Arvestades kui palju keskmiselt üks poliitik oma sõnakorra ajal rääkis (Tabel 7), selgub, et pikimate sõnavõttudega esines 2007. aastal Rohelisi esindanud Marek Strandberg, kelle üks sõnavõtt kestis keskmiselt minuti ja 43 sekundit (1,72 min). Kui erandiks osutunud Strandberg välja jätta kehtib seaduspära, et pikemalt kipuvad rääkima just suurerakondade juhid, kellele ka rohkem sõna antakse. Seega ei ole ebavõrdne eetriaeg tingitud mitte ainult ajakirjanike soosingutest vaid ka suurerakondade juhtide suundumusest pikemalt rääkida, samas kui väikeerakondade juhtide sõnavõttud jäävad pea poole lühemaks.

Tabel 7: Keskmiselt ühe sõnakorra ajal räägitud aeg

Keskmiselt enam kui minuti rääkinud	
Erakond	Aeg (min)
Eestimaa Rohelised	1,72
Keskerakond	1,24
Isamaaliit (IRL)	1,16
EME (Rahvaliid)	1,11
Reformierakond	1,04

Uuringus osalenud ajakirjanikud on ühte meelt, et suurerakondade juhtide kalduvus teha saadetes pikki sõnavõtte, mida ajakirjanikud omakorda peatada ei suuda, on üks Eesti debattide peamisi probleeme. Hannes Rumm näeb tõelist ohtu debati tasakaalukusele, kui saatejuhid ei suuda külalisi ohjata. „*Vilets juhtimine laseb asja ka selles mõttes tasakaalust välja, et need, kes on tugevamad ja jultunud esinejad saavad ebaproportsionaalselt palju saateaega ja sealt tuleb juba see selge ebavõrdsus, mis võib mõjutada ka debati tulemusi, et vaataja näeb, et see inimene on võimekam või tegusam.*“ (Rumm 2010)

Samasugust muret tunneb debattide käekäigu pärast ka Andres Kuusk. „*Nendega on see probleem, et kohati on vaja, et saatejuht tõuseks isegi püsti ja läheb nina ees viibutab sõrme, et teised tahavad ka rääkida. Aga sellega on alati see asi, et on oht, et sa nagu rikud saate ära või muudad selle naeruväärseks. Ma tunnistan, et suurte parteide juhtide ohjamine*

teledebattides on olnud probleem meie valimissaadetes ja see on midagi millega tuleb nende uute formaatidega, mis nüüd järgmiste valimistega tulevad, tegeleda.“ (Kuusk, A. 2010)

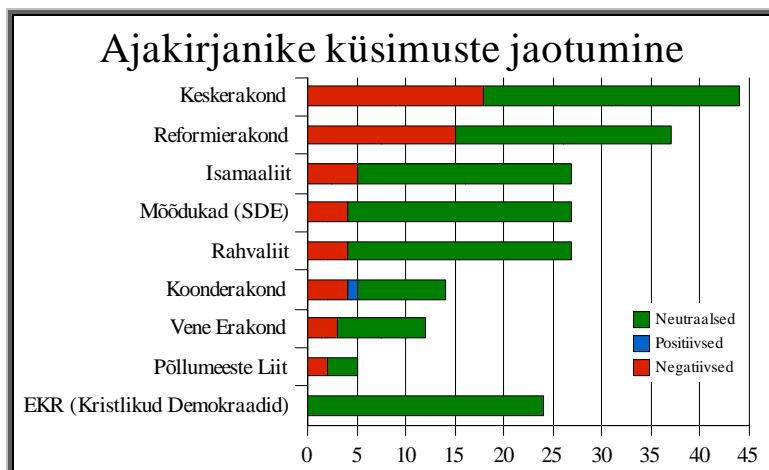
Seega mõjutab ebahühtlast kõneaegade jaotumist debattides, mitte ainult see palju kellelegi sõna antaks, vaid palju oleneb konkreetsest poliitikust endast ja sellest, kui jultunult ta eetriaega kasutab. Nagu mainivad ajakirjanikud on aga just jultunud rääkijate ohjamine ajakirjanike põhiline tegemata töö debattides.

4.3.2 Negatiivsete küsimuste suund

Poliitiliselt debatilt ei oodata mitte ainult tasakaalustatud käsitlust, vaid ka erapoolikust. See tähendab, et kõikidesse debaaterijatesse suhtutakse võrdselt. See peaks tähendama, et ajakirjanikud ei tohiks esitada erinevatele kandidaatidele väga erineva tooniga küsimusi, näidata välja oma poolehoidu või vastumeelsust mõne erakonna suunas.

ERRi ajakirjanduseetikanõunik Tarmu Tammerk hoiatab, et kui ajakirjanik kasutab agressiivset intervjuerimistehnikat, peab ta olema võimalikult võrdselt kriitiline kõigi külaliste suhtes: „*Saatejuht ei suuda olla piisavalt agressiivne kõikide saate külalistega, saate emotsionaalne tonaalsus võib vahepeal muutuda. Tulemuseks on siis see, et saate vaataja vastuvõtuvõime või vastuvõtutaju ütleb talle, et saatejuht oli kallutatud ja ründas ühte ja oli leebe teise suhtes*“ (Tammerk 2010). Debattides praktikuna osalenud ajakirjanikud leidsid aga, et põhjendatult terav võib alati olla.

Vaatluse all olevate debattide jooksul kujunesid välja kindlad isikud, kelle suunas laekus märkimisväärselt rohkem ründavaid küsimusi. Seda nii üldarvudes (joonis 9), kui ka osakaaluna kõikidest neile esitatud küsimustest.

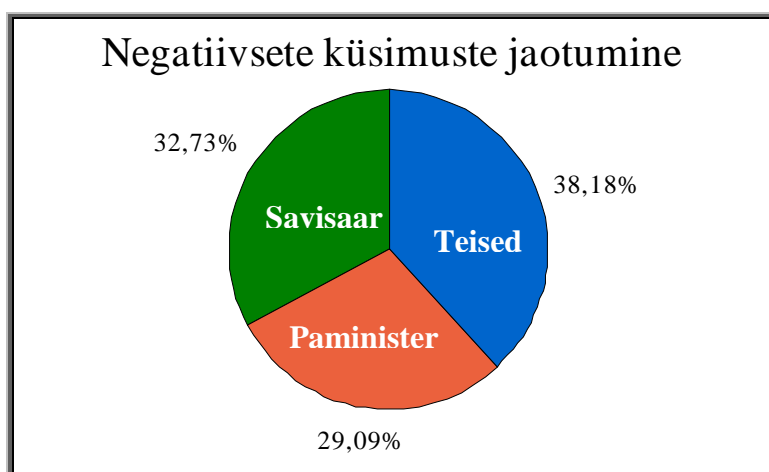


Joonisel on välja toodud kõik erakonnad, kes sai ajakirjanikelt vähemalt ühe negatiivse tooniga küsimuse. Võrdluseks on toodud ka Kristlikele Demokraatidele esitatud küsimused. Hoolimata neile esitatud küsimuste arvust, ei olnud ükski neist negatiivne.

Joonis 9: Ajakirjanike küsimuste jaotumine erakondade vahel

Enim negatiivse tooniga küsimusi esitasid ajakirjanikud ülekaalukalt Keskerakonna liidrile (Edgar Savisaar) ja Reformierakonna esindajatele (Siim Kallas, Andrus Ansip). Vahe järgnevate erakondade esindajatega on lausa mitmekordne. Kuna kahel aastal oli Reformierakonna peaministri kandidaat ka istuv peaminister, on selge, et ka istuv peaminister on saanud teistega võrreldes rohkem kriitikat. Läbi kolme aasta joonistub selgelt välja tendents, kus enim kriitikat saavadki Edgar Savisaar ja peaminister. Kõikidest ründavatest küsimustest ligi 33% olid suunaud Edgar Savisaarele ja 30% peaministrile, seega vaid umbes kolmandik kritiseerivatest küsimustest olid suunatud kellelegi teisele (joonis 10).

Aarne Rannamäe juurdleb, kas selline negatiivsuse jaotumine on õiglane. „Kui sul on nii palju võimu, siis võib-olla, et ongi noh. Jällegi, viis protsenti siia-sinna võib-olla tundub nagu optimaalsem, aga tegelikult ongi – palju võimu, palju kriitikat.“ (Rannamäe 2010)



Joonis näitab ilmekalt, et kui debateerija ei ole peaminister või Edgar Savisaar on tõenäosus jääda ajakirjanike küsimuste suure kriitikatulva alla üsnagi väike. Samas, Savisaar peab igasse debatti minnes arvestama, et ligi kolmandik negatiivseid ja ründavaid küsimusi on adesseeritud just talle.

Joonis 10: Ajakirjanike poolt esitatud negatiivsete küsimuste jaotumine

Antud statistikast tuleb välja, et palju kriitikat saavad peaminister ja Reformierakonna esindaja. Tekib küsimus, mis millest tuleneb. Kas peaminister saab kriitikat kuna on juhtumisi Reformierakonnast, või vastupidi. Sellele küsimusele vastamiseks võrdleme 1999. debati ajal esitatud küsimusi opositsioonis olnud Reformierakonna liidri ja hetkel peaministritoolil istunud Koonderakonna liidri. Selgub, et 1999. aastal esitati peaministrile rohkem ründavaid küsimusi (4) kui Reformierakonnale (3). Samas, Mart Siimann sai 1999. aastal peaministrina vähem kriitikat kui hiljem Andrus Ansip ja Siim Kallas. Seega näib, et huvi peaministri vastu ja huvi erakonna vastu seisavad siiski lahus. Huvi Reformierakonna vastu tekkis koos nende tõusmisega peaministritoolile.

4.3.3 Seosed ajakirjanike ja poliitikute käitumise vahel

Töö on vaadelnud poliitikute ja ajakirjanike käitumisviise eraldi, oluline on aga ka see, kas ajakirjanike poolt loodud olustik võib muuta ka poliitikute käitumist ja strateegiaid või juhtida jututeemasid. Selleks võrdleb töö kahte seost ajakirjanike ja poliitikute käitumises. Esiteks on arvatud, kui suur on seos ajakirjanike poolt esitatud negatiivsete küsimuste rohkuse ja poliitikute negatiivsete sõnavõtude arvu vahel. Teiseks on mõõdetud ajakirjanike võimet juhtida debatti käiku, ehk kui palju on seotud ajakirjanike küsimuste teemavaldkonnad ja poliitikute kodeeritud jututeemad.

Mõlemal juhul on olemas seos, kuid negativismi ülekandumist ajakirjanike küsimustelt poliitikute sõnavõttudesse ei saa siiski märkimisväärseks pidada. Seos nende kahe näitaja vahel on nõrk, korrelatsioon jääb pisut alla 0,5-e piiri.

Tugev seos ilmnes aga debatis kõne all olevate teemade vaheldumises. Korrelatsioon ajakirjanike poolt väljakäidud teemade ja poliitikute poolt hinnanguliste sõnavõttudega jätkatud valdkondade vahel oli 0,78. Selle põhjal ei saa veel väita, et ajakirjanikud täielikult debati teematilist kulgu kontrollisid, kuna arvesse ei ole võetud kõiki poliitikute sõnavõtte, vaid ainult eelnevalt kodeeritud. Ometi on see märk sellest, et poliitikud võtavad siiski kinni neile välja pakutud teemadest ja vaidlevad nende üle, mitte ei too ise meeletult sisse uusi teemasid.

5. Järeldused ja diskussioon

Kolme viimase Eestis peetud peaministrikandidaatide teledebati analüüsi tulemused annavad selgelt märku poliitilise maastiku polariseerumisest ning suurerakondade domineerimisest. Kolme erakonna esindajad (Keskerakond, Reformierakond, Isamaaliit (IRL)) on saanud kolme debati peale rohkem sõna kui ülejäänud 11 erakonna esindajad kokku. Pea 22 protsenti kogu ajast, mil debatis on kõnelenud mõne erakonna liige, on see liige olnud Edgar Savisaar.

Suurerakondade domineerimisele debattides aitavad kaasa just ajakirjanikud, kes selgelt huvituvad neist enam kui väikeerakondadest, viimased jäetakse pigem statisti rolli. Ajakirjanikke huvitavad selgelt enim Edgar Savisaare, peaministri ja Reformierakonna tegemised. See on kergesti põhjendatav, kuna nimetatud osapooled on ka ühiskonnas viimastel aastatel olnud kõige aktiivsemad. Ajakirjanikud põhjendavad suurerakondade eelistamist sellega, et debatis tuleb rääkida nendega, kes on ka tõsiseltvõetavad peaministrikandidaadid, mitte formaalselt saatesse kutsutud. Hoolimata põhjendatud huvist suurerakondade vastu, süvendab meedia vaid kahele suurerakonnale tähelepanu pöörates pidevalt lõhet nende ja väiksemate erakondade vahel, mis võib pikemas plaanis Eesti poliitmaastikule tugevat mõju avaldama hakata. Väikeerakondi ei peeta lihtsalt tõsiseltvõetavaks. Nii liigub Eesti poliitika aina enam kahe-, kolme- või neljaparteisüsteemi poole, ning ajakirjandus toetab sellist tendentsi alateadlikult.

Suundumusele aitavad muidugi kaasa ka vastavate erakondade karismaatilised juhid, kes oskavad tähelepanu ära kasutada. Ainsana suudab nende kõrvale pisut tõusta praegune IRL. Kehtib seaduspärasus, et mida rohkem erakonnad sõna saavad, seda kauem nad ka igat korda kasutavad (erandiks Marek Strandberg ja Rohelised). Ajakirjanikud näevadki ühe suurema probleemina Eesti teledebattides võimukate poliitikute domineerimist, mida saatejuhid ei suuda ohjata. Seega ei suudeta hoida debatis tasakaalustatust erinevate erakondade vahel. Ajakirjanikud ei löika poliitikutele õigel ajal vahele, ei kutsu korrale, lasevad neil liialt soleerida. Sellise olukorra muutmiseks oleks eelkõige vaja paremat ajakirjanduslikku ja ka poliitilist kultuuri. Paranema peaks nii ajakirjanike ettevalmistuse tase, kui ka poliitikute eetilised normid. Ilmselt ei suudaks ka parim saatejuht pidurdamatult lobisevat poliitikut taltsutada.

Võttes arvesse Keskerakonna ja peaministrierakonna suurimat osatähtsust debattides, ei tule üllatusena, et enim sõnavõtte, mis töö tarbeks kodeerimist leidsid, on teinud Edgar Savisaar, Seda, et Savisaare ja Keskerakonna suunas tehtud hinnanguid oli selgelt kõige rohkem, enam Savisaare jutulembusega põhjendada ei saa. Nii positiivsete kui negatiivsete hinnangute andmine on märk sellest, et hinnatav on hindajale huvipakkuv. Seega on poliitikute huviorbiidiks ja jututeemaks ikka enamasti Keskerakond ja Edgar Savisaar. Lisaks näitavad poliitikud sarnaselt ajakirjanikele samuti üles huvi „istuva“ peaministri, tema erakonna ja üldiselt valitsuse vastu. Kui peaministrina kriitikat pälvinud isik on olnud igas debatis erinev, siis Edgar Savisaar on alati olnud kriitikanoolte sihtpunktiks. See näitab, et Savisaar on Eesti poliitikas järjepidevalt enim huvi pakkuv subjekt

Erinevalt laialt levinud arvamusest, et just Savisaar on suurim mustaja ning ründaja, rääkisid uurimistulemused teist keelt. Väljuv negatiivsuse määr oli suurim hoopiski Res Publical. Keskerakond oli koos Koonderakonna ja Reformierakonnaga üks positiivsemalt kommuniqueeruvaid erakondi, kui arvestada ka enda ja oma erakonna kohta antavaid hinnanguid. Neid kolme erakonda ühendab üks ühine tunnus: nad on kõik olnud debattide ajal istuva valitsuse liikmed, kaks neist kasutasid debateerimisel kaitsmise strateegiat, Reformierakond ka ignoreerimist. Seega on Keskerakond olnud debattides hoopiski kaitsja rollis, mitte ründaja omas. Enim kasutasid erakonnad debattides aga just ründamise strateegiat, teine populaarne strateegia oli müümine, mille puhtaim näide oli Rahvaliidu (EME) kommuniqueerimine debattides.

Teisest küljest, kuna Savisaar kogus Keskerakonna liidrina ülekaalukalt enim kodeeringuid, esitas ta arvuliselt kõige rohkem negatiivse laenguga sõnavõtte. Võrreldes iseenda positiivse laenguga sõnavõttudega ei olnud neid aga proportsionaalselt rohkem kui teistel. Enamus Savisaare positiivseid fraase oli küll suunatud enda erakonnale, kuid see tõestabki poliitiku kaitsvat debateerimisstiili.

Põhjust, miks Savisaar oli sunnitud end kaitsma, tuleb otsida Valgete erakondade - Reformierakond, Mõõdukad (SDE), Isamaaliit ja Res Publica (IRL) - rühmast. Töös Valgetena välja toodud erakondade rühm kritiseeris Keskerakonda palju intensiivsemalt kui teised rühmad. Võib öelda, et igas debatis on need erakonnad võtnud endale primaarseks ülesandeks diskrediteerida Keskerakonda ja siis tegeleda muude asjadega. Kaitsval positsioonil olev Savisaar vastas kriitikale omapoolse kriitikaga Valgete rühma suunas,

mistõttu kujunes erakondade sisenev negatiivsuse määr üsna kõrgeks. Tähelepanuväärne on kusjuures see, et üksteist kritiseerinud Reformierakond ja Keskerakond olid kahe saate ajal valitsuskoalitsioonis. Koalitsioonisisene kemplemine ei ole aga üllatav, kuna kolme debati jooksul ei teinud ükski valitsuse liige oma koalitsioonipartnerile ühtegi positiivset viidet.

Sellest saab järeldada, et uute valimiste künnisel ei toeta, vaid pigem kritiseerivad üksteist,. Samuti ei ole võimalik välja tuua väga selgeid jooni uute koalitsioonide paika panemisest debati ajal. Keskerakond on kriitilisem Valgete suhtes ja leebem ülejäänutega, Valged on kriitilised Keskerakonnaga ja leplikumad teistega. Väiksed ja Määramatud on aga pigem kriitilised just Valgete rühma esindajatega. Ometi ei saa nende paralleelidega üldistusi teha. Keskerakonna ja Valgete omavaheline kemplemine on Eesti poliitikas juba traditsiooniks saanud, siiski ei ole see välistanud neil hiljem koos koalitsiooni moodustada, seega ei näi debattides eelnevad kokkulepped uute või vanade valitsusliikmete vahel kehtivat ja koalitsioonilepingule debati ajal ei mõelda. Küll aga joonistuvad välja selged poolused, kus ühel pool asuvad Valged erakonnad ja teisel pool Keskerakond, kes seejuures tõmbab Määramata ja Väikeste erakondade grupe pigem enda poolele. Ometi, nagu praktika on näidanud, moodustavad suured paremjõud ja SDE tugevama koosluse.

Töö alguses püstitatud hüpoteesid pidasid üldiselt paika, kuid reeglina mitte täielikult. Poliitikute debateerimisstrateegiale keskendunud esimese hüpoteesi kohaselt pidanuks suured paremjõud (Valged erakonnad) ehk Reformierakond, Isamaaliit, Res Publica, Mõõdukad (SDE) diskrediteerima valimisdebattides Keskerakonda ja Edgar Savisaart, kuid mitte üksteist. Lause esimene pool leidis tugevalt kinnitust, aga üksteise halvustamist kindlalt tõestada ega ümber lükata ei saa. Rühmasisest kriitikat esines küll kordades vähem kui Keskerakonnasuunalist kriitikat, kuid seda oli siiski rohkem, kui teistele töös määratletud rühmadele suunatud negatiivseid sõnumeid.

Väide, et opositsioonierakonnad kasutavad debateerides ründavat strateegiat, koalitsioonierakonnad aga kaitsmise ja müümise strateegiaid, peab samuti teatud mõõndustega paika. Kuigi aktiivsemad opositsioonierakonnad kasutasid tõepoolest ründavat stiili, esines ka selgelt müümise strateegia kasutajaid. Koalitsioon oli pea alati kaitsval positsioonil.

Hüpoteesi kohaselt oleks end enim kaitsma pidanud just istuv peaminister, kuid selgus, et kõige rohkem kriitikat sai läbi debattide hoopis Keskerakonna esindaja Edgar Savisaar. Kui tema välja jätta, oli peaminister tõesti selgelt populaarseim kriitikaobjekt, seda nii kaasdebateerijate kui ajakirjanike jaoks.

Ajakirjanike tähelepanu jätkus peaministri, Savisaare ja Keskerakonna koosluse kõrval teistele üsna vähe, pildile jõudsid veel Isamaaliit (IRL), Mõõdukad (SDE) ja Rahvaliid (EMÜ). Väiksemad erakonnad said märkimisväärselt vähem tähelepanu.

Eelnevat kokku võttes võib öelda, et töö alguses ajakirjanike käitumise kohta püstitatud hüpoteesid pidasid paika üsna täpselt, poliitikute strateegiad erinesid pisut hüpoteesides püstitatust, kuid ei lükanud neid ka ümber. Eeldatust suuremaks kujunes Keskerakonna mõju debattidele, väiksemaks jäi sarnaste poliitiliste jõudude kokkuvõtteid. Selle väite illustreerimiseks tasub veelkord meelde tuletada, et koalitsioonipartnerid ei esitanud debattide jooksul kindagi üksteise aadressil positiivset sõnumit.

Toetudes uurimisküsimuste vastustele ja hüpoteeside paikapidavuse võiks nüüd küsida, kui tasakaalustatud ja erapooletud uuritavad peaministri kandidaatide teledebatid olid? Erinevaid aspekte arvesse võttes ei saa debatte süüdistada erapoolikuses, kuigi alati olid teatud jõud, kes ajakirjanike poolt enim kriitikat said; samas ei olnud tunda mingit poolehoidu kellegi suunas. Ajakirjanikud ise põhjendasid oma kriitikat poliitikute varasemate tegudega. On selge, et kritiseerida saab neid, kes on ka midagi teinud. Seega näib kriitika jagunemine ja selle maht olema põhjendatud. Halvemad on lood aga tasakaalustatusega. Juhtivad erakonnad domineerisid debatte täielikult ja väikeerakondi ei pandud pea üldse tähele. Nagu pakkusid välja ka ajakirjanikud ise, tuleks vähendada debatteerijate arvu, vastasel juhul osalevad debatis erakonnad, kes on sinna kutsutud näitamaks üles demokraatlikku suhtumist, kuid kellele kogu debati jooksul antakse aega vaid paariks lühikeseks kommentaariks. Tulemustele toetudes võib järeldada, et viimased Eesti peaministri kandidaatide teledebatid on olnud liiga kallutatud suurerakondade poole, väikeerakonnad jäetakse vaeslapse rolli.

Siinkohal oleks paslik küsida, miks see nii on ja millist rolli mängivad debati tasakaalustatuse, erapoolikuse ja ka kogu debati käigu juures poliitikud ja millist ajakirjanikud? Uurimisküsimusele vastates toetub töö juba varem mainitud asjaolule, et suurerakonnad rohkem sõna ja mida rohkem seda juhtus, seda kauem nad ka rääkisid. Seetõttu võib öelda, et

debattide tonaalsus ja tasakaalustatus on ajakirjanike ja poliitikute jagatud vastutus. Ajakirjanike roll on debatti juhtida ja sõna anda, poliitikud kasutavad aga oma eesmärkide saavutamiseks kauem eetris viibides antud võimalusi osavalt ära. Kui ideaalis peaksid saatejuhid sellesse sekkuma, siis kõnealuste debattide puhul tehti seda küllaltki vähe, mistõttu suurenes ka poliitikute roll debatile näo andmises. Mis puutub debati üldisesse negatiivsusesse, siis ajakirjanike negatiivsete küsimuste arvul ja poliitikute negatiivsete sõnavõtude arvul ei ole tugevat seost. Seega ei ole ajakirjanikud eriti mõjutanud poliitikutid olema teravamad või kriitilised ja vastupidi. Ajakirjanikud ja poliitikud on üsna võrdselt vastutavad debati käekäigu eest.

Töö tulemused pakuvad läbilõike avalik-õigusliku telekanali ajakirjanike käitumisest debattide juhtimisel, mida saab üle kanda ka laiemasse poliitilisse kommunikatsiooni. Samade jõudude kajastamine meedias on sage ning ilmselt ei ole selliste jõujoonte ilmumine omane ainult debattidele. Töö annab ülevaate ajakirjanike huvi ning kriitilise huvi suundadest poliitilisel maastikul, pakkudes samas empiirilist materjali aruteludele poliitikute omavahelisest läbisaamisest ning poliitilise debati kultuurist laiemalt.

Uurimuse nõrkuseks on, et saadud tulemusi on raske paigutada võrdlevasse konteksti. Teame, et iga viies ajakirjanike küsimus on ründav, aga otsustamine küsimuse üle, mida selline suhtumine tähendab, jääb paljuski igäühe enda teha. Samuti võiks debattide hinnanguid uurides kaasata rohkem kvalitatiivseid meetodeid, kuid antud uurimuse maht seda ei võimaldanud. Küll on aga võimalik sellega tegeleda edaspidi. Samuti vajaks uurimist debattide mõju vaatajatele ning valijatele. Kas debatis toimuvad protsessid ka valijatele reaalselt mõju avaldavad? Käesolev uuring annab vaid algteadmised Eesti peaministrikandidaatide debattidest. Mõistmaks debattide rolli poliitilises kommunikatsioonis tuleks edaspidi tegeleda just kvalitatiivsete uuringutega. Seetõttu on ka selles töös juba kasutatud intervjuusid ajakirjanikega, kes annavad kontentanalüüsile juurde tausta ning selgitusi ning lihtsustavad teatud nähtuste mõistmist.

Kokkuvõte

Bakalaureusetöös uuriti Eesti peaministrikandidaatide debatte avalik-õiguslikus telekanalis ETV. Selline teemavalik oli ajendatud sarnaste uurimuste puudumisest Eestis. Ometi on debatid olnud pidevalt avaliku huvi orbiidis. Töö eesmärgiks oli pisut valgust heita ka Eestis peetud valimisdebattidele, lootes anda seni vaid kuulujuttude tasemel olevale pärimusele ka uurimuslikku tausta.

Püstitatud eesmärgini jõudmiseks sai debati analüüsimismeetodiks valitud kontentanalüüs, mille tulemusena selgus, millised olid debatis poliitikute hinnagud ja millise tonaalsusega küsimusi esitasid ajakirjanikud. Teades, milliste hinnangutega debatis osalejad üksteise suhtes kommunikeeruvad sai kindlaks teha, millised on poliitikute strateegiad debateerimisel ja millised on ajakirjanike strateegiad küsimuste esitamisel.

Töö tulemustest selgus, et enamasti kasutavad poliitikud kas ründavat või müümise strateegiat. Võib öelda, et peaministrikandidaatide debattides on nii ajakirjanike kui (suurerakondade) poliitikute eesmärgid üsna sarnased: kritiseerida valitsust ja/või Keskerakonda, jätta väikeerakonnad tahaplaanile ja tuua välja Valgete erakondade ja Keskerakonna vahelised eriarvamused ning tüliküsimused.

Töö tulemused peegeldavad Eesti teledebati olemust. Debattides on tähelepanu keskpunktis suurerakonnad, enim saab eetriaega ja kriitikat Edgar Savisaar. Selge on vastandus Keskerakonna ja Valgete erakondade vahel. Ajakirjanikud kritiseerivad samuti kõige rohkem Savisaart, jättes väikeerakonnad teadlikult tagaplaanile. Need on põhilised pidepunktid, mida võib lähiminevikus Eestis peetud erakonnajuhtide debattidest leida ja mis ilmselt kanduvad edasi ka tulevastesse debattidesse. Sellistele suundumustele on ühiskonnas viidatud ka varem, väikeerakondade diskrimineerimise pärast on pöördutud isegi õiguskantsleri poole, samuti pole keskerakondlased rahul Savisaarele osaks saava kriitikaga. Tänu käesoleva bakalaureusetöö tulemustele ei pea teledebattidele keskenduv poliitretoorika jääma enam oletuste tasemele.

Uurimuse tulemustest võib järeldada, et Eesti poliitmaastik liigub aina enam polariseerumise, aga ka väheste erakondadega süsteemi poole. Debatid, kus oma ideede tutvustamiseks peaksid aega saama kõik osapooled, loovad hoopiski suuremat ebavõrdsust.

Sellest tulenevalt oleks kahtlemata tarvis uurida, kuidas ajakirjandus mõjutab poliitiliste jõudude arengut, seda mitte ainult teledebattides vaid ka laiemalt. Ajakirjandusel on välja kujunenud oma arvamus, millised on juhtivad erakonnad, ning neid ka kajastatakse. Olukorras, kus kümne erakonna kandidaadid istuvad kaamerate ees ühise laua taga, tulevad ajakirjanike otsused kellegi kõnetamiseks ja eelistamiseks eriti ilmselt esile. Selline käitumine tõstab esile „tegijad“ erakonnad ülejäänutest. Olukorra saaks lahendada, kutsudes debatti vaid suurimad erakonnad, kuid ka see ei pruugi olla õige lahend, kuna antud olukorras, enne 2011. aasta valimisi, võiks vaid nelja erakonna stuudiosse kutsumine (mis võiks olla põhjendatud erakondade toetusele tuginedes) anda märkimisväärse tõuke sellele, et vaid neli erakonda parlamenti pääsevadki. Seega on õige lahenduse leidmine raske, tuleb jõuda õige vahekorra debateerijate arvu ning saate tasakaalustatuse vahel, just need kaks muutujat näivad olema töö järeldustele toetudes kõige kriitilisemad.

Võttes kokku uurimuse jaoks tehtud tööd ja tulemusi, kuhu välja jõuti, võib üldjoontes jääda rahule. Täidetud sai oluline lünk poliitilise kommunikatsiooni uurimisvaldkonnas, eriti oluliseks võib pidada ajakirjanike tegutsemise valgustamist debattides, kuna ajakirjanikel on väga suur roll debati kulgemise juhtimisel ja ka lõpliku tulemuse kujunemisel. Eesti poliitilised debatid otsivad veel oma õiget tasakaalu, kuid ei ole sellest kaugel. Tänu aina kogenumatele saatejuhtidele muutub debatt eeldatavasti paremini juhituks. Jääb üle loota, et paraneb ka poliitiline kultuur ja edaspidi on poliitikute negatiivsuse määr juba väiksem kui selle uurimuse jaoks kogutud materjalidest nähtus. Mis puutub ajakirjanike negatiivsuse määra, siis ilmselt jääb ka edaspidi see pigem tunnetuslikuks küsimuseks, mida hakkavad mõjutama hetkeline poliitiline õhkkond, päevakajalised teemad, saatejuhtide isiksus ja konkreetsete debateerijate meelestatust.

Summary

This Bachelor's thesis "Debating strategies of politicians and journalists in Estonian prime ministerial debates held in 1999, 2003 and 2007 on Estonian Television (ETV)" analyzed the debates between prime ministerial candidates on the public television channel ETV. This choice of subject matter was made because of the conspicuous lack of similar studies in Estonia despite the fact that the debates have consistently aroused public interest. The aim of this thesis was also to shed light on the election debates held in Estonia; it was hoped to provide some substantive, researched context for the circulating rumors.

To meet the primary goal of the thesis, content analyses was chosen as a method. As a result, became cognizant of the evaluations given by the politicians as well as the intonation with which the journalists asked the questions. By knowing how the participants communicated with one another, it was made possible to determine what were the strategies of the politicians in debating, and the strategies of the journalists' in asking the questions.

The findings of this research were that politicians primarily use either an attacking or selling strategy. The goals of both the politicians and journalists were pretty similar: to criticize the government and/or Keskerakond, to leave the small parties in the background and to highlight the differences and disagreements between Keskerakond and the "white" parties.

One might wonder if a debate with these characteristics is either biased or partial in some manner, or even suitable for National Broadcasting. Unfortunately, that is a difficult question to answer since there are many reasons to prefer the bigger parties and journalists must be free to run the show—even when trying to be balanced, one can't succumb to stupidity. The main purpose of this work isn't to point out the mistakes of ETV. However, it does shed light on the substance of the debates and gives the people involved in journalism something to think about.

The results reflect the nature of an Estonian television debate. What can be concluded from that nature is that Estonian politics is moving more and more towards polarization and also developing a system with only a few parties. The debates, where everyone theoretically should have time to introduce their ideas, create even more inequality.

Consequently, it would be necessary to examine how journalism affects the development of the political forces, not only in the television debates but also more broadly. Media has developed its own opinion of what the leading political parties are and they are also being recognized. Finding the right solution to the problem will prove very difficult; we have to find the right balance between the number of debaters and the balance of the show. These two variables seem to be to the most critical.

In conclusion, the work and the results are, in general, satisfying. An important gap in the research of political communication was filled, or at least has begun to be filled. Especially important is showing the journalists' actions as they play such a powerful role in conducting the debate and also in determining what the outcome will be. The political debates in Estonia still search for the right balance and they are not far from finding it. Thanks to the experienced presenters, the debates will presumably be better organized—we can only hope that the political culture will be, as well.

Kasutatud kirjandus

1. Baker, K.L. & Norpoth, H. (1981) Candidates on Television: The 1972 Electoral Debates in West Germany. *The Public Opinion Quarterly*, 45 (3): 329-345
2. Blumler, J.G. & D. Kavanagh (1999). The Third Age of Political Communication: Influences and Features. *Political Communication*. 16: 209-230
3. Danesi, M. & P. Perron. (2005). *Kultuuride analüüs*. Tallinn: Valgus
4. Druckman, J.R. (2003). The Power of Television Images: The First Kennedy-Nixon Debate Revisited. *The Journal Of Politics*, 66 (2): 559-571.
5. Eesti rahvusringhäälingu seadus (18.02.2007) RTI, 06.02.2007, 10, 46. URL (kasutatud märts 2010) <http://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=12786086>
6. Eesti Vabariigi Riigikogu valimisseadus (06.04.1992) RT, 20.04.1992, 13, 201. URL (kasutatud mai 2010) <http://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=30593>
7. GfK Custom Research Baltic (2010). *Elanikkonna meediateemaline küsitlus 2009*. URL (kasutatud märts 2010)
8. Ilves, T.H. (2010). Quis custodiet ipsos custodes? Ettekanne. Eesti Ajalehtede Liidu meediakonverents. Tallinn, 22. jaanuar
9. Jaakson, T. (1997). *Objektiivsuse nõude täitmine Eesti Televisioonis*. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool, ajakirjanduse ja kommunikatsiooni instituut.
10. Kaasik, K. (2009). *2007 aasta valimiskampaaniate analüüs*. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool, ajakirjanduse ja kommunikatsiooni instituut.
11. Kalev, L. & T. Saarts. *Arend Lijpharti "Demokraatia mustrid"*. URL (kasutatud mai 2010) <http://www.riigikogu.ee/rito/index.php?id=13993>
12. Kallas, S. (2000). Eesti Televisioon ja tema raha. Eesti Päevaleht, 18. jaanuar. URL (kasutatud veebruar 2010) <http://www.epl.ee/artikkel/61732>
13. Kass, M. (2009). Tarand soovib õiguskantslerilt hinnangut rahvusringhäälingu käitumisele. Postimees, 12. juuni. URL (kasutatud veebruar 2010) <http://poliitika.postimees.ee/?id=131066>
14. Katz, J.L. (1993) Tilt? *American Journalism Review*. Jaanuar/veebruar. URL (kasutatud jaanuar 2010) <http://www.ajr.org/article.asp?id=1390>
15. Kiiler, G (2007). *Kuidas on seotud meelelahutus ja valimised?*. Sakala, 13. veebruar, URL (kasutatud märts 2010) http://wx.sakala.ajaleht.ee/130207/esileht/5024977_1.php

17. Kuusk, H. (2010). *Poliitikute strateegiad ETV peaministri kandidaatide debattides 1999, 2003, 2007*. Seminaritöö. Tartu Ülikool, ajakirjanduse ja kommunikatsiooni instituut.
18. Lanoe, D.J. Debates That Mattered: Voters' Reaction to the 1984 Canadian Leadership Debates. *Canadian Journal of Political Science / Revue canadienne de science politique*, 24 (1):51-65
19. Lauristin, M & P.Vihalemm (2009). The Political Agenda During Different Periods of Estonian Transformation: External and Internal Factors. *Journal of Baltic Studies*, 40 (1): 1-28
20. Lijphard, A. (2009). *Demokarrtia mustrid*. Tallinn: Tallinna Raamatutrükikoda
21. Lilleker, D.G. (2006). *Key Concepts in Political Communication*. London: SAGE
22. Friendenberg, R.V. (1997) Patterns and Trends in National Political Campaign Debates: 1960-1999. Friendenberg, R.V. (toim.). *Rhetorical Studies of National Political Debates – 1996*. Westport: Praeger Publishers.
23. Luik, H.H (2003). *Augustivalgus 6/7*. ETV, 19. august. URL (kasutatud märts 2010) http://etv.err.ee/arhiiv.php?kullafond_id=138
24. Mazzoleni, G. (2003). Political communication and television: between old and new influences. Maarek, J.P et al (toim.). *Political Communication in a New Area*. London: Routledge.
25. McNair, B. (2003) *An Introduction to Political Communication*. London: Routledge
26. McQuail, D. (2000) *McQuaili massikommunikatsiooni teooria*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus
27. PÄEVATEEMA: Poliitikud pole Keskerakonda maha kandnud (2003). Sakala, 7. märts, URL (kasutatud märts 2010) <http://vana.www.sakala.ajaleht.ee/rubriigid.html?number=314>
28. Ratt, K. (2009). Õiguskantsler ei leidnud ERR-i tegevuses rikkumist. Eesti Päevaleht, 27. oktoober. URL (kasutatud märts 2010) <http://www.epl.ee/artikkel/481157>
29. Reivart, K & V. Rööbus (2008). *Eesti elanike meediateemaline arvamusuuring 2007*. URL (kasutatud märts 2010) http://www.err.ee/files/aruanne_2008_jaanuar.pdf
30. Schrott, P.R. & D.J. Lanoue. (1992). How to Win a Televised Debate: Candidate Strategies and Voter Response in Germany, 1972-87. *British Journal of Political Science*, 22 (4):445-467
31. Schrott, P.R. & D.J. Lanoue. (2008). Debates Are For Losers, *Political Science & Politics*. 41:513-518

32. Suvi, R. (2001). Milline peaks olema avalik-õiguslik teleprogramm. Lõhmus, M et al (toim.). *Avalik-õiguslik ringhääling Eestis*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus
33. Šein, H. (2002). *Eesti telemaastik 1991-2001*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus
34. Tamm, M (2010). *Reps: tasakaalustatus rahvusringhäälingus on tähtsam kui eetriaeg*. Postimees, 11. veebruar. URL (kasutatud märts 2010)
<http://www.postimees.ee/?id=223597>
35. Tamm, M. (2009). Kohus ei rahuldanud roheliste nõuet ERRi vastu. Postimees, 7. oktoober. URL (kasutatud märts 2010) <http://poliitika.postimees.ee/?id=172516>
36. Tarmu Tammerk: Kui ajakirjanikud on jalgupidi poliitikas, on see ebademokraatlik! (2008). Pealinn, 25. mai, URL (kasutatud märts 2010)
<http://www.pealinn.ee/index.php?pid=95&nid=2565&lang=5&jsback=1>
37. Turu-uuringute AS (2007). *Eesti elanike meediateemaline arvamusuuring*. URL (kasutatud märts 2010) http://www.err.ee/files/M_aruanne_2007.pdf
38. Unt, A. (2001). Avalik-õigusliku ringhäälingu mõistest. Lõhmus, M et al (toim.). *Avalik-õiguslik ringhääling Eestis*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus
39. Valimisstuudio (1999). ETV. Audiovisuaalne salvestis. Mart Raudsaare erakogu.
40. Valimisstuudio (2003). ETV. Audiovisuaalne salvestis. Mart Raudsaare erakogu.
41. Valimisstuudio (2007). ETV. Audiovisuaalne salvestis. Mart Raudsaare erakogu.
42. Varblane, U. (2009). Urmas Varblane: Valimised kui supermarket. Postimees, 8. veebruar. URL (kasutatud veebruar 2010)
http://www.postimees.ee/080207/esileht/olulised_temad/riigikogu_2007/243703.php
43. Veidemann, A (2010) *Demokraatia on demokraatia on demokraatia ...*. Postimees, 31. oktoober. URL (kasutatud mai 2010) <http://pluss.postimees.ee/?id=181934>
44. Vihalemm, P. & M. Lauristin (2004). Eesti ühiskonna ja meedia muutumine 1965-2004. Vihalemm, P. (toim.). *Meediasüsteem ja meediakasutus Eestis 1965-2004*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
45. Kuusk, A. (2010) Autori intervjuu. Tallinn, 27. mai
46. Rannamäe, A. (2010) Autori intervjuu. Tallinn, 19. mai
47. Rumm, H. (2010) Autori intervjuu. Tallinn, 19. mai
48. Ruussaar, A. (2010) Autori intervjuu. Tallinn, 5. mai
49. Tammerk, T. (2010) Autori intervjuu. Tallinn, 19.mai

Lisad

Lisa 1. Kodeerimisjuhend

Töös kasutatav meetod põhineb kodeerimisskeemil, mille arendas välja Hans-Dieter Klingemann (Klingemann 1976, Schrott & Lanoue 1992: 453 kaudu) ja mida on hiljem Saksamaal edukalt kasutatud. Skeemi koheselt kodeeritakse vaid need osavõtjate poolt lausunud fraasid, mis omavad kas positiivse või negatiivset laengut ja viitavad otseselt mõnele erakonnale, poliitilisele institutsioonile või isikule. Et sõnavõtt kodeeritaks, peavad täidetud olema mõlemad kriteeriumid.

Otsustamisel, kas tegemist on hinnangulise sõnavõtuga või mitte kasutati tervet mõistust. Peamised kriteeriumid, mis aitasid kodeerimisotsust langetada olid: hinnangutega laetud sõnade kasutus, solvavate sõnade kasutus, iroonia kasutus, hääletoon ja intonatsioon, kehakeel. Enamasti lähtuti siiski kodeerimisele lähenedes tervest mõistusest.

Kodeerimiseks kasutati tabelit kuhu sisestati iga erakonna (esindaja) poolt antud hinnagud, kelle kohta hinnang käis ja sõnavõtu teema. Iga debati kohta kasutati erinevat tabelit, kokku kolme. Erakonnad ja nende vastavad esindajad olid kodeeritud numbritena. Juhul (Näide 1) kui Isamaaliidu esindaja tegi negatiivse alatooniga haridusteemalise märkuse Mõõdukate esindaja suunas, läks negatiivsete hinnagute lahtrisse, Mõõdukate veergu (nr 5), hariduse ritta, kirja Isamaaliidu number (3). See ja sarnane näide on toodud kodeerimistabeli näidises, mis kehtib 1999. aasta kohta.

Näide 2: Keskerakonna esindaja tegi negatiivse tooniga märkuse Koonderakonna esindaja aadressil, mis puudutas maksupoliitikat. Sõnavõtt kodeeriti maksude reale, Koonderakonna veergu (9), kirja läks Keskerakonna kodeering (4).

Numbrid on kodeeritud vastavalt:

1. Eesti Kristlik Rahvapartei (Kristlikud Demokraadid)
2. Eesti Maarahva Erakond (Rahvaliit)
3. Isamaaliit (IRL)
4. Keskerakond
5. Mõõdukad (SDE)
6. Reformierakond
7. Eesti Vene Erakond
8. Eesti Sinine Erakond
9. Koonderakond
10. Põllumeeste Kogu
11. Eesti Iseseisvuspartei
12. Eesti Sotsiaaldemokraatlik Tööpartei
13. Res Publica (IRL)
14. Eestimaa Rohelised
15. Erakonnad/esindajad Üldiselt
16. Valitsus
17. Valitsus, kuhu rääkija kuulub

Samu kodeeringuid on kasutatud kõigis kolmes debatis. Ajakirjanike küsimused kodeeriti sarnaselt. Neil ei eristatud erakonda ja selle esindajat ning kodeerimisele läksid kõik küsimused, ka neutraalsed.

Lisa 2. Strategiad

POSITIIVSETE JA NEGATIIVSETE SÕNAVÕTTUDE SEOSED DEBATEERIMISSTRATEEGIATEGA

	Positiivne		Negatiivne	
	Palju	Puudub/minimaalne	Palju	Puudub/minimaalne
Debateerija suunas	Mina paremini!	Ignoreerimine	Rünnak	Ignoreerimine
Enda suunas	Kaitse Müümine Mina paremini!			
Teise erakonna suunas	Mina paremini!	Ignoreerimine	Rünnak	Ignoreerimine
Enda erakonna suunas	Kaitse Müümine Mina paremini!			
Valitsuse suunas	Mina paremini!	Ignoreerimine	Rünnak	Ignoreerimine
Enda valitsuse suunas	Kaitse Müümine Mina paremini!			

Lisa 3. Debattide koosseisud

Aasta	1999	2003	2007
Saatejuhid	Ainar Ruusaar Mati Talvik	Aarne Rannamäe Ainar Ruusaar	Andres Kuusk
Studio-ajakirjanikud	Kaja Kärner Eesti Raadio Toomas Sildam Postimees Allan Alaküla Sõnumileht Hannes Rumm Eesti Päevaleht	Kalle Muuli Postimees Urmet Kook Eesti Päevaleht Sulev Valner Maaleht Hillar Nahkman Eesti Raadio	
Debateerijad	Jaan Laas Eesti Sinine Erakond Eldur Parder Põllumeeste Kogu Nikolai Maspanov Vene Erakond Siim Kallas Reformierakond Villu Reiljan Eesti Maarahva Erakond Edgas Savisaar Keskerakond Mart Siimann Koonderakond Mart Laar Isamaaliit Andres Tarand Möödukad Aldo Vinkel Eesti Kristlik Rahvapartei	Siim Kallas Reformierakond Edgar Savisaar Keskerakond Juhan Parts Res Publica Ivari Padar Möödukad Tunne Kelam Isamaaliit Villu Reiljan Rahvaliit Vello Leito Eesti Iseseisvuspartei Tiit Toomsalu Eesti Sotsiaaldemokraatlik Tööpartei Aldo Vinkel Eesti Kristlik Rahvapartei Nikolai Maspanov Eesti Vene Erakond	Edgar Savisaar Keskerakond Andrus Ansip Reformierakond Mart Laar IRL Villu Reiljan Rahvaliit Aldo Vinkel Kristlikud Demokraadid Marek Stranberg Eestimaa Rohelised Ivari Padar Sotsiaaldemokraatlik Erakond

Lisa 4. Sisenenud hinnagute osa kõikidest hinnangutest

	1999		2003		2007		Kokku	
	+%*	-%*	+%	-%	+%	-%	+%	-%
Isamaaliit (IRL)	4,3	0	1,5	3	1,5	1,5	2,2	1,7
Mart Laar	2,1	0			3	6,1	1,7	2,2
Tunne Kelam			3	3			1,1	1,1
Kokku	<u>6,4</u>	0	4,5	6	4,5	<u>7,6</u>	<u>5</u>	5
Mõõdukad (SDE)	0	0	1,5	0	1,5	0	1,1	0
Andres Tarand	0	4,3					0	1,1
Ivari Padar			1,5	4,5	4,5	0	2,2	1,7
Kokku	0	4,3	3	4,5	6,1	0	3,3	2,8
Reformierakond	0	0	1,5	1,5	3	3	1,7	1,7
Siim Kallas	2,1	2,1	4,5	10,4			2,2	4,4
Andrus Ansip					1,5	4,5	0,6	1,7
Kokku	2,1	2,1	6	11,9	4,5	<u>7,6</u>	4,4	<u>7,8</u>
EMÜ (Rahvaliid)	2,1	0	0	0	7,6	0	3,3	0
Villu Reiljan	0	2,1	0	1,5	0	0	0	1,1
Kokku	2,1	2,1	0	1,5	<u>7,6</u>	0	3,3	1,1
Keskerakond	4,3	6,4	4,5	13,4	6,1	10,6	5	10,6
Edgar Savisaar	8,5	8,5	4,5	4,5	1,5	7,6	4,4	6,7
Kokku	<u>12,8</u>	<u>14,9</u>	9	<u>17,9</u>	<u>7,6</u>	<u>18,2</u>	<u>9,4</u>	<u>17,7</u>
Koonderakond	4,3	2,1					1,1	0,6
Mart Siimann	0	8,5					0	2,2
Kokku	4,3	10,6					1,1	2,8
Res Publica (IRL)			0	0	1,5	1,5	0,6	0,6
Juhan Parts			1,5	1,5			0,6	0,6
Mart Laar					3	6,1	1,1	2,2
Kokku			3	10,4	4,5	<u>7,6</u>	2,3	3,4
Valitsus	4,3	<u>12,8</u>	3,7	13	3	3	3,3	8,3

* Subjektile suunatud hinnangu protsent kõikidest hinnangutest debatil või kokku.

Ära on toodud ära kõik erakonnad, kelle suunas tehti kaasdebateerijate poolt enam kui üks hinnaguline sõnavõtt.

Lisa 5. Süvaintervjuude juhtiv küsimustik

Üldised küsimused

1. Mida mäletate debattidest?
 - a. Kes olid saates?
 - b. Kuidas läks?
 - c. Jäite rahule?
2. Milline peaks olema saatejuhi roll debatis?
 - a. Neutraalsus vs meelelahutus
 - b. Kas peaks ise suunama, või laskma debatil kulgeda (vahendaja?)
 - c. Kui teravaks võib saade minna?
 - d. Kui teravaks võib saatejuht/ajakirjanik minna?
3. Millist mõju võib saatejuhi tegevus omada?
 - a. Palju sõltub saate kulgemise juures saatejuhust?
4. Kas ajakirjanike teatav poolehoid/kallutatus on lubatud?

Kommenteerimiseks

1. Ajakirjanikud on 20% ulatuses kriitilised, miks?
 - a. Kui palju mõjutab reiting, meelelahutus?
2. Ajakirjanike huvi oli selgelt suunatud suureerakondadele, miks?
 - a. On see õigustatud?
 - b. Kas ja kuidas saaks seda vältida? On see vajalik?
 - c. Kui suurel määral on see õigustatud?
 - d. Kas ja kuidas võib see mõjutada debati tõlgendamist vaatajate poolt?
3. Suurerakondadele suunatud huvi on olnud reeglina negatiivne, miks?
 - a. Väikeerakondi isegi ei kritiseerita, miks?
 - b. Kas sellega kaasneb oht väikeerakonnad lõplikult välja süüa?
4. Huviorbiidis on Savisaar ja peaminister, miks?
 - a. Kõik valitsuserakonnad on olnud kriitikatuks, kas erakonna või võimu tõttu?
5. Kuidas mõjutab saate formaat?
 - a. Poliitikute arv, paigutus
 - b. Studioajakirjanike olemasolu

Lisa 6. Süvaintervjuude transkriptsioonid

6.1 Ainar Ruussaar

„Valimisstuudio“ peaministri kandidaatide debati saatejuht aastatel 1999 ja 2003. Intervjuu viidi läbi autori poolt suuliselt 5.mail 2010 BNS-i toimetuses, Tallinnas. Vestlus salvestati diktofonile ja on üles täheldatud kuulmise järgi, kõnepruuki muutmata.

Rääkige alguses, palju Te peaministri kandidaatide debattidest üldse mäletate, mida olete juhtinud?

Nii ja naa, ma arvan, et '95. valimist ja pärast seda kuni ee...

2003

Jah, 2003.

Ega juhuslikult Te ei tea, kas '95 aasta debatti on kusagil salvestatud?

Ma arvan, et peaministri kandidaatide debatted on kõik salvestatud.

No ETV arhiivis kindlasti ei ole.

Ah, ei ole, no võib-olla mõnel erakonnal on? Ma olen juhtinud ka presidendikandidaatide debatte kahel korral ja Euroopa Parlamendi kandidaatide debatti esimene kord ja igasugu linnapeakandidaatide debatte. Ma ei tea, ehk küsida reformarite käest, ehk on neil oma arhiivis salvestatud, üllatav, et ETV-l ei ole.

Kuna mul kolm viimast on, siis räägime nendest, või siis kahest, kus teie olete osalenud. Mis mälestused teil on, et kuidas üldine mulje oli, kuidas debatt möödus 1999, 2003?

Eks nad olid suhteliselt sarnased, isikud olid ju sisuliselt samad. See on alati hästi elev, elevust tekitav üritus nii osalejatele kui meediale ja alati on olnud kohal ka tabloidne meedia, kes siis pilte plöksutab, nii Õhtuleht kui Delfi, ja pärast teinud reportaaže saate kulgemisest, et mnjah, alati on soleerinud väga kõvasti Savisaar, kes on alati nendeks debattideks väga kõvasti ette valmistunud. Ma mäletan ka, et see oli vist, oligi vist 2003, kui juhtus ka enne saadet selline äpardus, et Savisaar tegi, kas kogemata või meelega sellise liigutuse, et veeklaas kukkus Laarile sülele. Seal ei olnud ka midagi teha enam, saate pea juba läks. Selliseid äpardusi on ka ette tulnud, aga ma pean tunnistama, et ega ma ei mäleta neid sisulisi punkte, mille üle vaieldi tagantjärele küll. Kindlasti oli teemaks 2003, eks ole, Euroopa Liit ja NATO oli vaieldamatult üheks suureks teemaks ja enne seda ilmselt selle Vene ja Aasia kriisi järel olid ka sotsiaaltemad ja rahanduspoliitika kindlasti.

Räägime siis saatejuhi teemast ka, millisena te ette kujutate, et milline see saatejuhi roll peaks olema? Rääkige kõigepealt ise natuke.

Noh, roll number üks on see, et sa pead olema piisavalt osav, et sind kui saatejuhti või sinu kui saatejuhi tõttu ei saaks keegi pärast rünnata avalikku-õiguslikku televisiooni, süüdistades sind erapoolikuses. See on kõige suurem vastutus, neid katseid on olnud, seda on tehtud – üritatakse just saatejuhte süüdistades rünnata kogu ETV-d. See eeldab ka saatejuhilt, et sa valmistad end võimalikult palju ette ja vajadusel oleksid ikka väga julm ja katkestaksid ka mõne külalise, kes on pikalt rääkima jäänud. Lõikad ikka julmalt läbi. Teine kõige suurem probleem, mis selliste saadete puhul on, on see, et saate külalised võivad muutuda täiesti allumatuks, ehk siis nad ei allu absoluutselt sellele meie, saatejuhtide, poolt välja mõeldud saate struktuurile või loogikale. Ehk siis, saatejuht kujutab ette ja on pähe võtnud koos toimetajate, produtsentidega selle, et läbi tuleb võtta saate jooksul vähemalt neli konkreetset kindlat teemat. On oht, et tekib olukord, kus takerdutakse mingisse teemasse väga pikalt ja väga kaua. Allumatuse teine näide on ilmselt see, et kõikides nendes saadetes on peaministri kandidaadid üritanud nii-öelda pinnal hoida mingit neile sobivat teemat, ehk siis sa esitad uue küsimuse hoopis teisel teemal - see on see tüüpiline poliitdemagoogia, et jah, lubage, enne kui ma vastan, ma siiski pöördusin tagasi selle juurde, mida on Reformierakond teinud, mida on Keskerakond teinud, eks ole. See muudab selle saate juhtimise keerulisemaks. Sest et tavaliselt, ikka rida allpool poliitikud, kas või Foorumi saates praegu on näha, et nad ikka üsna alluvad, või noh, üsna hästi saab saatejuht neid ohjes hoida. Peaministri kandidaatide puhul on see tunduvalt keerulisem. See on ilmselt üks kõige suuremaid saatejuhi rolle. Noh, on tehtud igasuguseid lollusi, ma ei mäleta, kas peaministri kandidaatide debati ajal on olnud seda võrdset ajalugemist, aga erakondade debattidel oli küll mõnel aastal, kus poliitikud surusid Ringhäälingunõukogust läbi nõude, et kõik peavad saama võrdselt eetriaega ja siis tiksus mingi nõme kell seal ees ja ühesõnaga see oli kõige suurem ja rumalam teleeksperiment, mida Ringhäälingunõukogu võis soovitada. Seal tekkis olukord kus mõned poliitikud said väga hästi aru, et nende võimalus oma sõnumit edastada, võib tekkida saate lõpus. Oli osa poliitikut, kes esimese saate osa olid vait ja kui kõik olid oma aja täis rääkinud, siis tegelikult tekkis võimalus – poliitik soleeris talle sobival teemal, sa võisid ükskõik mida küsida, temal oli saate aeg, teistel oli suu vett täis, õnneks see eksperiment juhtus vaid korra, aga mingisugust proportsiooni tuleb jälgida. Poolt saadet ei saa üks peaministri kandidaat ära rääkida.

Te siin mainisite ka, et tase allpool poliitikutega, ehk siis mitte esmajärgupoliitikutega on kergem. Kui nüüd siitsamast debattidest välja tuua, siis nii 1999 kui 2003 olid debattides ikka noh tõsiselt ausalt öeldes teisejärgulised erakonnad: Iseseisvuspartei, Kristlikud Demokraadid, kes ilmselt ei ole, on aru saada, et nemad ei ole peaministri kandidaadid, ilmselgelt nemad said vähem tähelepanu nii poliitikutelt kui ajakirjanikelt, küsiti palju vähem. Et kuidas seda kommenteerida, kas see on õige käitumine ja miks see nii on?

Jah, ma arvan, et see on täiesti õigustatud käitumine. Jagada võrdselt ära saate aega või anda võrdselt tähelepanu erakondadele, kelle toetusreiting on enne valimisi seal 15-35 %. Neid erakondi ei saa võrrelda parteidega, kelle toetus on 0,5 -1,5 protsenti. See tähendab seda, et need erakonnad ei ole suutnud oma rahalise seisuga tõttu, oma ideede vähesuse või kitsa maailmapildi nägemise tõttu end suurte massideni viia. See on juhtunud kõikide vene parteidega, aga ma võin näiteks tuua, et Iseseisvuspartei ei ole suutnud toetust leida, aga Res Publica tuli väga tugevasti. Ükskõik, kas me räägime sellest, kas on raha või mitte, kui on idee ja jõuline lähenemine, siis raha tuleb ka, nii et loomulikult, noh ei saa neid kandidaate võrdselt käsitleda. Tegelikult on üldse avalik-õigusliku televisiooni poolt suur vastutulek see, et nad kutsusid need kandidaadid, kelle reiting oli alla valimiskünnise.

Kuidas te seda olukorda kommenteerite, et oli selline küsimuste ring, kus küsiti, mida te teeksite peaministrina, siis ilmselt nende väikeste puhul oli tegemist sellise irooniaga ja tugevate hüpoteesidega. Kas sellist asja peaks üldse tegema, kui need saatejuhid, vaatajad, kui ka kandidaadid ise saavad aru, et see olukord on täiesti nonsenss, millest räägitakse?

Jah, ilmselt ei peaks, kõik need peaministri kandidaatide debatid ... eel on olnud tugev mõtetegevus. Ühtpidi kehtestab ETV valimiste kajastamise korra, kus on ära märgitud need reeglid, mille Ringhäälingunõukogu kinnitab. Peamiselt puudutab see saadete arvu, võrdse kohtlemise printsiipi jne. Nüüd see, milline on selle saate sisuline formaat, millised on teemad, see on olnud arutelu küsimus, samamoodi on alati arutelu küsimus olnud ka stuudiokujundus. Et pärast iga debatti tegelikult võis leida asju, mis oleks võinud debatist välja jääda. Samas, ma mäletan ka sellist asja, et see oli vist '99, kui erakondade enda poolt oli televisioonile surve, et avalik-õiguslik televisioon peab võimaldama peaministri kandidaatidele, noh, andma peaministri kandidaatidele võimaluse oma sõnumi edastamiseks väljaspool teemasid või noh neid küsimusi. Tegelikult ka erakondade surve sellele saate formaadile oli vähemalt '99 täiesti selgelt olemas. Selle vahel siis ilmselt laveeriti ja tuli ta täpselt selline nagu ta tuli. Samamoodi on tegelikult kogu aeg arutatud ka selle üle, kui pikk see saade peab olema. Nad tulid vist tegelikult mõlemad pooleteist-tunnised, noh, 90 minutilised.

'99 oli vist küll pikem, seal oli vahel ka veel see ekspertide ruum.

Aa jah, noh selge on see, et pooleteist tunnini jõuab seda saadet vaadata ainult peaministri kandidaadi abikaasa, juhul kui teda poliitika kindlasti huvitab, mitte keegi teine. Ka see annab tegelikult väga selged raamid ja piirid.

Rääkisite alguses ka neutraalsuse ja erapoolikuse suhtest. Et kui palju saab üldse siis seda pidada? Kui palju tuleb sisse meelelahutust ja, et keegi peaks olema suuteline seda vaatama, ja kui palju peaks siis üritama olla nii neutraalne kui...

Meelelahutust on vaja ja mina olen alati enne saadet peaministri kandidaatidele sõnad peale lugenud, et iroonia ja nali on väga tervitatavad. Ja nalja ja irooniat on ka visatud. Nüüd kus lõppeb saatejuhi erapoolikkus – mis on täiesti erapoolikkus? – on see, et kui saatejuht saab selgelt aru, et keegi sõna otseses mõttes valetab, keegi manipuleerib faktidega, mida saatejuht ise saab ümber lükata, siis ta peab loomulikult sekkuma, tavaliselt ei ole seda vaja, sest tavaliselt sekkuvad teised peaministri kandidaadid, kes on ka hästi ette valmistunud. Aga ütleme niimoodi: lausvale ja noh ja rämedat demagoogiat saatejuht ei tohiks lubada, täpselt samamoodi on väga oluline roll saatejuhil see, et kui kaks peaministri kandidaati lähevad omavahel väga teravalt kokku pikemaajaliselt, lühiajaliselt on väga hea kui pinge on õhus, ehk siis nagu öeldakse, väga hea on kui nad lööma hakkavad, aga nad ei saa väga kaua lütta, sest siis kaob nagu see saate iva ära. Ja noh, just nimelt Savisaar, aga Savisaar on just see väga kõva löömamees, kes debattides kõigile annab ja mäletan ka just seda kui vist isegi parlamendierakondade juhtidest oli neid, kes hakkasid kõrvale jääma või muutuma teema juures teisejärguliseks, sest olid mingid põhitegelased, kes siis omavahel panid, et Savisaar ma mäletan '99, Laar oli vist jah, noh, kes seal reformis oli, Ansip..

Kallas.

Aa, Kallas. Noh selline kolmik, kõik on sellised parajad pätipoisid poliitikas, et mõnuga taovad üksteist, Tarand hakkas täitsa Mõõdukate puhul kõrvale jääma. Nii et noh siin tuleb ka

selles mõttes sekkuda, tuleb ülejäänud osapooled kaklusesse tirida, või see kaklus suunata siis kuidagi asja juurde või teemasse. Ja natuke selle erapoolikkuse puhul veel, et mina olen väga tihti seda küsimust ka otse küsinud, et kui mina ei saa aru, mida poliitik räägib, siis ilmselt ei saa ka televaataja ja siis tuleb üle küsida, See on andnud ka selles mõttes väga positiivseid tulemusi, et siis tavaliselt ka oponendid sekkuvad, et noh, see on nagu ise sellise pinge lisamine, sellisesse otsesaate väitlusesse.

See pinge lisamine ja kruttimine on siis loomulik, hea, Teie mõttes?

Jaa.

Mulle tuli kohe meelde, et Teie küsisite kohe mitu korda üle, mida Maspanov räägib.

Maspanovil oli jaa keeleprobleem. Maspanovil oli jah kohe selgelt keeleprobleem.

Kas on nagu võimalik, et saatejuhi tegevus mõjutab vaatajate arvamuse ja arusaamise kujunemist debatist? Et kui saatejuht annab ühele poole rohkem häält, või noh sõna, kui teisele ja kritiseerib kedagi rohkem, et kas see kõik võib seda saate üldist kulgu ja tonaalsust mõjutada?

Ma arvan, et võib ja ma arvan, et võib läbi.. siin tuleb nüüd vaadata, kuidas ta mõjutab läbi kahe asja ja saaks päris hea tulemuse. Tuleks vaadata selle saate vaatajaprofiili. Ehk siis võiks olla keskmise või kõrgema haridusega poliitikateadlik mees, või siis ETV usklik vaataja, noh 55+, kes on selle kanali fänn. Ja kui teiselt poolt võtta kõrvale sotsiaaldemograafilised näitajad, näitajad mis puudutavad näiteks erakondade valijaskondi või erakondade pooldajate profiili siis ilmselgelt võib öelda, et ilmselt Keskerakonna valijat mõjutab saatejuhi selline sekkumine, et saatejuht ütleb, mis te vassite ja valetate, mõjutab ilmselt kordades rohkem, kui näiteks sotsiaaldemokraatide valijaid, kes on ilmselt keskmisest kõrgema haridusega ja linnainimene ja kes võibolla leiab, et saatejuht on küll ebaviisakas, aga vihale see teda ilmselt ei aja ja valimistulemusi ei mõjuta. Kindlasti on televaatajate hulgas neid, keda see võib otseselt mõjutada, aga ma ei usu, et see võib otsest hääle andmist mõjutada. Pigem võib see tekitada tunde „oma“, „mitte oma“ tunde, et oh pagan, ma eelistasin seda erakonda, selle erakonna esindaja esines täna nõutult, aga noh, suurte erakondade juhid on ikkagi väga hästi ette valmistunud.

Et kui teha sellist ameerika stiilis küsitlust, et kes võitis debati, siis seda küsitlust ta võiks mõjutada, aga valimistulemusi ilmselt mitte?

Jah, seda küsimustikku võiks ta küll Eestis mõjutada, sellist ei olegi vist siin tehtud aga jah, valimistulemust ma ei usu, et ta suuresti mõjutab, ma arvan, et valimistulemusi, niipalju kui ma olen aru saanud, siis valimistulemus kujuneb üsna pika aja jooksul osadel valijatel ja siis üsna viimasel minutil osadel valijatel. Tõsi, selle viimase minuti otsustajate puhul justkui võiks see debati tulemus mõjutada, aga tead, ma ei usu, ma millegipärast ei usu, kui see debati formaat oleks teistsugune, kui see debati formaat oleks sarnane Ameerika presidendikandidaatide debatiga, kus saatejuhi roll on ainult, et „Tere!“ ja „Head aega!“ ja natuke teemasid juhtida, noh saatejuhi roll on tegelikult väga väike võrreldes Eestiga viimasel ajal. Siis ta ilmselt mõjutaks rohkem, kui ta olekski taoline kahe mehe, kolme mehe *show*.

Natuke veel saatejuhi rollist, '99 ja 2003 oli mõlemal korral ka studioajakirjanikud erinevatest väljaannetest, et mis roll nendele sõna andmisel saatejuhil võiks olla, sest

mulle tundus, et vahel, just '99, nad väga palju võtsid üle ja hakkas nagu väga palju domineerima just see, mida nemad tahtsid rääkida. Et kuidas seda võiks kommenteerida?

Hiljem, 2003 olid nad ka või?

2003 olid nad ka, aga siis oli neile antud natuke konkreetsem...

Just, vot '99 oligi see jälle üks õppetund, just õigusega, et see oli, ma ütlen ausalt, see oli taas avaliku-õigusliku televisiooni poolt nii-öelda perse kindlustamine, et padi pandi perse alla, et keegi ei saaks öelda, et keegi ei saaks rünnata, et televisioon tegi seda ja televisioon tegi toda. Ja teine asi oli ka see, et tegelikult me rääkisime vähemalt paari ajakirjanikuga läbi, millised olid need teemad, millega nemad stuudiosse tulevad ja see oli nii-öelda taktikaline käik, et nemad küsivad küsimusi, mida avalik-õigusliku televisiooni palgal olev saatejuht võib küll küsida, aga mille puhul ilmselt võetakse peadirektor Ringhäälingunõukogus järgmisel päeval ette, et noh kuidas see on võimalik. Ehk siis küsida erakordselt ebameeldivaid küsimusi, isegi võib-olla natuke solvavas vormis, mida minu meelset Muuli ka ühes debatis tegi, või oli see Rumm?

Rumm ja Muuli mõlemad.

Just, et see ajakirjanike kaasamine oli suuresti selline poliittaktikaline käik, '99 vähemasti küll, seda ma mäletan.

Aga debati suhtes?

Debati sellise mootori, debati dünaamika suhtes: '99, kui see roll oli neil suurem, ei olnud see muidugi hea, ta hakkis selle ära. 2003, kui see roll oli väiksem, mulle hakkab isegi meenuma ka, siis kaasamise mõttes ta isegi võib-olla andis debatile midagi kaasa, aga noh, oleks täiesti vabalt saanud ilma nende ajakirjaniketa väljastpoolt telemaja ja sellist debatti on ka tehtud.

Nendest ajakirjanikest veel, et kui 2003 oli ka, ma ei tea, kas siis ka niimoodi läbiräägituna, küsisid selliseid väga teravaid küsimusi, näiteks Urmet Kook ja Savisaar ja Keskturu teemad, et seda teemat toodi ülesse teravalt, et kas see on nagu selline üldine Rahvusringhäälingu (ETV) mõte lasta teravad küsimused ajakirjanikel ära küsida, või ei omata kontrolli selle üle, mida nad küsivad?

Ei, 2003 ma ei mäleta. 2003 valimiste järel ma asusin ise sisuliselt tööle ETV-sse ja sellel ajal kui ma olin ETV-s, sellist kokkulepet ei tehtud, küll aga oli paari ajakirjanikuga saate ettevalmistamise ajal juttu sellest, et noh ärge jumala pärast tundke ennast (...). Küsige asja, mida te tahate küsida. See võis olla nagu vihje, et te olete täiesti vabad oma küsimustega ja oma tegevustega. Mitte kõik, aga põhiväljaanded sellise signaali said. Võib öelda küll, et me ei rääkinud läbi küsimusi, aga nad said sellise signaali, et nad on täiesti vabad. Kas Rahvusringhääling peaks seda rakendama, et keegi teine küsiks teravad küsimused, siis muidugi mitte, Rahvusringhäälingul on täielik õigus küsida kõiki küsimusi, mida rahvusringhäälingu ajakirjanik küsida tahab.

Läheme siis natuke ka konkreetsemaks ja räägime nendest asjadest, mida te juba tähele olete pannud ka, et vaadates ajakirjanike küsimusi, koos siis studioajakirjanike omadega ka, siis umbes viiendik neist on ründavad või kriitilised. Et mitte, Savisaar,

milline on teie pensionipoliitika, vaid Savisaar, millal te pensioneid lõpuks tõstate. Et miks ajakirjanikud küsivad ründavaid küsimusi, mitte neutraalseid ja kas see ei ole liiga suur osa?

Ajakirjanikud tunnevad ja mõtlevad selliste debattide puhul – eelkõige, kui tegemist on peaministri kandidaatide debattidega, seda rolli, et mitte ainult saada mingisugust vastust või uut informatsiooni, vaid ka selgelt panna peaministri kandidaat või siis erakonna esimees selgelt proovile, kuidas ta ebamugavast olukorrast välja tuleb. See on üks osa ajakirjanduse toimimisest ja pole mingit vahet, kas ma lähen praegu tegema erakonna esimehega intervjuud BNS-i jaoks või olen ma telestuudios, ma ikkagi proovin seal intervjuu käigus mõelda selliseid küsimusi, mis oleks ebameeldivad, segadusse ajavad. Ta on poliitik, mina olen ajakirjanik. Selles suhtes on see mõneti teadlik ja noh, kui suure osa see kriitika, või ajakirjanike poolt öeldav kriitika peaks saates võtma, seda on nagu raske hinnata, mingi osa saatest peaks kindlasti olema kriitiline. Probleem on selles, et kui ma õigesti mäletan siis nendes saadetes oldi kriitiline ikka ühe-kahe peaministri kandidaadi suhtes, mitte nii-öelda võrdselt, mitte ei antud pasunasse võrdselt ja kõigile üks ole.

Kas see on siis omaette hea või halb? Kas peaks siis kõigile pasunasse andma?

Ei, ma arvan, et ei peaks. Et need, kes on rohkem talitanud, need peavad ka rohkem saama. Kui me vaatame nüüd üldpilti, kui me kujutame ette, et valimised, peaministri kandidaatide debatt, oleks praegu, siis ma oleks täiesti veendunud, et korralikult saaks muidugi peksta Keskerakonna kandidaat – kõige eest – kaasarvatud selle eest, et ta on kujundanud oma suhted ajakirjandusega selliseks, nagu nad on. Kindlasti saaks nahutada Ansip oma ülbuse eest ja kindlasti saaks väga korralikult võtta Sotsid oma poliitilise käitumise eest. Ilmselt Rahvaliit ja Rohelised näiteks sellisel debatil, kui see oleks praegu, jääksid nii Rohelised kui Rahvaliit suhteliselt kõrvale. Suhteliselt teise plaani tegijateks. Nii on see alati olnud, on ju põhjust, miks neid kolme minu poolt nimetatud erakonda ka ajakirjanduse poolt kritiseerida või esitada väga teravas toonis küsimusi.

Tundub, et ühed saavad peksta ja teised jäävad selle pärast kõrvale, et *any publicity is a good publicity*.

Jah, põhimõtteliselt see nii on. Midagi ei ole teha, ajakirjandus teeb seda *publicity*´t ja need kes kõrvale jäävad, selleks on omad põhjused. Siiski räägitakse ja enamus ajakirjandus on ka veendunud noh laias pildis valimistulemuses, siis ei olekski mõnel peaministri kandidaadil ka praegu erilist põhjust pildile saada.

Teie arusaam või mälestus on üsna sama, mis uurimuses on välja tulnud. Suur osa tähelepanust läheb suurerakondadele, teie meelest on see siis õigustatud?

See ongi õigustatud, et tähelepanu koonduks nendele, kes on otsustusprotsessi juures või kes on väga-väga jõuliselt otsustamisprotsessi kritiseerinud või pakkunud välja alternatiivseid lahendusi. Nii see ongi, näiteks enne Euroopa Liiduga liitumist oli igati õigustatud, et Keskerakonda peksti igal võimalikul juhul ajakirjanduse poolt täiesti lihtsa küsimusega: Kas te pooldate Eesti ühinemist Euroopa Liiduga või te ei poolda seda. Ja seda vastust ei tulnud väga pika aja jooksul, väga pikki aastaid, et „Jah“ või „Ei“. Vahepeal oli täpselt sama seis euroga. Nii ongi – kui üks erakond talitab miskit moodi, mis avaliku arvamuse kujundajele ehk siis ajakirjandusele tundub kahtlane, ei meeldi, ei ole selge, noh siis niimoodi käibki. Laar elab oma pumppüssi skandaaliga surmani, nii nagu Ansip elab oma 15 rikkaima riigi hulka

jõudmisega nii nagu Savisaar elab oma kuvandiga – ükskõik, kas see on astmeline tulumaks või venepoliitika või mis iganes.

Paratamatult, kes saab rohkem tähelepanu, saab ka rohkem kriitilist tähelepanu, ka protsentuaalselt siis.

Täpselt nii see on, ehkki Reformierakonna toetus on praegu väga kõrge, ma arvan, et ei leia praegu ajakirjanikke, kes ütleks, et peaminister Andrus Ansip on ajakirjandusega suheldes väga siiras ja tema väljaöeldud loosungid on väga jõuliselt indu ja optimismi sisaldavad, nii on jah.

Tuleme väikeerakondade juurde siis tagasi, kui nende poole pöörduti, siis nende jututeemad tundusid olema kuidagi pehmemad „ninnu-nännu“ küsimused, nagu teie enda küsimus Toomsalu käest, et mida te siis peale hakkate, kui te enam parlamenti ei saa. Kuidas siis seda põhjendada, kas siis ei ole väikeste erakondadega midagi rääkida?

Eee..

Nad ei saanud tähelepanu, nad ei saanud ka kriitilist tähelepanu.

Jah, nad ei saanud kriitilist tähelepanu, aga miks oleks pidanud see erakond ka kriitilist tähelepanu saama kui ainus kriitika, mida oleks saanud teha, oleks olnud nende pisiparteide programmides kirjandud analüüsida ja leida seal mingi jaburus, või jabur lubadus, hakata seda nüüd hekseldama. Ilmselt ajakirjanikud lähtuvad ka sellest, mis on juba tehtud või siis tõepoolest, kui on mõne suurerakonna suur jaburus. No võtame siis selle, kui on see Tööpartei Toomsalu. Tööpartei, sellise reitinguga nagu ta tookord oli, tuleks välja mingisuguse ideega et riik peab garanteerima nende inimeste eluaseme säilimise, kes on pangale lootusetult võlgu. Kui selle ideega tuleb välja Keskerakond, siis on sellel ideel nagu jumet, ehk siis see on valimislubadus, see on nagu tõsine asi. Ja see ongi nagu vahe.

Nad ei ole tõsiseltvõetavad?

Ei ole. Nišipartei võib lubada mida tahes, mulle võivad need lubadused meeldida, ma võin neid uskuda, aga kui nad ei suuda neid laiale valijaskonnale maha müüa, siis noh, *so what?*

Näiteks kui 2003 tuli see Euroopa Liidu asi, siis väikeerakonnad olid sellele sisuliselt ainsana vastu, et kas seda ei oleks pidanud... see oli nende asi, kuidas nemad eristusid, miks oleks võinud neile tähelepanu pöörata, ometi seda ei tehtud. Miks siis?

Sest Eesti ajakirjandus üldiselt kujundas Euroopa Liiduga liitumise pilti väga tugevalt. Eesti ajakirjanduse hoiak oli selgelt pro-euroopalik, ajakirjanikud tahtsid saada Euroopa Liitu. Ajakirjanikud uskusid Euroopa Liitu. Ma julgen rääkida ikka enamus Eesti ajakirjanike nimel. Ajakirjanikud ei võtnud ikka üldse tõsiselt euroskeptikute juttu, ehk mõni tuntud persoon. Ehk ma siis julgen öelda, et aastal 2003 muretses Eesti ajakirjandus sama palju selle eest, kas Eesti saab Euroopa Liitu, kui Reformierakond. Ja siin ei olnud mingeid omavahelisi kokkuleppeid. Ilmselt ka see, et ja teine asi oli see, et valimistele eelnesid väga mitmed teledebatid EL-i poolt ja vastu, mida tehti muide Euroopa Liidu rahadega, need debatid olid täiesti siirad aga skeptikud ei suutnud veenda ajakirjandust, ega ka avalikkust, nagu hilisem referendum näitas. Nende argumendid ei olnud selles mõttes piisavalt veenvad. Ilmselt 2003. aasta selleks hetkeks oli juba piisavalt selged need jõujooned: kes on poolt, on ikka kordades

tugevamad, kes on vastu, nõrgemad. Võibolla sellepärast ei kujunenud see teemaks ja ka valimistel tegelikult väikeerakonnad ei suutnud luua sellist tõsist liitu, et noh ja tulid valimistel välja vaid ühe tõsisema loosungiga. „Ei Euroopa Liidule“ parlamendi valimiste ajal on noh, ma arvan, et see ei olnud parlamendi valimiste ajal väga kaalukas argument.

Hea küll, väikesed väikesteks, mis te arvate, kas on võimalik välja tuua ühised institutsioonid, inimesed, kes on alati kõige rohkem tähelepanu saanud ja kriitikat saanud?

Jah, loomulikult, erakondadest siis?

Jah, erakonnad, persoonid.

Jah, kõige rohkem on, kõige rohkem on koguaeg pildil olnud ja peksa saanud Keskerakond, Reformierakond, Res Publica, Isamaaliit, nii koosvõetuna kui ka eraldivõetuna. Aeg-ajalt ka Mõõdukad ja Sotsid. Kui nüüd mõelda veel tahapoole, siis oli ka Koonderakonna periood, kus Koonderakonda põhjalikult nahutati, aga see periood lõppes ka koos Koonderakonnaga. Personiti ikkagi erakonna juhtfiguurid.

Kas te arvate, et on võimalik vahet teha koalitsioonierakonnal ja opositsioonierakonnal? Valitsuserakonnad on olnud rohkem pildil?

Ta on pildil rohkem, aga kui on tugev opositsioonierakond, siis on sellel tugeval opositsioonierakonnal tegelikult ajakirjanduse ja avalikkuse jaoks tegelikult väga palju mõjusaid argumente, mis võivad olla tegelikult palju veenvamad kui valitsuserakondadel, sest valitsuserakondade väidete taga peavad olema mingisugused teod või sammud, valitsuserakonnal on väga raske rääkida sellest, mida me ära teeme, valitsuserakonnad saavad rõhuda põhiliselt sellele, mida on ära tehtud. Koalitsioonierakonnad saavad vajutada korruga kahte pedaali. Kõigepealt, miks te ei ole midagi ära teinud ja teiseks, mida meie ära teeksime või oleksime ära teinud, kui... Tegelikult opositsioonierakondadel, kui on tugev ja läbimõeldud programm, siis on võimalik avalikkust mõjutada palju rohkem.

On väga lihtne välja tuua, et lisaks sellele, mis te olete rääkinud, et Keskerakond, Reformierakond, Isamaaliit, IRL – kogu see punt on olnud tähelepanu keskpunktis. Paraku on nad olnud ka valitsuses. Mis te arvate, just nende debattide ajal, Keskerakond on kaks korda valitsemisaja lõpuks koalitsioonis olnud, et mis te arvate, kumba pidi see rohkem seotud on: kas huvi on Reformierakonna vastu või siis ka Keskerakonna vastu, või siis on huvi erakonna vastu, kui valitsuse erakonna vastu.

Ei, ma arvan, et see on ikka erakonna vastu suurem kui valitsusliikme vastu. Olla pikalt võimul on muidugi tõsine argument, aga Reformierakonna ja Keskerakonna puhul toimib see fenomen, mis praegu toimib või hakkab toimima Sotsiaaldemokraatide vastu. On see, et nad on olnud mõlemad võimul riigis ja nad on mõlemad olnud võimul Tallinnas. Ja tegelikult on nad ka praegu mõlemad võimul, sest see, kes on võimul Tallinnas on suuresti võimul riigis. Või vähemasti see, kes on võimul Tallinnas on nii võimas, et tema hääl ka üleriiklikul tasandil valitsuse vastu kõlab ikka väga tugevasti. Reformierakonna ja Keskerakonna puhul ongi see fenomen, et midagi ei ole teha, nad ongi 15 aastat niimoodi valitsenud Eesti riiki, tegelikult me saamegi rääkida kahest suuremast erakonnast ja mõnest väiksemast.

Kui nüüd erakondadest ja isikutest, siis on olnud institutsioon „Edgar Savisaar“ ja institutsioon „istuv peaminister“, kes on saanud kõige rohkem tähelepanu ja kriitikat. Ehk siis ka Mart Siimann 1999, kes sai siiski rohkem kriitikat kui Reformierakond.

Ilmselt mitte siiski mitte institutsioon, kui persoon.

Võib-olla lihtsalt lahake seda, miks need kaks persooni pidevalt saavad seda tähelepanu. Et see Savisaare fenomen, miks ajakirjanikel on vaja seda üles tõsta?

Siin on kaks asja. Savisaare puhul on väga selgelt kaks asja. Esiteks toob Savisaar aeg-ajalt avalikkuse ette täiesti pööraseid sõnumeid ja teeb täiesti pööraseid tegevusi, mida lihtsalt ei ole võimalik kajastamata jätta, see on täiesti välistamatu. Munitsipaalil on raske, kas ei tuleks mõelda munitsipaalpoodide rajamisele. Mis iganes. Ma ei kujuta ette. Hiinast tuuakse kohale Lasnamäele kiirtramm. Kõik, mis me vaatame. Samal ajal eks ole selline Tallinna planeering, mis täiesti usumatult mõjutab inimeste arvamust, kes satuvad Tallinnasse kord kolme aasta jooksul. Kõigile läheb korda, milline näeb välja Vabaduse samm, ja kõigile läheb korda, milline näeb välja Vabaduse kell, kui see kunagi sinna üles pandi, mida keegi täna enam ei märkagi, kõik lähevad tuima näoga mööda, eks ole. Pööraste tegude hulka tuleb lugeda välireklaamikampaaniad, puud, küttepuud, mis iganes. Ja teine asi on see, et Savisaar manipuleerib erakordselt hästi Eesti ajakirjandusega. Ta – ma olen jälginud seda manipulatsiooni ja mõelnud, kuidas see ajakirjandus laseb ikka lollust selle kõie otsas. Okei, see, et ajakirjandus kriitiline on. Ütleb välja, et 10% eesti ajakirjanikest on poliitiliselt mõjutatud. Kõigil toimetajatel lähevad silmad verd täis. Puhas manipuleerimine. Puhas manipulatsioon. Teine on see, et ta peidab ennast ära ja siis ta ilmub, ja kui ta ilmub siis ilmuvad sinna ka kõik telekaamerad. Enne viimaseid kohalikke valimisi ma vaatasin, kuidas see manipulatsioon toimub. Savisaar kadus nädalaks pildilt. Teda ei olnud pressikonverentsil, ta ei andnud intervjuusid ja siis ta läks ühte linti lõikama. See lindi lõikamine sai tohutult meediakajastust, sest ajakirjanikud hakkasid nagu huvi tunda: kas tervisega on mingi jama, kus Savisaar on? Ja siis ta lõikas linti ja püüdis parima vaatavusaja teleuudistes, eks ole. Savisaar ilmus jälle rahvale! Selliseid nippe teeb ta väga hästi, ehk siis tema suhtekorraldajad, kellele väidetavalt antakse nõu ja ettekirjutusi väga professionaalide poolt Ameerika Ühendriikidest. Nüüd Ansip on saanud tähelepanu seetõttu, et ta on võib-olla olnud nii siis, kui kõigil oli lõug võiga koos, kui siis kui ka oli jama, ja sellest jamast on ta suhteliselt puhtalt välja tulnud. Me irvitame selle üle, et ta räägib nagu mingit mõttetut asja, et kui see on kriis, siis sellises kriisis ma elada tahaksin jne. Vaadake kui hästi meil kõigil läheb! Aga neid sõnu on toetanud tegelikult see, mis Kreekal ja mis toimub Islandil, mis toimub Lätis ja. Kui palju me rääkisime Lätist aastal 2005 ja kui palju me räägime Lätist praegu. Et see, mis ümberringi toimub toetab seda, mis Eestiga toimub ja kui ta selle euro ära toob, ja ilmselt ta selle ka toob, siis ta monopoliseerib euro täiesti selgelt endale, euro peale võiks tegelikult vermida vabalt Anspi pildi, sest järgmised kümme aastat me ainult kuuleme sellest, kuidas Ansip tõi euro, mis mõnes mõttes on ka õige, ainult, et üks mees ei too eurot. Kui see oli nüüd vastus. Nad on mõlemad väga edukad manipulaatorid, üks on veidi avatum, teine pisut suletum.

Hakkasite siin vahepeal mind parandama ka. Kas te siis arvate, et asi ei ole selles, et ta on peaminister, vaid asi on persoonis kinni?

Jah, ma arvan, et asi on suuresti persoonis kinni, aga ega peaministriks ei saagi niisama naljalt persoon, kes ei ole tuntud, kellel ei ole mingisugust isiklikku sarmi jne. Aga see võib ka väga muutuda. Tony Blair oli üks kõige (telefon heliseb - H.K)... Tony Blairi näide on kõige ehedam. Särav sädelev tõus, tohutu populaarsus ja siis nagu pildilt täielik kadumine. Savisaare

ja Ansipi puhul ei ole seda sündinud. Jah, peaministriks ei saagi teistsugune persoon saada. Meil on ka olnud president, kelle puhul võib öelda, et peale isikliku sarmi nagu avalikkusele muid põhjendusi tema saamiseks presidendiks ei olnud, vähemalt ajakirjanduse puhul tekkis see, et meil on küll väga ilus president, aga mis peale selle tal veel on. Peaministri puhul ma arvan, et nii ei saaks juhtuda, tekib mingisugune kompromisspresident, kes on just nagu teisejärguline. Erakond proovib ikka tavaliselt peaministriks suruda parema inimese ja see inimene on erakonna esimees tavaliselt.

Veel korra hüppan tagasi. Rääkisite enne, kuidas räägitakse läbi, milline võiks olla saate formaat ja kujundus. Palju see (kujundus näiteks) mõjutab? Kohe võib näiteks tuua 2003. aasta kui oli see trepp ja astmed. Kus siis ilusasti Kallas, Savisaar, Parts olid ees ja siis edasi järele tulid Kelam, Padar ja siis üleval olid väikesed.

No mõjutabki. See kujundus mõjutab väga palju.

Millise sõnumi see siis annab vaatajale?

See trepp oli selge sõnum, kes olid tegijamad ja kes olid vähem tegijad. See oli nagu teadlikult niimoodi kujundatud, see oli planeeritud. Saate meeskond töötab koos kunstniku ja produtsendiga just nimelt mõeldes, et milline on see ümbrus, kuidas paigutada siis peaministri kandidaadid, noh, kuni selleni välja, mis on selliste debattide puhul väga oluline küsimus et, mis ka vähemalt ... 2003 oli see trepp või?

Mhmmh.

Ma mäletan, et meil oli selline vaidlus, et kas saaks nii, et neil ei oleks lauda. Ehk siis, et nad tunneksid, et iga peaministri kandidaat tunnetaks, et ta on kogu oma ilus televaatajale nähtav. Näha on tema kingad, tema sokid, tema lipsu lõpp, välja tuleks tema kehakeel ja tal ei oleks kuhugi mugavalt panna oma pabereid. Et see oli nagu teadlik ja noh nii ongi, et kui sa ise lähed televisiooni, kus on väga avatud stuudiokujundus, siis see tekitab tunduvalt ebameeldivamat tunnet, kui istuda tugitoolis laua taga.

Ühesõnaga: eesmärgiks oligi tekitada, panna peaministri kandidaadid ebamugavasse olukorda?

Televisioon võib kasutada ja peab kasutama vahel selliseid nippe. See kõik kuulub sellise televisiooni intervjuu või *hard-talk* formaadi juurde.

Kui teravaks võib sellega minna? Formaadi ja küsimuste suhtes.

Põhjendatult võib minna väga teravaks, ei tohi minna ebaviisakaks, aga kui ajakirjanik leiab, et teravus on põhjendatud, siis võib. Kottida kottimise pärast, ülbelt terav olla, kindlasti ei tohi. Selliste debatisaadete puhul eeldatakse debati puhul teatud ajakirjanduslikku kogemust ja et ta ikka mingisuguseid ajakirjanduseetilisi kriteeriumeid ikka jälgib. Ega ajakirjanik oma töös ei tohigi kasutada ebaetilisi või teravaid võtteid, mis ei ole põhjendatud, küll aga ta võib filmida ka nööbikaameraga, kui see on põhjendatud, arvan ma, erinevalt Rein Langist. Nii see on. Jah, alati tuleb küsida, kas see on põhjendatud.

Kui nüüd võrrelda debati teravust ja tasakaalustatust erinevate erakondade vahel, siis see skaala võib ulatada üsna kõrgele.

Televisiooni puhul toimib mängu ilu ja paraku ei tule see mänguilu eriti välja kui see 90 minutit jagatakse võrdselt ära kõigi, ka väikeste erakondade peaministri kandidaatide vahel samapalju kui suurte vahel. See pärsib mänguilu, see välistatakse kohe ära, see tähendab, et absoluutset tasakaalustatust saates ei ole, ei saa kunagi olema ja ei saa ka kunagi tulema. Teine asi on see, et saade peab olema hoogne ja huvitav. See tähendab, et 90 minuti jooksul peab tekkima vähemalt kolm tõsisemat löömingut. Kahe inimese vahel, kolme inimese vahel. Ja kui neid lööminguid ei tule siis saatejuht on läbi mänginud võimalikud variandid, et neid provotseerida. Tavaliselt nad tulevad, sest kõik on valmistunud lööminguks, vähemalt suured küll. Pärast kakkust ei vehita rusikatega, kakkuse ajal küll. Need kaks suurt asja dikteerivad teataval määral sellise formaadi toimimise põhimõtet.

Huvitav asi Savisaare juures on see, nagu te ütlesite, ta paneb alati kõikidele, huvitav on see, et Savisaare kriitiline pool, ehk see, kui Savisaar kritiseeris teisi oli märksa väiksem, kui see, kus teised kritiseerisid Savisaart. Et see toimus reeglina nii, et üks Savisaar ütles välja taas mõne demagoogilise väljendi, selle peale kõik hakkasid teda peksma ja siis ta hakkas ennast kaitsma, reeglina ei ole see Savisaare enda poolne algatus.

Ei olegi, aga ongi ju Eesti poliitikas välja kujunenud naljakad jõud, kes omavahel ei pruugi hästi läbi saada, nagu praegu näiteks Sotsid ja Reformierakond, aga kes ikkagi nimetavad ennast millegipärast valgeteks jõududeks ja sõltumata sellest, et Sotsid on Keskerakonnaga koos ühes valitsuses, näiteks Tallinnas, ei armasta nad Savisaart ja on valmis kindlasti näiteks peaministridebati ajal pigem suhestuma valgetega. See on poliitiliselt välja kujunenud, et Keskerakond on valgete vastu või valged jõud vastandavad end Keskerakonnale, vähemalt debattidel, pärast on nad väga mõnusasti näiteks valitsuses koos. See vastandumine on Keskerakonna kõige suurem poliitiline kapital, sest kui mõelda nendele Keskerakonna tegudele, suurtele tegudele mida Keskerakond on ära teinud, siis mulle ei meenu nagu küll ühtki, ehk siis populaarsus tuleb läbi muu. Populaarsus tuleb läbi kannatamise, tuleb läbi abstraktsete loosungite „Me aitame!“, „Me hoiame!“ läbi vene häälte, läbi millegi muu. „Meie viisime Euroopa liitu!“, „Meie tõime Euro!“, „Meie viisime Natosse!“, „Meie tegime majanduskasvuks 12% aastas!“. Selliseid asju ei saa ju Keskerakond väita, mis ongi natuke vastandlik. See on poliitiliselt niimoodi välja kujunenud ja ega siin, kui see poliitiliselt niimoodi välja kujunenud on, siis ei saa ka ajakirjandus või siin konkreetne saatejuht tasakaalustamiseks võtta positsiooni, et „Ootoot!“, nüüd ma istun nagu Edgari kõrvale ja enam ei lase teda peksa, või vähemalt hakkab tasakaalustatuse mõttes tulistama ainult teisi, et midagi ei ole teha. Ühiskondlik-poliitiline olukord on niimoodi välja kujunenud. Ega jutt sellest, et Savisaart ei armastata ei vasta tegelikult tõele. Vastupidi, et Savisaar on ise endale leidnud ideaalse poliitilise niši, mille üheks osaks on tema pidev pekmine kõigi poolt. Ta keerab selle enda huvidesse ja tegelikult ei saa ta ka peksa. See on ...kes laseb ennast peksta, aga peksa selle juures ei saa.

Soovite midagi veel lisada, on vahepeal mõtteid tulnud?

Kuule, kui saan natuke aidata, siis on hästi.

Aitäh!

6.2 Aarne Rannamäe

„Valimisstuudio“ peaministrikandidaatide debati saatejuht aastal 2003
Intervjuu viidi läbi autori poolt suuliselt 19.mail 2010 ERRi telemajas, Tallinnas.
Vestlus salvestati diktofonile ja on üles täheldatud kuulmise järgi, kõnepruuki muutmata.

2003 on siis peaministrikandidaatide debatt

Ma küsin vastu, et kas ma tegin seda?

Mida siis teie koos Ruussaarega juhtisite.

Oli küll jah.

Eelõhtul.

Jajah, jah-jah, oli-oli jah.

Kõigepealt küsingi kohe, kas midagi tuleb meelde sellest, sellest õhkkonnast, sellest õhtust, milline see oli, kes seal osalesid?

Ei see õhkkond on alati väga terav. See on.. kui ma ei eksi, siis seal üks osaline oli Savisaar.

Jah, Savisaar oli küll.

Ja seal võis olla juba Ansip näiteks eksju.

Siis oli veel Kallas.

Aa Kallas oli veel jah. Ma mäletan, et mingisugune väikene jagelemine oli Savisaarega, aga midagi.. mingisugune.. ta nagu hüppas peale mulle ja Ruussaarele mingisuguse asja pärast aga neid asju on ju nii palju olnud, et see nagu ei eristu muudest töödest, see ei ole nüüd nii ilmatuma tähtis.

Ma võin anda selle nimekirja, et 2003 on siin (ulatan nimekirja - H.K), et võib-olla lööb mingi pildi ette, et kes seal istusid.

Noo jaa, seal olid ajakirjanikud, jaa-jaa, õige küll jah. Urmet Kook oli, teda ma mäletan, ta on praegu meie ülemus. Jaa, Hillar Nahkmann oli elus veel.

Et kui Teile paugupealt midagi otseselt sellest debatist väga ei mäleta

Ei, absoluutselt.

Aga kuna te olete neid debatte ja selliseid asju päris palju teinud ja juhatanud, siis võib-olla veits nagu üldisemalt debateerimisest ja nende juhtimisest just võiks rääkida. Et just saatejuhina. Milline peaks olema saatejuhi roll just poliitilises debatis? Tähtsas poliitilises debatis, nagu peaministrikandidaatide oma on eelõhtul.

Noh eks ta niisugune suunav ja juhtiv ole, et tähtis on hoida pinget ja isegi vahel on nende debattidega nii, et pinge nagu, et nad ei taha eriti väga teravaks minna, kuigi see pinge on näha, et see enamasti kõeb seal all. Siis saatejuhi asi on minu arvates niisugune nagu pinge ülevalhoidmine. Mitte tema kunstlik tekitamine, aga eeskätt ikkagi niisuguste teravate küsimuste ja loomulikult oluliste küsimuste esiletõstmine, see on nagu kõige olulisem. Et eelnevast valimisperiodist ja siis mis on kampaania ajal kõige tähtsamad asjad, need tuleb siis nagu üles tõsta. Sest et kuskilt tuleb ju välja otsida need nii-öelda kokkupõrkamise punktid, nad võivad ju paljudes asjades olla ka ühte meelt. Siis esiteks saate seisukohalt on huvitav, kui vaataja näeb aktiivset vaidlust aga see on sisuliselt ka väga tähtis, et just meie saates, et just selle 90 minuti jooksul kõige olulisemad asjad välja tuuakse, sest kui see saade tuleb niisugune uina-muina, siis see on suuresti saatejuhi süü. Sest et alati on mingisugused sellised kokkupõrkamise kohad.

Et teravuse ülevalhoidmine peaks olema kindlasti.

Jah, ja on ka juhtumeid olnud, kus teravus läheb liiga ülesse, et on näha, et see läheb isiklikuks solvamiseks ja siis tuleb seda natukene maha võtta. Üldiselt niisugune lõkkehoidja funktsioon on saatejuhil, et kui puud hakkavad ära põlema, siis tuleb juurde visata hagu ja kui katus on tules, siis tuleb natukene nagu tagasi tõmmata, et see ongi nagu see.

Te ütlesite, et mitte just seda tekitada, aga samas kas peaks ikkagi olema niivõrd palju kriitiline, et seda pinget siis ikkagi natukene ka tekitada, et läheks vaidluseks?

Noh ikka, sest et ütleme see sõltub ju väga palju ju nii-öelda hetke meeleolust, et kui palju viitsivad.. noh ütleme tavaliste väitlussaadete puhul mõnikord on nii, et sa oma arust paned kokku maru hea komplekti ja saadet ei tule. Ta lihtsalt ei tule, sest nad keelduvad üldse rääkimast või võtavad kohe pinged maha. Aga noh ma ütlen, et peaministrisaadetes on alati ootused väga kõrgel ja nende vaatajanumbrid on alati väga-väga kõrged nii et sellesse suhtutakse alati.. kogu teletii eesotsas saatejuhtidega suhtub alati hoopis teisiti. Mitte ainult peaministrite, vaid üldse nendesse debattidesse. Need debatid on üldse nagu, nende see baas on viimasel ajal hästi palju kahtlusi tekitanud, et kes saavad sõna ja keda kutsutakse, keda ei kutsuta, palju üksikkandidaate ja nõnda edasi. Aga need saated, need on alati nii-öelda poliitikaajakirjanike maiuspala Neid on muidugi huvitav teha, samas on vastutus palju suurem kui noh, ma isiklikult olen isegi loobunud nende tegemisest. Kahte asja nagu korruga tavaliselt ei jõua, et teha seda ja teha Valimisõhtut. Valimisõhtu võib olla neli kuni kuus tundi otse-eetris ja mulle ausalt öeldes rohkem meeldib noid teha. Ja ma olen kõiki neid valimisi, nii kohalikke kui Riigikogu ja Europarlamendi, kõiki neid Valimisõhtuid teinud nüüd ma ei tea kui kaua. No kaua ikka. Kümme aastat kindlasti.

Rääkige natuke saate ettevalmistusest. Palju ette ära mõeldakse teemad, kuidas see kulgema hakkab, kellele näiteks sõna antakse? Selline ettevalmistusperiod.

Tavaliselt on rutiin see, et antakse igapähele. On mingi küsimus kõigepealt igapähele eraldi, mingi teravama asetusega küsimus, et saade kohe käima läheks. 90 minutit võib olla küll väga pikk aeg aga väga niisuguse olulise saate jaoks on ta lühike aeg. Et ta oleks maksimaalselt ära kasutatud, siis tuleb nii-öelda kohe minna niisuguste vähe särtsakamate küsimustega välja. Ja siis on tavaliselt seal mingisugused teemad, kus siis kõik saavad, aga siis on tähtis, et pingpong ei toimu mitte saatejuhi ja kandidaadi vahel vaid nende omavahel, et seda lõket on vaja nagu üleval hoida. Eks seda ikka mõeldakse pikemalt ette, nädala jagu ikka tegeleme ja otsime. Meil on tavaliselt saatejuhtidel toimetaja või kaks isegi, kes materjali nagu ette

söödavad sest ega nende debattide ajal ka ju muu töö ei katke. Et siis on rohkem abiväge vaja. Ega jah, see on niisugune sisemise tunde küsimus, et sealt anname natuke järele ja suuname, kes on vähem sõna saanud, sellele anname. Ja kui mõni on ikka päris mõku, noh siis on ka selliseid, kellele üldse ei peaks sõna andma, nad on nagu *pro forma* võetud sinna. Siis vahepeal annad nagu, et vorm oleks täidetud, annad talle ka mingisuguse sõna aga põhiliselt *kätš* käib ikka enamasti kahe-kolme, maksimum nalja persooni vahel, mida on huvitav vaadata ja mis on tähtis. Aga kuna Ringhäälingunõukogu meile kehtestab sellised reeglid, et teatud suurusega erakonnad või parlamendierakonnad, nagu praegu on viimastel kordadel olnud, peavad koos olema, siis noh, kui parlamendis on kuus erakonda, siis on veel okei, aga kui parlamendis oleks kaheksa või üheksa erakonda, siis on paratamatu, et seal on väiksemaid ja *põhikätš* käib ikka kahe-kolme suure vahel.

Siin ongi, et kasvõi needsamad (osutan nimekirjale - H.K), et tegemist ei ole ju parlamendierakondadega ega ka üle viie protsendilise toetusega erakondadega. Neist rääkides..

Ma ei mäleta isegi mispäras.. nüüd ei ole seda asja nii olnud. Kas 2007..

Viimati olid ainult Kristlikud Demokraadid juures. Rohelised ka ei olnud tegelikult siis ju veel..

Seda küll jah.

Väikeerakondadele sõna andmine. Palju seda siis peaks tegema, kui nad seal debatis nagu on ja kui palju ei peaks? Et kuhu see piir tõmmata, kus see tasakaalustatus peaks mängu tulema?

Noh see ei ole ainult ühe debati küsimus, see on laiemalt. Nad peaksid ju nagu sõna saama, aga nad peaksid olema nagu võrdsete vastastega ehk omavahel. Samas näiteks mingisugune marginaalne vene erakond kontra Kristlikud Demokraadid või siis kunagi oli meil see Tööerakond Toomsaluga, et ega neil ju omavahel ka ei ole sellist.. päris hulluks läheb siis kätte, kui on üksikkandidaadid, seal on ikka täielik tsirkus ja loomaaed on ikka nii rikas kui nad kohale tulevad. Meie süsteem on niisugune, et Rahvusringhääling või siis noh konkreetselt ETV, teeb Ringhäälingunõukogule ettepaneku, et teeme seekord nii. Ja siis nad kinnitavad või ei kinnita, parandavad seda süsteemi, kuidas need debatiid peaksid toimuma. Enamasti nad lasevad meil teha suhteliselt lahtiste kätega, aga me saame ise ikkagi aru, et see ring ei saa olla väga suur. Kui ikka seal on kaheksa-üheksa või isegi kümme nägu vastas, see ei ole debatt, see on niisugune küsimus-vastus, see on malesimultaan või intervjuusimultaan, tuleb välja, mitte vaidlus. Aga kuna tõde sünnib vaidluses, eriti põhiküsimustes.. noh, majandus, maksud ja nii edasi, mõned välispoliitika asjad võib-olla, siis oluline on, et suured saaksid just omavahel nagu kakelda ja mida nad heameelega muidugi teevad. Kus siis veel ennast näidata kui mitte valimiste õhtul ja nii suure auditoriumi ees. Auditorium on ikka tegelikult mingisugune pea 200 000 alati ju.

Kas on mingeid asju, millega põhjendada seda valikut, et suured saavad? Kas olekski ainult nende suurus siis või mingid teod, mis nad teinud on, võimulolek? Kas on võimalik välja tuua mingeid selliseid kindlaid..

No kriteeriumid on eeskätt nende suurus ehk siis liikmete arv, aga rohkem ikkagi see, et palju neil nii-öelda realselt jõudu ja mõju on. Kui sa oled ikka ületanud 5% valimiskünnise ja oled

parlamendis, siis sa oled no meie oludes tegija. Võib vaielda selle üle, et kas 5% on liiga palju või just parasjagu. Mulle isiklikult näiteks tundub, et me peaksime ka väiksemaid laskma, et meil oleks see pilt palju huvitavam ja kirjum ja koalitsioonis oleks huvitavam. Kui jälle väga palju lasta nagu siin Iisraelis näiteks on, et juba 1% ja 1,5% saadakse no siis see läheb nagu lehmakauplemiseks sest et väikesed hakkavad omama liiga suurt rolli. Aga noh, okei, meil on viis ja ilmselt jääb viis, et see nagu ei muutu.

Mis te arvate, kui palju võib see.. noh, Eestis nahunii on võimul mingi neli suureerakonda võib-olla, kes on sellised koguaeg võimul olnud..

Nojah, hirm on see, et liigub kahe erakonna suunas.

Jah, et asi nagu liigub koguaeg ses suunas ja väiksemad nagu jäävad ära. Et kui palju see samasugune ajakirjanike suhtumine, et suurtele keskendumine siis võib sedasama tendentsi kaasa aidata?

Noh eks ta ikka, kuigi meil on praegu.. väga selgelt eristub nagu neli suuremat. Eks siis näis, mis nüüd järgmistel valimistel saab. Aga ei ole veel päris nii, et on kaks suurt. Kuigi see on kaotus, ma arvan, Eesti ühiskonnale ja ega kaks suurt ei olegi omavahel koos olnud. Isamaa ja Res Publica Liit on alati ikka seltskonna olnud ja Rahvaliit oma erinevate nimede all ja *sotsid* muidugi. Nii et praegu on neid lausa viis eks ole. Ütleme kui nad siin ühinevad või ei ühine, eks paistab aga tulevane parlament võib ka neljaliikmeline olla jah. Tegelikult oleks sellest kahju.

Kui võtta nüüd kasvõi need kolm aastat, mis ma praegu siin vaatasin, siis 99 oli Reformierakond, Maarahva Erakond, Keskerakond, Koonderakond, Mõõdukad ja Isamaaliit, kes olid siis kuus sellist tegelikult kõik väga pildilolevat erakonda, selles mõttes praegu on see natukene väiksemaks jäänud.

Noh kunagi olid igasugused tolategijad.

Jah, Kuningriiklased. Aga see selleks. Aga igatahes debati juhtimise juurde siis tagasi natuke, läksin vahepeal kõrvale. Kas see saatejuht peaks olema selline ma saan aru, Teie arvates rohkem.. kas ta peaks suunama või laskma sellel debatil kulgeda niimoodi, et ise kõrvale jääma võimalusel.

Ma arvan, et see sõltub väga konkreetselt olukorrast. Näiteks meil kõigil ja isegi Internetis levib kuskil videona see üks debatt või tegelikult selle debati nagu magusamad palad, kus me sama Peeter Kaldrega juhtisime. Ja seal läks ikka niisuguseks andmiseks, seal oli Liina Tõnisson ja Siiri Oviir ja Lang ja siis noor see.. praegune Eleringi juht, vahepealne rahandusminister, kes läks riigikogust ära nüüd sel aastal.. noh, kes oli tol ajal rahandusministeeriumis osakonnajuhataja. Ja seal läks ikka siukeseks andmiseks, et me lausa nautisime ja me nimelt hoidsime ennast tagasi. Me tegelt rikkusime nagu selles mõttes ka reegleid, et välja oli kuulutatud, kas see oli maksu- ja veel mingi asja.. sotsiaalpoliitika. Ja see maksuvärk läks nii ägedaks, et me jätsime ühe teema ära. Noh, see on vaidlemise küsimus, et kas nii tohtis teha või nii ei tohtinud, oleks pidanud suruma kindlatesse raamidesse. Aga kuna see debatt oli esiteks nii äge ja teiseks ta oli niivõrd sisuline ja ülimalt nauditav, et me lausa lõpetasime selle saate ja ütlesime Peetriga viimastes sõnades, et see on meie elu kõige lihtsamalt teenitud honorar saatejuhtimise eest. Et meie roll oli lihtsalt niimoodi natukene sakutada, et minge nüüd siit edasi või pidage hoogu või midagi niimoodi. Aga on ka väga

niisuguseid umbseid ja nahkseid debatte olnud. Ma ütlen, et see sõltub väga konkreetsest juhtumist.

Kui teravaks võib üldse lasta minna debatil? Kui suur see kriitikamäär ja selline..

Ei no see piir on päris kõrgel, ainult et isiklike solvanguteni ja noh, meil ei ole olnud stuudiost lahkumist ja uksepaugutamist, kaklemisest rääkimata, või asjade loopimist, aga paar korda on sellele väga lähedal olnud, kus on näha, et inimese närvid ei pea vastu. Muidugi saatejuhina ma võin ka seda nautida, et läks niisuguseks andmiseks ja et pärast kõik kirjutaksid ja räägiksid, aga ma ei tea, kas see on nagu omaette eesmärk.

Ikkagi ju televaatajal peab olema huvitav, selline tänapäeva meelelahutuslik televisioon, et kui palju mõjutab debati läbiviimist see, et olekski vaatamänguline?

Ikka mõjutab. Sest noh kui vaataja peab kuulama esinejat, kel vaevu viis sõna minutis välja tuleb ja siis ta jääb magama sinna teleka ette, no see ei saa olla eesmärk. Aktiivne, piisavalt särtsu, aga ehk mitte päris neid uste paugutamisi. Korra on mul olnud, Indrek Raudne oli ja Meelis Atonen olid ühes saates. See oli debatt, aga see polnud valimisdebatt, kus mõlemad lõkendasid näost ja karjusid teineteise peale ja siis ma ütlesin, et Eesti Televisioonil ei ole nii palju raha, et turvamehi teie kõrvale panna, et rahunege maha nüüd. Aga pärast kõik ütlesid, et maru kihvt saade oli ja ilmselt ta oligi sellepärast kihvt, et ta edasi enam ei läinud.

Kas Te pooldate pigem ajakirjanike kriitilist lähenemist?

Igal juhul mitte kiitvat või tagant kiitvat. Selles mõttes negatiivselt kriitilist jah sest et kõikidel erakondadel on oma vead, kõik nad söövad oma sõnu ja kõik nad valetavad põhimõtteliselt. Kas see on hädavale, on see hea või halb vale, aga põhimõtteliselt nad kõik ju.. seal käib üks häälte kokkuostmine.

Kui konkreetset debattidest rääkides, siis nende kolme debati ajakirjanike keskmised küsimused olid umbes iga viies oli negatiivne või kriitiline. Kuidas see number tundub, et on see palju või vähe?

Negatiivne või kriitiline küsimus?

Noh selline ründava stiiliga, süüdistav.. noh, negatiivse tooniga ikkagi, mitte neutraalne.

Ma ei oska öelda.. parasjagu vist.

Mitte, et kuidas teie pensionipoliitika on, vaid millal te hakkate tegelema pensionipoliitikaga.

Ma saan aru küll jah. Aga kus see tõde on, et mis see õige protsent on? See ongi tunde küsimus. Seal on see asi, et ega ajakirjanik ei saa siis rünnata kogu aeg, see on nagu ajakirjanike ründamise koht praegu, aga see kui nad nagu omavahel lajatasid, see on väljaspool seda protsenti?

See on ka eraldi jah.

Tegelikult on see eesmärk, et toimuks debatt, ajakirjanik on suunav jõud. Debatt toimub ikka osapoolte vahel, need kes sinna va Riigikokku või siis mujale valitavasse kohta tahavad saada.

Nii et kriitika siiski ajakirjaniku poolt on..Ma arvan, et see on päris optimaalne tegelikult kui ma hakkam mõtlema. Ma pole kunagi mõelnud selle protsendi peale, aga see on päris optimaalne. See on nagu kaasaaitav, et mehed, ärgake ellu, siin on teie puudused ja siin on teie omad. See tundub, nagu annaksid teisele nagu mingisuguse edumaa, et see saab nüüd oma vastast sellega rünnata, aga vastasel on kindlasti omad trumbid käes ja ta on nii kui nii läbi mõelnud need asjad.

Rääkisime juba suurtele rohkem tähelepanu pööramisest, siis tundub loogilisena, et suured saavad ka rohkem kriitikat. Räägime siis praegu nagu ajakirjanike poolt..

No kindlasti ja sellepärast nad ongi läinud nagu niivõrd populismi peale välja, eriti need kaks suurt. Nii ta paraku on. Aga tegelikult see on väga inimlik, et inimesed samastavad ennast tugevatega, tahavad olla tugevate külje all. Noh, miks nad muidu korjavad, mis neis nii erilist siis on, ega siis nende poliitika ei ole vaid see, kuidas nad on seda kihti omale kasvatanud aastatega, et olla tugevad ja et suured valijate hulgad tahavad ennast samastada nendega, nende ideoloogia ja maailmavaatega, see on paratamatu. Aga ma ütlen veel kord, et kui neid jääbki kaks, siis selline Inglismaal või USA-s ei ole ju kaks, aga on põhimõtteliselt kaks, kes nagu ilma teevad. Et see oleks kahetsusväärne, kui Isamaaliit ja *sotsid* langeksid nii öelda mingisuguse šoti rahvapartei tasemele Inglismaal või siis mingi kommunistliku partei tasemele USA-s häälte arvult. Et siis nad sealt üles tõusmiseks peavad kasutama ju meeletult palju populismi ja see toodab jälle niisuguseid negatiivseid asju, et see oleks väga kehv.

Need kaks suurt, kes on, Keskerakond ja Reformierakond, aga tegelikult 99 aastal oli siis Koonderakond istuva peaministriga. Väga lihtne statistika ütleb, et kõige rohkem tähelepanu ja kriitikat saavadki peaminister ja siis Keskerakond ja tema esindajad, et tundub loogiline või ja miks see nii on?

Ikka, sest kõige rohkem neist räägitakse ja nemad saavad kõige rohkem meedia tähelepanu, loomulikult neist kõige rohkem räägitakse ja kõige rohkem kirjutatakse. Noh, kiitmine on üldse meile.. ei ole väga omane. Ja ega see eriti just kuskil ei ole, kus on noh, demokraatlik riik. Mis sa ikka kiidad, kui asjad on korras, siis on tore, aga mis sa nii hirmsasti kiidad. Aga niisuguseid teravaid nurki ja negatiivseid nurki on alati lihtsam leida.

Ajakirjanike esitatud negatiivsetest küsimustest siis.. noh, kolme debati peale kokku muidugi, 1/3 täpselt läks Savisaarele ja üks 30% peaministrile ehk siis teiste kõikide peale kokku ainult 1/3. Kuidas need numbrid tunduvad?

Kolmandik Savisaarele?

Kolmandik Savisaarele ja peaaegu teine kolmandik peaministrile, umbes 30%.

Siis ajakirjaniku kriitilistest küsimustest?

Ajakirjaniku kriitilistest küsimustest jah. Põhimõtteliselt see välistab peaaegu kõik kriitilised küsimused teistele.

No tähendab see ongi see fenomen, et suured saavad rohkem jah. Ma ei tea, kas see õiglane on, aga noh, kui sul on nii palju võimu, siis võib-olla, et ongi noh. Jällegi, viis protsenti siia-sinna võib-olla tundub nagu optimaalsem, aga tegelikult ongi – palju võimu, palju kriitikat.

Kas seda kriitikat ja sellist ühele poole kallutatust saaks või võiks kuidagi vähendada? Kas nende sellisele jutuvadale peaks rohkem vahele segama näiteks?

Sõltub sellest, mida nad räägivad. No ma usun, et eesti ajakirjandus on selles suhtes piisavalt terav, et kui sa näed ikka lausa demagoogiat suust välja ajamas või vassimas või valetamas või mingisuguses mineviku asjas nii öelda nüüd hoopis teistsugust positsiooni võtmas, siis tuleb sellele kindlasti tähelepanu juhtida. See on nüüd ajakirjaniku professionaalsuse küsimus, kas ta teab seda, kas ta tuleb kohe selle peale. Pärast ütleb, et ah pagan näe, seda oleks pidanud veel talle ütlema, sealt talle sisse sõitma, aga see läks meelest ära ja no, ikka juhtub, see on normaalne. Sest et ega meie pead pole ka kummist, kuigi me ju tegeleme iga päev sellega ja oleme nii-öelda nende varjud. Aga noh, kui sa saadet kokku paned, kõik asjad esiteks ei mahu ära ja mõned asjad lähevad meelest ära ja.

Tüüpiline küsimus – mis on selle Edgar Savisaare fenomen? Ta ei ole kunagi peaminister olnud, peaminister saab palju tähelepanu, miks ta alati on rohkem kriitika all ja ka mitte ainult kriitiliste küsimuste vaid ka üleüldse küsimuste?

Ma arvan, eks see ole nii-öelda tema tugevuse näitaja, ta on suurepärase taktik ja ta on suurepärase demagoog ja need kaks asja toovad talle võidu. Aga nii-öelda lõplikku võitu, mida ta ise ihkab, seda ei ju ole ja seda ilmselt ei tule. Ma võin oma sõnu muidugi süüa.

Kui palju ajakirjanikud tegelikult selles suhtes vaikimisi kallutatud on? Selles suhtes, et Savisaare võimu ei tule.

Noh ma ei oska öelda, see on selline prognoos, et kui on niisugune oht nagu päevakorras reaalselt, siis panevad teised seljad kokku et noh, võib-olla tehakse mingeid kompromisse, et kui ta näiteks kandideerib presidendiks või mis iganes, aga peaministriks ma ei usu, selleks on nagu vist aeg möödas. Ja ta ei tee ise ka selleks enam eriti palju. Ta on kindlalt oma sihtgrupid võtnud oma raudsesse haardesse, aga need sihtgrupid, eriti venelased, eriti just mittekodanikud riigikogu valimistel ei saa hääletada. See juba suuresti määrab ära tema tulemuse. Et kohalikel valimistel on ta kindlasti võitmatu, see on täiesti selge.

Räägime nendest stuudioajakirjanikest ka, kes seal olid vahepeal. Ma ei tea, kui palju Te nendest mäletate.

Ma mäletan, et see toodi sisse jah ja see rikastas nagu. Et nad olid päris head ja teravad. Noh, seal olid parimad jõud, kes lehtedest olid võtta ja raadiost. Noh, Sulev Valner ja Urmet ja Kalle Muuli ja.. et päris hea oli. Nad said saate jooksul nagu.. mai mäleta kui palju nad küsida igaüks said, kas kaks küsimust või..

Jah, niisugused blokid olid..

Aga nad nagu said vaadata seda debatti kõrvalt ja nad ei tulnud esitama nii-öelda enne valmis mõeldud küsimusi, nagu mõnikord noh, ajakirjanik tuleb pressikonverentsile, vaid nad nagu sekkusid sellese, et vot sellele küsimusele te vastasite nii, aga.. Ei noh, päris huvitav. Nüüd kui me räägime sellest, mulle hakkab sellest debatist üha rohkem nagu meelde tulema, aga jah, muidu ta kaob muu töö alla ära. Me vist ei ole enam kasutanud seda.

Ajakirjanike varianti ei ole pärast olnud jah.

Aga ma ei ole ka nende asjade nagu otsustamise juures olnud, et Andres Kuuse käes on olnud see joa juhtimise õigus, ta on selle toimetuse juht, kes valimisi korraldab siin. Nii ta on.

Kas on mingit toimetuse sisest sellist eelnevat kokkulepet või sellist paikapandud skeemi ei ole kasutatud, et stuudioajakirjanikud nagu võtavad need teemad ja küsige neid asju?

Ei, ma ei mäleta küll, et oleks. Nad tulevad täitsa nagu sõltumatuna.

Et ETV mingit sellist.. kuidagi pärast vaibale sattuda, et jätta kriitilisemad asjad ajakirjanikele?

Ei, mingit vaipa meil ei ole. Isegi see mõtteviis on vale, meil ei ole kunagi mingit vaipa olnud, et keegi meid pärast kutsuks ja ütleks, et netiavarustes võib-olla räägitakse mida iganes, aga see on hoopis teine asi jah. Mul ei ole kunagi sellega ühtegi probleemi olnud.

Ma viitan sellele, et need ajakirjanikud on olnud kriitilisemad ja palju julgemate ja kriitilisemate küsimustega, kui saatejuhid.

Võib-olla küll jah. Aga ma ei oska isegi öelda. Selleks peaks selle asja üle vaatama, aga et millest see tuleb.. raske öelda

Kokkuvõttes, kuidas üldiselt nagu tundub Eesti poliitiline debatt?

Eesti debatt ma arvan, et otsib oma kohta alles, et see ei ole, ta ei ole nagu leidnud ja see ei ole nagu ainult meie küsimus, see ongi keeruline.

Selline suurerakondade õigustamine, mis õigustamine, eelistamine ja tähelepanu koondamine on õigustatud ajakirjanike poolt?

Ma arvan ,et see on paratamatu, seal tuleb hoida ennast tagasi, et mitte kahele ainult keskenduda, või kolmele, aga mõnes mõttes objektiivselt paratamatu, sest nemad kujundavad meie elu ja poliitikat. Kui mitte elu, siis poliitikat kindlasti.

Olgu, aitäh!

6.3 Andres Kuusk

„Valimisstuudio“ peaministrikandidaatide debati saatejuht aastal 2007
Intervjuu viidi läbi autori poolt suuliselt 27.mail 2010 ERRi telemajas, Tallinnas.
Vestlus salvestati diktofonile ja on üles täheldatud kuulmise järgi, kõnepruuki muutmata.

Võib-olla sa siis alguses, nii palju, kui sul meelde tuleb, räägidki, mis sul nagu kohe alguses meeles on. Kui palju sa üldse tead sellest.

Mis mul meelde tuleb sellest saatest?

Jah.

Noh, kõigepealt tuleb meelde see, et 2007, kui me mõtleme seda konteksti, see oli nagu noh, mõnes mõttes väga põnev aeg. Et nagu majandusel tegelikult läks veel hästi aga nagu ohu märgid olid kõik õhus juba ja tegelikult see nagu mõjutas seda debatti üsna tugevalt. Et seetõttu oli noh, majandus, maksundus, töajõud.. nüüd tookord ei käsitletud seda küll tööjõu puudusena, aga noh, oli selgelt nagu sees. Mitte tööpuudusena või tööjõu puudusena. Ja ka majandustulevik on väga oluline blokk olnud meil.. et see on kohe esimene asi, mis tuleb. Noh, teine asi, kuna tookord valimiste kord võimaldas ka nii-öelda väikestel erakondadel oma peaministrikandidaat välja saata, et siis oli see koosseis väga suur saates. Meil on siin, ma loen, üks, kaks, kolm, neli, viis, kuus, seitse inimest olnud saates, mis tähendab noh, et kui sa vaatad sellist nagu klassikalist debatti, siis ütleme, kolm on paras, neli on juba natuke palju, seitse on nagu ilmselgelt. Seal on see, et kui igaüks räägib kolm minutit, et see on 21 minutit kui järgmine saab uuesti sõna. Et noh, 20 minutit sa kuivad lihtsalt saates. Et selles mõttes on suhteliselt raske formaat.

Midagi konkreetset võib-olla selles mõttes, et kas mingid konfliktid, mis sealt välja tulid, mingid vaidlused kellegi vahel, mingit sellist eredat mälestust ei ole?

Noh, vaidlus, mis tol ajal üleval oli, oligi nagu maksupoliitika, oli Keskerakonna palgareform oli tookord, Ansip väitis, et Keskerakonna palgareform viib krooni devalveerimiseni, et strateegia puudumine on olnud nagu oluline vaidlusteema. Selles suhtes nagu klassikaline suurte vastasseis ikkagi, et nagu Kesk, Reform ja siis nagu teised seal kuidagi selle skaala vahepeal.

Olgu, räägime veidikene debattidest üldisemalt siis. Debatte Te olete teinud ju päris palju igasuguseid erinevates saadetes ja formaatides. Millised Teie arvates on sellised põhilised saatejuhi rollid selle moderaatorina?

Noh ma arvan, et saatejuhi roll hakkab enne saadet peale juba. Kõigepealt see teemapüstitus, teema ajastus, kõik see on juba tegelikult umbes pool saatest. Ma olen tähele pannud, et saatejuhil on väga oluline roll ka sellel, milliseks see saade kujuneb selle meelega, mida ta enne saadet tekitab. See kuidas sa nendega suhtled, see kuidas üks või teine esineja on pinges

või närvis, kuidas sa aitad seda nagu lahti kerida. Teinekord piisab mingist lihtsast naljast täiesti teemast välja. Noh see, kas sa lased nad kohe enne saadet juba selle teema kallale või üritad sa rääkida nendega spordist ja maailmast nagu hoides seda teemat. Et sellest võib hästi palju nagu sõltuda see küsimus. Olgu, ma nüüd hakkasin rääkima, mis see küsimus oli?

Saatejuhi roll.

Saatejuhi roll jah. Ja no teine asi, mis ma olen ise mõelnud, et vähemalt sellise saate puhul, nagu on valimissaated või tegelikult ka Foorum, noh minu mõte on kogu aeg olnud see, et saatejuht ei ole selle saate kangelane, see ei ole autorisaade ja inimesed ei vaata ei valimissaadet ega Foorumit selle pärast, et näha, kui vaimukas see saatejuht täna oli siis. Et pigem selle saate kangelased on ikkagi need külalised. Et see ei tähenda, et saatejuht ei sekku ja ei aja seda agendat, kuhu ta tahab välja jõuda, see kõik on seal olemas. Aga kontseptsioonina ma olen mõelnud et valimisdebati kangelased on ikkagi need esinejad.

Kas ta peaks siis olema rohkem selline juht või vahendaja, laskma teistel rääkida rohkem?

Noh, see on stiili ja maitse küsimus, kui palju sa rääkida lased. Noh see sõltub ka saatest, mõni saade ma olen ainult pigem küsija rollis ja mõni saade, eriti kui see on teemast kus sa oled tugevam, siis sa ütled rohkem ka sellist oma arvamust välja aga see et sellises saates saatejuht oma arvamust välja ütleb, ei ole minu meelest üldse oluline, selle jaoks on olemas arvamussaated. Pigem on sinu ülesanne juhtida seda debatti, et inimene saks aru milles asi on. Mis juhtus miks juhtus ja mis edasi saab. See on sinu roll, kuidas sa selle välja mängid on stiili ja tehnika küsimus.

Peaministri kandidaatide debatt on nähtavasti Eesti puhul selline debattide kuningas või kõige olulisem debatt nähtavasti. Selle puhul, kui teravaks võiksid sa lasta seda debatti minna ja kas see on hea või halb, kui läheb selliseks tugevaks löömiseks?

No küsimus on jah, et milline see teravus on. Kui see teravus seisneb selles, et kõik räägivad korruga et siis seda olukorda peaks suutma nagu reguleerida. Puhtfüüsiliselt lihtsalt inimene ei saa aru, kui kõik korruga räägivad. Teravus – ma olen alati öelnud saates osalejatele ja eriti kehtib see peaministri debattide puhul, et mida teravam küsimus, seda parem on tegelikult vastata, sest see toob nagu selgelt välja selle probleemi olemuse ja vastandamise. Et kui esitada nagu pehmeid küsimusi, siis tuleb ka pehme vastus. Selline heas mõttes terav debatt on ainult vaidlusele kasuks. See ei tohi seisneda sellises rüuskamises ja lihtsalt lahmimises. Samamoodi ajakirjanik peaks suutma seda sius jälgida, et kui jutt nagu täitsa metsa läheb, siis tuleb ikka öelda, et oot-oot. Aga veelkord, saatejuht ei saa öelda peaministrite valimisdebatis koguaeg, et see on demagoogia, see on demagoogia, et siis peaks seda demagoogiat üle kolme lause lõikama. Kui sa eesti poliitilise debati sisu jälgid, siis oleme ausad, paraku seal on üsna palju sellist loosunglikkust ja mittedisulist vaidlust.

Õnneks siis selle jaoks on teised debaaterid, kes sellele demagoogiale tähelepanu juhivad. Aga edasi, et kui palju siis saatejuht või ajakirjanik peaks sellist teravust ise lisama või looma oma küsimustega?

Me oleme täiesti teadlikult üritanud seda luua ja me oleme ka intervjuutehniliselt loobunud sellistest sissejuhatavatest üldistest küsimustest et noh, tutvustage siis milline teie programm on. Sellisele küsimusele sa ei saa nagu teravat vastust. Pigem viimane, eriti kohalike valimiste puhul, mis me tegime, on ikkagi see, et sa üritad selle debati käima tõmmata just nii, et sul on

iga esineja jaoks ette valmistatud personaalne, provotseeriv ja isegi vahel natuke üle piiri, heas mõttes, meil nii kui nii on Rahvusringhäälingus oma eetikaraamid, kust me nagu välja ei lähe, aga sa ikkagi üritad täiesti teadlikult alguses nagu vere keema saada, et see algus ei jääks venima. Sest tegelikult see poolteist tundi, mis see formaat on ja kui sul on seitse külalist, tegelikult aega on jube vähe. Ja kui sul on peaministri kandidaatide debatt, siis ju teemasid on majandusest sotsiaalpoliitika, välispoliitika ja no mai tea, kultuurini välja, nii et sa pead seda aega suutma võimalikult mõistlikult kasutada.

Kui palju ja kas võiks olla näha ka natuke sellist ajakirjaniku enda poolehoidu või siis vastandumist mingile peaministri kandidaadile, keda ta rohkem siis kritiseerib?

Kategooriliselt ei. Selles suhtes, et minu käest on ka alati küsitud, et milline tegelikult sinu maalimavaade on, et noh. Loomulikult meil kõigil on mingisugune maailmavaade, aga saatejuhina ei tohi see.. saatejuhina peavad sul kehtima täiesti professionaalsed kriteeriumid. Et sa pead kõiki võrdselt kohtlema ja kui sa ühte kritiseerid, siis sa pead ka teisel leidma mingi koha, mida kritiseerida. Et see ei saa nii olla, et sa võtad ühe ja.. et see on nagu selgelt debati mõjutamine. See otsus peab jääma ikkagi vaatajale, et kes on parem ja kes ei ole.

Et seda kriitikat peaks siis jaguma kõigile enam-vähem proportsionaalselt?

Nojah, vaata ajakirjandusega on see lugu et sa ei saa nagu.. see ei ole selline liivakell, et nüüd kaks minutit kritiseerisin Savisaart ja kaks minutit Ansipit, aga küsimus on nagu printsiibis, et kui sa nagu otsid ühe juures mingi nõrga koha, siis tegelikult oleks ilus, kui sa otsiks kõigi esinejate juures selle nõrga koha üles. Ja see nõrk koht on kõigil olemas, kõik on inimesed.

Sellest tööst, mida ma siis olen teinud, räägiks ka siis pisut. See on kolm debatti siis 2007, 2003 ja '99. 2007 nendest oli ajakirjanike käitumist kriitika poolt oli kõige leebem, teistes oli seda rohkem. Ajakirjanike küsimustest keskmiselt iga viies oli üldiselt kriitiline, Teie juhtud oli seda vähem, mingi 15-16%. Kuidas selline kriitikamäär tundub, on see enam vähem adekvaatne, võiks seda olla isegi rohkem või on seda palju?

Noh veelkord, et sa ei saa võtta nagu saadet protsentida kaupa, et selleks sa pead vaatama seda konteksti, mis ajahetk on olnud, kui terav on see debatt nagu ühiskonnas olnud. Noh, ilmselgelt 2007 oli nii-öelda hea aasta veel tol hetkel. Et probleeme oli ,aga kui me võrdleme näiteks seda tonaalsust, et kus näiteks täna oleks peaministrite debatt, see on selge, et tänane debatt oleks no kordi teravam, kui ta oli 2007. No 2007 jah, arutati majandusest, aga see oli pigem selline visionäärlik, räägiti, et võib-olla tuleb, aga keegi päris täpselt ei teadnud, kas tuleb langus ja noh seda, mis lõpuks tuli, seda ei teadnud ju keegi. Et kui seda majanduslikku olukorda vaadata, siis see nagu pinnas oli oluliselt pehmem, et sellist nagu teravat vastandumist, tohutut tööpuudust, et sellist asja nagu ei olnud. Et ma nagu eeldan et osaliselt see tuleneb sellest.

Mis te arvate, kas võib mõjutada ka saate formaat, kui selline? Ütlesite et oli palju saatekülalisi, eelmistel oli veel rohkem, oli 10, oli neid väikseid veel rohkem, oli saatejuhte rohkem, olid stuudioajakirjanikud, et kas see formaat, kui selline, ka võib mõjutada, kui et ajakirjanik on üksinda ja on vähem kandidaate?

Formaat kindlasti osaliselt mõjutab ja noh see esinejate paljusus mõjutab ka, sest see paratamatult tähendab seda, et.. näiteks kui sul on seitse inimest, nad nagu peavad ikkagi sõna saama kõik ja sa ei saa väga jääda ühe esineja juurde kinni. No see sama see, et kui palju

peaks olema osakaal sellel ründaval või teraval. Seal on see oht, et kui sa jääd ühe esineja juurde kinni, siis ülejäänud kuus kuivavad ja nad ootavad ja noh, kui sa võtad seda nagu minutiloogikas, et nad võiksid enam-vähem võrdselt sõna saada, kui sa kulutad kolm minutit ühele, siis on see ju 21 minutit eks.

Ühesõnaga see 20% tundub selline enam-vähem?

Ei, ma väidan et ühtegi saadet pole võimalik sellise protsentuaalse analüüsiga lahata, et sa pead vaatama konteksti kus ta oli ja miks ta oli.

Kriitika suunast veidikene. Ma ei tea kas paraku.. aga umbes kolmandik kõikidest ajakirjanike poolsest kriitikast on nendes debattides läinud Savisaarele, teine kolmandik siis istuvale peaministrile, jällegi teie poolt juhitud debati puhul oli see natuke rohkem hajus. Kuidas seda kommenteerida, kas see on natuke liiga palju suunatud ühele persoonile kriitiline tähelepanu või on see kuidagi põhjendatav lähtudes nende ühiskondlikust positsioonist või eelnevatest tegudest?

Nojah, aga valimiste küsimus ei ole ju ainult Savisaar või Ansip, valimiste skaala on oluliselt laiem. Et seetõttu kui kriitika on hajusam siis see pigem on tunnustus saatele, et kui valijale jääb mulje et seitsmest kandidaadist oli studios ainult kaks, et siis on minu meelest midagi paigast ära. Skaala on ju palju värvilisem, seal vahepeal on ju Laar ja seal oli ju Villu ja seal oli ju igasuguseid pooltoone vahepeal, küsimus pole ju ainult Ansip või Savisaar. Et selles mõttes noh võib olla on see isegi.. ma tean, et teatud erakonna strateegid ongi üritanud valimisi näidata nii-öelda must-valge nagu valikuna, et kuni selleni välja, et on ostetud TV3-st saateaega ja tehtudki Laar vs Savisaar. Tegelikult see skaala on palju kirjum ja värvilisem ja lõpuks üldsegi selgus, et Ansip sai kõige rohkem häält. Samamoodi selle Keski ja Reformiga, et selliste debattide eesmärk nagu on näidata seda poliitilist skaalat ja nende esinumbreid ja valik on laiem kui must-valge.

Ühesõnaga kandidaatidel peaks siis rohkem võrdsemalt jagama aega ja kriitikat, kui selline 2/3 kahele inimesele?

Nojah, aga siin on nüüd küsimus, et mis see kriitika maht näitab? Et ajakirjanikud kritiseerisid pigem seda ja seda, mis see näitab?

Mõtlesite seda kriitika suunda või..? Need kaks isikut said ka muidugi ajaliselt kõige rohkem seda sõnaaega, esitati kõige rohkem küsimusi. Mul on siin paber ka, et kõigi kolme debati peale kokku näiteks Keskerakond sai 40, Reformierakond 37, siis Rahvaliid 23, poole vähem umbes. Aga just kui minna kriitika peale, siis kriitilisi küsimusi said nemad ilmselt kõige rohkem kogu küsimuste arvust. Et see näitab seda, et suured erakonnad saavad kõige rohkem tähelepanu ja kõige rohkem kriitilist tähelepanu.

No seal on nagu see loogika, eriti valitsevate parteide puhul, et sul on nagu see valitsejavastutus, seetõttu sa oled alati rünnatavam kui Kristlikud Demokraadid, kes pole isegi mitte riigikogus eks ole. Et mille poolest nad on rünnatavad näiteks peale selle, et nad pole pildil ja nad on väikesed? Mis on need teemad, millega sa ründad neid. No neid ei ole ju ja sul pole mõtet mingisugust tehisklikku mängu mängida ja seda mulliks muuta, et see oleks juba uue reaalsuse tekitamine. Selles suhtes just see valitseva partei vastutus, et ta saab rohkem

kriitilisi küsimusi, noh see on täiesti loomulik, sest nad peavadki vastutama, nad on võimul ja vastutavad selle eest.

Tundub see põhjendatud olema siis, selline tähelepanu?

Ei ma ei näe siin probleemi jah. Küsimuste arvu järgi ei saa näidata minu meelest eriti midagi veelkord. Seda saadet tuleb vaadata kui tervikut. Enamasti on mingisugune põhjus, miks mingile küsimusele järgnes teine. Noh, et näiteks aeg surus peale või keegi pidi veel sõna saama või. Seda ei saan nagu.. kui sa võtad lihtsalt must-valgelt nende küsimuste arvu ja paned selle paberile, see minu arvates ei ütle nagu selle tulemuse või meetodi kohta isegi midagi. Veelkord, sa pead vaatama seda nagu kontekstis.

See näitab keegi siiski ajakirjanikelt tähelepanu sai. Tegelikult on mul olemas ka need teemad, mida küsiti. Aga ma arvan, et midagi ta ikka näitab. Kas või seda suurerakondade ülekaalu teiste ees.

Jah, aga ükski saatejuht ei lähe saatesse selle mõttega, et ma küsin Keskerakonnalt rohkem kui Isamaaliidult. Et see ei ole kindlasti mingisugune taktika ja eesmärk kellelgi.

Jah loomulikult, aga ongi küsimus selles, et see nii välja kujuneb. Selle põhjused, et mis Te arvate, mis need põhjused.. Te juba rääkisite ka et valitsev saab ilmselgelt rohkem. Keskerakond näiteks, mis on see fenomen või miks tema..?

Ma arvan, et üks põhjuseid võib olla nii-öelda vastandumine, et kui sa teed palju kriitikat, siis sa pead seda kriitikat ka põhjendama. Seesama, et kui sa kritiseerid tööpuudust, siis nagu.. minu kui ajakirjaniku jaoks on sellest vähe, et erakond seda kritiseerib, neil peab olema nagu mingisugune programm. Ja siis on selge, et pead küsima mis see programm on ja see on juba tähelepanu. Üks põhjusi on, et Keskerakond on sageli võimulolijatele ennast väga vastandanud ja midagi pole teha, nad on Eesti suurimaid poliitilisi jõude. Ma ei ütle, et see peab neile automaatselt mingisugust suuremat tähelepanu garanteerima. Aga nad on tugev jõud ja nende programm on seinast sein, neil on seisukohad nagu kõikides valdkondades, seetõttu nii see on.

Suurerakondade juhid ju räägivad neli korda rohkem juttu, kui neile sõna anda, kui väikesed.

Jah, neid on väga keeruline hakkida või ohjata, nii Savisaare kui Ansipi puhul on see, et olles nende mõlemaga aastaid teinud, siis neil on vahel vaja nagu lausa füüsilist sekkumist, nad kipuvad ignoreerima, sõltumata sellest, kas on kaks saatejuhti, sõltumata, kas seda tehakse viisakalt või agressiivselt, nad kipuvad ajama oma agendat. Nendega on see probleem, et kohati on vaja, et saatejuht tõuseks isegi püsti ja läheb nina ees viibutab sõrme, et teised tahavad ka rääkida. Aga sellega on alati see asi, et on oht, et sa nagu rikud saate ära või muudad selle naeruväärseks. Ma tunnistan, et suurte parteide juhtide ohjamine teledebattides on olnud probleem meie valimissaadetes ja see on midagi millega tuleb nende uute formaatidega, mis nüüd järgmiste valimistega tulevad, tegeleda.

Ja see on probleem?

See on selgelt probleem, ma tunnistan seda jah.

Samas, kui neilt sõna ära võtta, kas siis väikeerakondadele peaks siis selle arvelt kunstlikult juurde andma?

Mina ei ole kunagi pooldanud valimisdebatis liivakella põhimõtet, et kõik peavad saama võrdselt. Pigem ikkagi me peame tutvustama nende kandideerijate vaateid aga me peame ka tegema hea telesaate, see ei ole ka mitte vähemoluline argument kogu selle asja juures. See ei saa nagu välja näha mingisugune selline, et nii...kaks minutit tiksus täis, nüüd räägivad sotsid, kaks minutit täis nüüd räägib isamaa. Saade peab kokkuvõttes olema ikkagi terviklik, ta peab olema jälgitav, ta peab olema nauditav. Seal peavad olema mingisugused argumendid, seal peab olema mingisugune loogiline järgnevus ja see kõik sõltub olustikust kohapeal.

Ma ei tea, kui palju te ise mäletate, nähtavasti mäletate aga rääkides tasakaalust, et viis inimest istuvad laua taga järjekorras ja vähemalt umbes pool saadet mulle tundus, et te olite võtnud eesmärgiks, niimoodi järjest küsida koguaeg, et kõik saaksid rääkida, et keegi vahele ei jääks. Mingil hetkel läks ikkagi ilmselgelt Laari ja Savisaare vahel ütlemiseks ja siis läks see natukene paigast ära, võib-olla sai Vinkel kaks-kolm korda vähem rääkida, Reiljan võib olla kaks, aga kas see oli tahtlik taktika või te ei mäleta, aga selline kindla peale minek, et kõik läks enam – vähem plaanipäraselt?

Ei noh, kui sul on seitse külalist siis nad peavad saama sõna, see on nagu selge ja sul ei ole mõtet lasta Ansipil ja Savisaarel terve saade kakelda, kuigi nad teeksid seda vaieldamatult poolteist tundi, et selles mõttes see on nagu noh.. veelkord, meie valimissaated tulenevad valimiste korrast, mille kinnitab Ringhäälingunõukogu ja mõnes mõttes on sellesse protseduuri nagu mingisugused asjad sisse kirjutatud juba, ehk kui on valimiste kord, mis võimaldab osaleda seitsmel või kümnel kandidaadil, siis sinna on nagu see laotur või selline nagu jada, et sa pead seda jada ka tegema mingi hetk, et see on nagu sinna sissekirjutatud

Mis te arvate, kas nagu selliseid väikeerakondi, keda nimetada peaministri kandidaadiks on tegelikult ilmselge liialdus, et kas neid on debatile tegelikult vaja või pole see tõsiselt võetav?

Meie senised valimiste korrad on lähtunud põhimõttest, et ka väikestele tuleb anda võimalus, nüüd iseküsimus on see, et milline see võimalus peab olema, kas see on mingisugune eraldi saade, kas see on jagatud no ma ei tea, mingisuguse toetusprotsendi järgi, esindatuse järgi riigikogus. Et see on nüüd.. iga valimiskorra kehtestamisel on see vaidluse küsimus, et lihtsalt telesaate seisukohast ja ka ütleme poliitilise debati või sisu seisukohalt on selge, et üle nelja külalise et tohiks ühes korralikus debatis olla. Et üle selle ta paratamatult läheb laadaks ja paratamatult tekib see, et sa no pead andma kellelgi sõna, et see muudab selle teiste ootamise aja pikaks, ei võimalda tempokalt vaielda asjade üle ja see on nagu ebamugav. Aga minu isiklik arvamus on, et väikestel peab olema võimalus. Kas see on siis eraldi mingi väiksema toetusprotsendiga või liikmeskonna järgi või kuidas iganes, aga väikestel võimalus peab olema.

Aga selliste suurte kõrval, kui on selline suurte erakondade peaministri kandidaatide debatt, siis pigem võiks nemad olla eraldi ja siis võib-olla väiksed teise saate.. Võib-olla neli suurimat eraldi ja siis järgmised?

Nojah, selle piiri tõmbamine on ka alati olnud nagu vaidluse koht, sest seal on alati küsimus see, et kuhu see piir tõmmata. Et kui tõmmata piir neljale, siis on küsimus miks neli, miks mitte kuus, kui tõmmata piir kuue peale, siis küsib esimene väljajäänud erakond riigikogust,

et me oleme ju peaaegu sama suur, et miks me ei saa. Seetõttu ma tunnistan, et selle kompromissi leidmine on alati selline noh, tundlik ja nagu läbirääkimiste küsimus. Aga ma arvan, et telesaatele tuleks kasuks, kui me üritaksime tulevikus vähendada debatis osalevate inimeste arvu või pigem teha siis rohkem saateid. Ma arvan, et see peaks olema üks küsimus millega tegelda jah.

Formaadist natukene rääkisime ka, et mis te arvate, palju see mõjutab, et milline on ajakirjanike arv saates ja siis ka selline stuudiokujundus, et kus nad istuvad, on nad püsti. Nii-öelda debati loogika suhtes, kui palju see mõjutab?

Noh muidugi iga asi mõjutab tegelikult lõppkokkuvõttes tervikut. See, kas inimene seisab või istub või noh, on palju inimesi, kes ei ole suutelised seisma poolteist tundi. See saate pikkus pluss pool tundi varem, sisuliselt kaks tundi püsti ühe koha peal. Et muidugi teoreetiliselt räägitakse seda, et püsti olles on inimene nagu aktiivsem aga noh, tele seisukohalt on sellel omad probleemid, et püsti olles inimene tammub, näiteks suurt plaani on keerulisem kätte saada, eriti näiteks kui me teeme siukest asja nagu Foorumis, kus on pilt pildis ehk sul on kaks suurt plaani korraga ekraanil ja siis kujutage noh ette kui seal mingi selline asi on et noh.. seal mingid põhjused on ja neid on katsetatud erinevaid variante, miks on ühe või teise asja juurde jäädud. noh, see on nagu taust mis ma praegu rääkisin. Aga see on selge, et muudatusi peab proovima. Ma arvan, et püsti rääkimine näiteks peaministrikandidaadi puhul, ma vaatasin briti debatte, on väga mõistlik. (telefonikõne) Nii, mis me rääkisime. Kujundus. No eks viimased valimisdebatid me saatejuhtidena tegime ise püsti. Ja üldjoontes oli nagu tagasiside oli hea. Ma arvan, et me proovime püsti ka esinejaid mingites järgmistes debattides. Ma ei oska öelda, kas me teeme seda presidendi või riigikogu omadel. Aga kujundus.. noh iseenesest kas taustal on LED-ekraan või sinine vaip, et no ma väga ei usu, et see nagu debati sisulist poolt mõjutab.

No 2003 näiteks oli selline trepp studios, kus esimesel astmel olid siis savisaar, Ansip ja Parts, teisel olid teise järgu tegelased, kolmandal olid Toomsalu ja Vinkel ja sellised, et see kuidagi tundus eriti selline kuidagi tahtlikult mõjutatud, et näidata, kes on tegija.

Ei no selge, et kujundus peab olema, see on nagu iga saate loogika, et see ei kehti ainult valimissaadete kohta. Külalisel peab olema mugav aga mitte liiga mugav. Ja tal ei tohi olla ebamugav, debati puhul peaksid nad saama üksteisele silma vaadata, sest vastasel juhul ei ole võimalik.. kuidas sa seda debatti saavutad, kui inimesed vaatavad ühes suunas.

Sulle eriti selline statistika ja numbrid ei meeldinud, aga..

Ei, miks, vastupidi, ma olen statistika tõeline fänn.

Et protsentides ei saa mõõta...

Jah

Suured tänud!

6.4 Hannes Rumm

„Valimisstuudio“ peaministri kandidaatide debatis osalenud stuudioajakirjanik aastal 1999. Intervjuu viidi läbi autori poolt suuliselt 19.mail 2010 Toompea lossi kohvikus, Tallinnas. Vestlus salvestati diktofonile ja on üles täheldatud kuulmise järgi, kõnepruuki muutmata.

Rääkige siis kõigepealt, kui palju te mäletate sellest üheksakümne üheksandast, kui sellele mõtlema hakata, kes seal üldse osalesid ja milline teie mälestus on.?

Ega nagu ei mäletagi, ma jäin mõttesse. '95 mäletan küll, siis oli nagu suurematest ajalehtedest igast ühest üks.

Mul on siin osalejad kirjas (näitan nimekirja - H.K). Selline seltskond. Aga rääkige siis, kuidas te sinna sattusite, nagu ma aru sain, te olite seal teist korda, et kust tuli kutse ja miks teie?

Alustame sellest, '95. aastal oli põhimõtteliselt sama formaat, teised külalised olid, aga siis oli samamoodi, et kutsuti suuremate ajalehtede poliitikaga tegelevad ajakirjanikud ja '95 ma vist esindasin Hommikulehte. Mõnes mõttes see näitabki Eesti Televisiooni enda ebakindlust, et nad kutsusid ajalehtede ajakirjanikke sinna tegema ja siis raadio oli ka seal '99. aastal. Ma arvan, et nad ei tahtnud seda vastutust päris endale võtta, võib-olla nad ei tundnud, et neil oleks nii tugevaid tegijaid, kes seda teevad ja eeldasid, et siis ei saa nagu keegi ette heita, et küsijad on tasakaalustamata, kuna nad on erinevatest kohtadest. Eks ole ju ka näha, et Allan Alaküla oli siis juba siukene erineva maitsega ja tõekspidamisega inimene ja selles mõttes... et ta läks jah niimoodi loogika järgi, nad võtsid igast meediakanalist ühe ja noh siis minu mäletamist mööda oli oma valik, seal olid ajalehed ise pakkunud selle välja.

Kas teiega ETV saatejuhid enne saadet ühendust ei võtnud, et mida võiks küsida, mis oleks siis teie roll?

Minu mäletamist mööda oli see suhteliselt hajus. Et see oli nagu suhteliselt halvasti koordineeritud. '95 oli veel nagu veel hullem, siis oli nagu nii, et inimesed said tund aega enne grimmis kokku ilma igasuguse ERR-i sekkumiseta. Arutati, et kes siis mida võib küsida ja inimesed noh ise otsustasid, et mina olen esimene, kes küsib ja leppisime kokku, et noh esimesed küsimused, kes kellele läheb, mina küsin Tiit Vähi käest ja nii ta edasi läks (Telefon - H.K).

Et ETV poolset ettekirjutusi ja soovitusi ei olnud?

Ta oli väga hajus ka '99. aastal, et ise olete ajakirjanikud, ise teate. Minu meelest, mõlemal korral oli mul selline tunne, et see oleks pidanud olema tugevam, rohkem läbimõeldud. See oli lihtsat see, et kutsume ajakirjanikud siia ja küll nad küsivad ja küll see saade välja tuleb, et see näitaks ka nagu seda debati ettevalmistust.

Seda nagu ei või, sellist eeldust luua, et siis need... stuudioajakirjanike peale jääks selliste teravamate, konfliktsemate teemade käsitus, et siis ERR-ile ei langeks sellist nii suurt koormat või vastutust.

Ei, minu mäletamist mööda ei olnud. Eks need ajakirjanike küsimused on nagunii sellise debati puhul suhteliselt teravamad ja siis veel ka ETV ajakirjanikud sellises mugavas poosis, et siis tasakaalustajad või umbes nagu vahendajad. On siis küsijad ja küsitavad ja nemad on siis seal siuksed.

Milline siis teie roll seal oli, kuidas te tundsite ennast, et mida te seal tegema pidite?

Eks ta oli nagu selles mõttes kõigi debattide puhul, mis siis oli halb see, et seal olid ebavõrdsed debateerijad. Selge on see, et Jaan Laasi ja Mart Laari pole nagu mõtet kõrvuti panna. Mingil määral oli nagu ka ajakirjanikuna tajusid, et peaks ka Aldo Vinklile küsimuse esitama, aga samas oli selge, et see ei huvita vaatajaid, ei huvita sind ennast, eks ole, aga ikkagi ajakirjanike küsimused läksid põhiselt nendele, kes olid seal debattides kesksel kohtadel: Siim Kallas, Edgar Savisaar, Mart Laar, Mart Siimann, Andres Tarand. Ja sealt tuli juba selline, minu meelest oleks võinud julgema valiku teha, et mitte tingimata ei oleks pidanud kõik mehed sinna kokku saama. Et noh, see tundub nagu väga demokraatlik, aga samas väga lõhkus seda saadet selles mõttes, et kui vahepeal oli vestlus ja Aldo Vinkel hakkas rääkima, siis vaatajatel kadus huvi ära ja küsijaid ka oluliselt ei huvitanud, mis ta seal vastab. Ja samal ajal ei saanud tekkida teravat diskussiooni tipp-poliitikute vahel, ta hakkis selle ära.

Mis te arvate, mis selle saatejuhtide, moderaatorite roll on? Mis te arvate, palju nad peaksid kontrollima stuudioajakirjanike, poliitikute osa?

No mul on raskusi soovitusi anda, mida nad peaksid tegema. Minu meelest nad olid suhteliselt tagasihoidlikud ja lasid asjadel minna nii nagu nad läksid. võib-olla natuke proovisid tasakaalustada just nagu selles mõttes, et nõrgemad sõna saaksid, aga muidu ma ise arvan, et see formaat ei olnud nagu väga hea. Kui on ikka saatejuhid, siis võiksidki olla saatejuhid, et seal ei ole vaja sellist kahte kildkonda: stuudioajakirjanikud ja saatejuhid. see ajab nagu mõttetult keeruliseks ja ei tööta hästi.

Te ütlesite ise ka, et küsimused läksid tegelikult suurtele, et kui palju selline kallutatus lubatud on ja kas see on lubatud?

Jah, see on minu meelest noh, jällegi, et minu mäletamist mööda selliseid reegleid ei olnud, et sinna studiosse tulles sa pead Maspanovi käest küsima sama palju kui Kallase käest. Selliseid reegleid ei olnud ja minu meelest oleks neid tobe tekitata olnud, sest ilmselt Maspanov ja Laar ei vääri sama palju saateaega. Selles mõttes keegi otseselt mingeid reegleid ei rikkunud, lihtsalt ei olnudki, ja noh, selles mõttes ajakirjanikud käitusid loomulikult, sest on ju loomulik, et sa küsid nende erakondade juhtide käest, kes võivad valimised võita ja kes tõenäoliselt osalevad valitsuse moodustamisel. Tõllal oli väga selgelt näha, et on neli suuremat ja oli teada, et isegi kui Keskerakond võidab, siis kolm järgmist teevad ilmselt kolmepeale valitsuse ja seal oli huvitavat ja küsimisväärset küll ja veel, et kunstlikult neid väiksemaid seal järgi aidata, minu jaoks see küll oluline ei olnud ja ma ei tundnud küll mingisugust ebameeldivust selle pärast, et ma seda ei teinud.

Kui palju see võib seda lõhet suurendada viies suurerakondade aina enam esile tõusmisele ja samamoodi nende väikeste kõrvale jäämisele, kuna nendele lihtsalt tähelepanu ei pööratagi?

Minu meelest see ei ole küll oluline, see on ju, ma ei tea, kui tooks spordist võrdluse, et kui sul siis nagu võistlusel on nagu mingid kümnevõistlejad: neli kümnevõistlejat, kes teevad üle

8000 punkti ja siis on, siis režissöör peaks nagu kramplikult näitama neid kümnevõistlejaid, kes teevad nagu 7200 punkti, et seda ei pea keegi loomulikuks. Niimoodi on poliitikas sama, ega siis see debatt üksi ei tõsta märkimisväärselt nüüd, no ta võib viimasel hetkel otsustajate valijate eelistusi muuta, aga seda, et ta tõstab kahe protsendi pealt kuue peale või kukutab kuue pealt nulli, mina seda loogikat ei jaga. See, mis nad pärast on teinud on mõistlikum, et nad on jaganud erakonnad ära, ongi see tugevate debatt ja nõrgemad on kuidagi eraldi grupeeritud. Ongi kohe eraldi saade, et see on minu meelset mõistlikum lahendus.

Nüüd nendest kolmest debatist veidikene täpsemalt ja kui sellest uurimusest rääkida, siis põhiline, ajakirjanikest rääkides, noh raske öelda, mis on kriitiline, aga iga viies ajakirjanike poolt esitatud küsimustest oli kriitiline poliitikute suhtes. Et millest see võib tulla ja kas see on õigustatud määr.?

Mind üllatab, et neid negatiivseid küsimusi nii vähe oli. Loomulikult on nad selles mõttes õigustatud, et valimiskampaania ajal oma varasema käitumisega tekitavad nad poliitilisi küsimusi, valimiskampaania ajal oma lubadustega poliitilisi kriitilisi küsimusi. Ajakirjaniku asi ongi kriitiliselt suhtuda nendesse valimislubadustesse. Selles mõttes tundub mulle, et see on nagu mõistlik määr, et kui ma seda õigesti mäletan siis seda neutraalsete küsimuste arvu suurendaski see, et olid ka küsimused nendele väiksematele erakondadele, need olidki rohkem „Aga mida teie arvate?“ stiilis. Need olid rohkem saate täide, mitte sisulised küsimused.

1999 oli veidikene ka üle kahekümne, 2007 tõi teda alla. Aga studioajakirjanikud olid veel kriitilisemad. Miks studioajakirjanikud on kriitilisemad kui ERRi omad?

Ma arvan, et see oligi üks mõte ERR-il, miks nad ajakirjanikud niimoodi kutsusid, et nad ise tahtsid siis olla nagu head poisid, jätsid teravamad asjad siis ajakirjanikele, ma eeldan, et see oli algusest peale teadlik valik.

Suurerakondade selline võimutsemine, millest tegelikult juba rääkisite, oli ka üks põhiline asi, mis välja tuli. Aga on kaks sellist suurust, mis siis tegelikult koguaeg saavad kõige rohkem tähelepanu ja kriitikat, tahate pakkuda?

Keskerakond kindlasti.

Keskerakond ja siis peaministrierakond, et 1999 siis ka Koonderakond. Et kommenteerige natuke seda, miks just sellised suurused välja tulid, miks just nemad?

Ee, noo.

Teid kui ajakirjanikku toona, miks huvitas teid Keskerakond?

Mõlemas saates, ka '95 oli niimoodi, et üks on nagu õnnetu asi, et mindi väga palju ründama Edgar Savisaart, kes oli isiksusena kõige konfliktsem, kelle seisukohad olid ajakirjanike jaoks kõige provotseerivamad. See rikkus ka saadet, ajakirjanikud nagu liiga palju pöörasid tähelepanu ka Savisaarele. Teiste suuremate tegijatega võrreldes. Miks just '99 Savisaart rünnati oligi see, et ta oli selline, noh tema nagu oli vaieldamatult kõige konfliktsem tegelane, tal oli just seljataga see Hundisilma, ee lindiskandaal, kui ta oli vahepeal poliitikast eemal käinud, siis ta oli tagasi tulnud sellise võimsa valimiskampaaniaga. See on olnud Keskerakonna üks edukamaid valimiskampaaniaid, mille keskmes oli siis astmelise tulumaksu lubamine. Oma isiksuse ja taustaga tema kutsus rünnakut esile ja Siimanni puhul

oli ka hästi lihtne. Valitsuse populaarsus oli tol ajal hästi vilets, kuna järjest oli tehtud väga kehvi otsuseid ja samal ajal oli majanduskriis käimas, mille eest loogiliselt vastutab peaministripartei. Mart Siimann, kes ise ei ole isiksusena kaugeltki mitte nii konfliktne, selle positsiooniga ja peaministrirolliga sellel ajal, valitsusjuhi olemise rolliga, ta oli nagu, tekitas ka nagu sellise väga ründava hoiaku. Ja ma sain aru, et ka Savisaare puhul, see oli nagu selline ajakirjanike hoiak, oli ajendatud tema enda isiksusest, aga Siimanni puhul ma arvan, et ajakirjanikud esindasid ikkagi sellist avalikku arvamust, mis oli Koonderakonna suhtes siis ikka noh ülikriitiline ja kogu valimised näitasid, et noh need valimised lõpetasid nagu selle erakonna eksisteerimise poliitikas ära, et see erakond surigi välja. Noh, nad korraks said veel parlamenti aga noh sisuliselt oligi kõik.

Kas selle debati ajal Teil endal oli ka konkreetne huvi kedagi kritiseerida või diskrediteerida, mingit sellist suunda hoida?

Ei olnud, mul oli nagu valmis mõeldud kõigile suurematele mingid küsimused aga kindlasti noh see nagu nüüd, ütleme Andres Tarandit ja Mõõdukaid, või Siim Kallast oli tol ajal nagu palju raskem rünnata, kuna nad nagu ei olnud viimastel aastatel millegi eest vastutanud ja koalitsioonis olnud ja ka nende valimiskampaaniad ja valimislubadused olid sellised realistlikumad, selles mõttes saates osalisena ma juba teist korda sain aru, et nagu liiga palju Savisaar kokkuvõttes võitis sellest. Oli väga palju ründavat tähelepanu talle, ta sai minu meelest kõvasti üle keskmise eetriaega. Ta oli selleks valmis ja ega need ründavad küsimused ei pannud teda kindlasti halvemasse olukorda, tema oli kindlasti see, kes sellest debatist võitis, kuna see debatt tõi tema kõige eredamalt esile.

Teie küsimused olid siis. Savisaarele suunatud küsimuste kriitiline hoiak oli juhuslik?

Ei, ta ei olnud selles mõttes kindlasti juhuslik, et noh need samad kaks asja, mis Savisaar, mis tal valimiste eel oli, et oli see võimas valimiskampaania, mis oli kõige uljamate lubadustega, populistlikemate lubadustega, pluss siis see, et tal oli nagu selline poliitikast korraks ära minemise taust ja tagasitulemise taust. Kui poliitiliselt lubatav selline käitumine oli siis, see oli see, mis tekitas minus ja ma arvan ka teistel tema suhtes rohkem kriitilist suhtumist.

'99 oli selline huvitav olukord: Savisaar siis üritas vahele rääkida ja teie kaks korda ütlesite Savisaarele, et nii, režissöör ütles, et niimoodi tuleb teha ja Savisaar, käitu nüüd ilusasti. Kuna see ei tulnud moderaatori poolt mõjus see eriti jõuliselt Savisaare vastu.

Siin on nüüd see, mis mind alati on häirinud teledebattide puhul on see, et saatejuhid lasevad endale pähe istuda külalistel, kui eriti on tugevamad esinejad, nagu Savisaar kindlasti on, aga ka teised. Lihtsalt räägivad vahele, ei vasta otseselt küsimustele, räägivad teistele vahele, selles mõttes, et kui teine poliitik räägib, sekkuvad, võtavad ise sõnajärje. Saatejuhid ei suuda, see on selline professionaalne oskamatus või aukartus ja seda on eriti osavalt ära kasutanud, mitte ainult siin, aga ka varem ja hiljem eriti osavalt ära kasutanud Savisaar, aga ka teised tugevamad poliitikud ja sellepärast ma nagu rõhutatult teingi seda, et noh tahtsin näidata, et studios on kord majas ja kokkulepitud reeglid kehtivad, mitte nii, et kes on nagu osavam või jultunud, et see võib neid nagu enda kasuks rikkuma hakata. Aga ma arvan, et see on nagu, kui nüüd vaadata ka hilisemaid erinevaid debatisaateid, nii valimisdebatte kui ka Foorumeid, siis on just näha, et ETV ajakirjanikud ei suuda seda stuudiot nagu hästi ohjata, et kogenud esinejad on neil nagu üle pea ja ikka teevad studios seda, mida nad tahavad.

See oli minu meelest päris hea näide sellest, et '99 tegelikult saatejuhid väga hästi ei hallanud seda ja need stuudioajakirjanikud võtsid päris palju seda küsija rolli enda peale ja olid võib-olla rohkem isegi dialoogis debateerijatega. Kuivõrd õigustatud see on ja debati üldise toimimise jaoks, kas te ei läinud liiale?

See on maitse asi, et mina ise arvan küll, et ma käitusin õigesti. Vastupidi, selle üle olen ma tagantjärele väga õnnelik, et ma nagu siis ühte esinejat süstemaatiliselt korrale kutsusin, et noh, eks see nagu inimeste arusaam sellest, kuidas peab tegema, ajakirjanike ja poliitikute endi arusaam on erinev. Kunagi oleme saanud ühe lugejakirja, kus Enno Tammer juhtis Eesti Televisioonis ühte saadet üheksakümne teise poolle, seal oli kaks intervjuerijat ja üks intervjueritav ja selleks intervjueritavaks oli vist Villu Reiljan toona ja siis me saime siis ühe lugejakirja maalt, kus mingi memm oli mulle kirjutanud, et ta vaatas meie saadet ja see oli nii kole, et Villu Reiljan oli nagu siga keda veristatakse ja Rumm suskis noaga ja Tammeril oli vereämber, mida ta alla torkas ja verd purskas ja nii kole saade oli. Et noh minumeelest oli see täiesti normaalne saade ja noh, loomulikult olime me saatekülalise suhtes, see oli poliitiline väitlus, kriitilised ja ründavad, aga nii see peabki olema. Nüüd tulles tagasi Teie küsimuse juurde, ma ei arva, et ka '99. aastal nagu stuudioajakirjanikud liiale läksid, seda enam, et saatejuhid olid sellised pehmed ja lasid saatel minna nagu omasoodu.

Te olete väga sellise kriitilise suhtumise poolt, et pigem võiks olla kriitiline?

Jah, muidugi. See selleks ongi, et loomulikult sellistes debattides inimesed omi seisukohti peavad saama tutvustada, aga ajakirjaniku asi ongi need kahtluse alla seada ja vaidlustada ja tuua välja need küsitavad kohad, kus võib eeldada, et nagu nad lubavad liiga palju või ei vastuta oma sõnade eest.

Ma vaatasin just tulles rongis üle, et 14 küsimust oli teie poolt, neist 10 olid negatiivsed, see on rekord.

Nojah. Eks ma enne saadet ka mõtlesin enda jaoks läbi, et mida ma kellegi käest küsin ja ilmselgelt nagu võtsin endale eesmärgiks, et need küsimused ongi nagu tooksid välja selle, mis minu jaoks on just, kas vaidlustatavad või kahtlased. Selles mõttes selline saade ei ole see, et sa lähed sinna kohale ja kohapeal seal. Mina küll ei lähe, või noh ei suhtu niimoodi, et lähen kohapeale ja kohapeal hakkab mõtlema, mis ma siis küsin, see on nii oluline saade, et mõtlesin enda jaoks valmis, et mis on nagu minu jaoks iga erakonna ja erakonnaliidri jaoks kõige olulisem asi ja sõnastasin need küsimused ära ka ja paratamatult mõningaid asju küsis keegi teine juba ära, et noh on ju loogiline, et ajakirjanike huvi on loogiliselt pööratud ikkagi enamvähem samadele asjadele, et kui keegi teine küsis siis minu jaoks olulise küsimuse ära, siis sama inimese käest noh mul oli mingi teine asi valmis, mida ma teadsin, et järgmisena huvitab mind see.

Mis te arvate palju stuudio -, saate formaat mõjutab üldse saadet ja siis ka vaatajate arvamust. Rääkides siis stuudioajakirjanike olemasolust, nende osa suurusel, palju nad räägivad, stuudiokujundus, näiteks 2003 olid nad treppide peal, sellised asjad.

Ma ei saanud nüüd päris hästi aru, mida te mõtlete, et palju ta mõjutab. Ma arvan, et ega ta oluliselt ei mõjuta. Ma arvan, et sellised inimesed, kes seda vaatavad, vaatavad niikuinii, et noh need on nagu sellised *hard-core* poliitikahuvilised ja need, keda poliitika ei huvita, ma arvan, et ega nad ka hoolimata sellest, et uus stuudiokujundus või formaat on oluliselt teine, vaevalt, et neid oluliselt juurde tuleb.

Ma mõtlen just sellist tonaalsust, et näiteks 2007 oli asi lihtne. Andres Kuusk ja üks laud, aga kui on rohkem ajakirjanikke ja näiteks suurparteid on toodud ette, kas see võib tekitada potentsiaalselt kriitilisemat olukorda?

Ei, ta ei peaks. Ta põhimõtteliselt ajakirjanike valikust. Võib siin üks inimene olla, Arne Rannamäe oleks üksida studios ja ta on Aktuaalse Kaamera intervjuusid tehes sageli ka minu jaoks liiga ründav ja liiga agressiivne. Ka üks inimene, ka lihtsalt Rannamäe võiks olla väga agressiivne, kui sul on tohutult võtta ka nagu studioajakirjanikke, võib võtta ka nagu 10 studioajakirjanikku, 5 studioajakirjanikku, kui nad on loomult sellised pehmed ja siis juba automaatselt on ka saate toon teine. Sulev Valner on hästi selline vaoshoitud ja tagasihoidlik ajakirjanik, et juba tema valikuga ilmselgelt üks ole debatt, tonaalsus ei ole võib-olla nii terav, et kutsuv inimene seda teab.

Hästi, aga lõpuks teie mälestus või arvamus nendest debattidest, et milline siis kvaliteet on nagu, just ajakirjanike poole pealt praegu?

Ma ütlen, et suurim asi, mis mind jätkuvalt häirib, ka eelmisel sügisel, kui oli kohalike omavalitsuste eelne debatt, et saatejuhid lasevad endale pähe istuda. Et tugevad poliitikud lihtsalt võtavad endale studios initsiatiivi, hakkavad küsimustest mööda rääkima, hakkavad kolleegidele vahele rääkima, saatejuhid ei saa enam nende ohjamisega hakkama. See on nagu läbivalt kõige kriitilisem asi olnud. Oli '95 ja on kindlasti praegu ka, et siin nagu ei ole – noh ma saan aru ka, et see on selles mõttes kurb asi, mida on väga raske harjutada, nii nõudlikke saateid ongi ainult iga kahe aasta tagant reeglina, et see on üks. Tegijad veel vahetuvad ka, et siis ta ongi lõpuks käest ära ja. Aga jah, see nagu on selline kõige süsteemsem etteheide, mis on nagu omal meelde jäänud nendest kordadest ja mida ma praegu näen, et läheb ta ikka niimoodi. Et kui nüüd eelmisel aastal olid Savisaar ja Laar Tallinna linnapeade debatis siis nad nagu *ruulisid* seda debatti, erinevalt saatejuhust või saatejuhtidest. Ise rääkisid, mida tahtsid, ise küsisid üksteise käest mida tahtsid, suurusastid teiste saates osalejatega, ühesõnaga, nemad valitsesid stuudiot ja juhtisid seda saadet, mitte saatejuht.

Te arvate, et saatejuht peaks, peaks olema ikka küsimus-vastus formaat. Sellist poliitikute omavahelist dialoogi, kus nemad hakkaksid omavahel rääkima ei oleks.

Ei mitte seda, et peaks omavahelist suhtlust tapma ja olema rangelt mina küsin, tema vastab, küll aga on nagu see, et just see selline, et vilets juhtimine laseb asja ka selles mõttes tasakaalust välja, et need, kes on tugevamad ja jultunud esinejad saavad ebaproportsionaalselt palju saateaega ja sealt tuleb juba see selge ebavõrdsus, mis võib mõjutada ka debati tulemusi, et vaataja näeb, et see inimene on võimekam või tegusam. Kuigi seal on nagu tegemist, see mis on nagu teledebatis osalemine, selle võimekusel ja igapäevase töö tegemisel ei ole nagu otseselt seost, alateadlikult võib see inimestele sellise mulje tekitada.

Seda ebavõrdsust võiks siis vähendada sellega, et sa küsid vähem temalt või sellega, et pärast 30 sekundit, vot aitäh ja järgmine palun?

Jah, see on nagu see..

Pigem vahele segada, kui küsimuste arvu vähendada?

Jah, et just nagu noh, mis on debattides tavaline koht on see, et üks poliitik ütleb midagi, kahe minuti pärast tuleb küsimusega hoopis teise inimeseni, aga ta vastab sinu küsimusele: „Aga ma muuseas tahaksin öelda ka seda, mida see inimene ütles“ ja siis see no läheb jälle, kisub saate teemalt, läheb tagasi selle juurde, mis on saates juba loogiliselt läbi käidud, ei lisa sinna midagi olulist, küll aga annab võimaluse seda eelkõnelejat rünnata või seda kahtluse alla seada ja noh ongi niimoodi, et „siis ma tahaksin veel öelda seda,“ eks ole, siis tuleb veel hoopis mingi teistsugune teema, see on vaatajate jaoks raskesti jälgitav, kui inimene esitab korraga kolm erinevat väidet eks ole, mis on tema jaoks kõik olulised välja öelda, ja saatejuht ei suuda seda hoida niimoodi, et tegeleme ühe alateemaga, teeme selle ära, ei võta uusi juurde ega pöördu vana juurde tagasi. See on nagu see, mis on ka selle debati juhtimisel alati paraku hästi raske just tänu sellele, et tugevamad esinejad lähevad vajadusel ajas seitse minutit tagasi, tegelevad mingi teemaga, mis on juba korralikult läbi räägitud, või siis hüppavad mingisuguse neile olulise mugava asja juurde, mis võib-olla saatejuhi jaoks pole üldse oluline ja kisuvad debatti sinnapoole siis saatejuhid lihtsalt lohisevad neile kaasa selle asemel, et hoida asja nagu selles reas, mida nemad tahaksid.

Olgu, aitäh!

6.5 Tarmu Tammerk

ERRi ajakirjanduseetika nõunik.

Intervjuu viidi läbi autori poolt suuliselt 19.mail 2010 ERRi endises raadiomajas, Tallinnas. Vestlus salvestati diktofonile ja on üles täheldatud kuulmise järgi, kõnepruuki muutmata.

Palju te üldse neid peaministridebate jälginud olete ise ja palju teil meeles on, palju te teate üldse enda mälusopist pilte neist?

Vestlus käib siis ainult peaministridebattidest, erakonna esimehed.

Jah, põhimõtteliselt küll jah, kolm viimast siis '99, 2003 ja 2007, vahetult enne valimisi olnud, eelneval päeval.

Ega neid varasemaid detailsemalt loomulikult ei mäleta. Aga noh kõige selgemalt on meeles need viimased, et viimaste puhul väga positiivne oli see, et minumeest see saadeteks valmistumine oli parem võib-olla.

Ajakirjanike poolt siis jah?

Ajakirjanike poolt jah, ajakirjanike poolne ettevalmistus. Nad olid tihedad saated, et seal võrreldes varasematega, see on subjektiivsed meenutused eks ole, see ei ole mingi analüüsi tulemus, et ma ei ole võtnud ja kirja pannud neid asju aga lihtsalt nagu valijana vaadates on tundunud varem ,et võib-olla on nagu lastud ühel teemal muutuda liiga domineerivaks või midagi sellist. Viimase puhul ka see, et see sõna saamise võimalus oli saate külalistel oli tehtud nii palju võrdseks kui see võimalik on ja kui see vajalik on. Et ei ole vajalik mehhaaniliselt taotleda mingit võrdsust. Teatud esinejatüübid on domineerivad, kes üritavad võimalikult palju sõna võtta, teised natuke vähem domineerivad aga ma arvan ,et saatejuhid said hästi hakkama sellega, et nad ohjasid saatekülalisi.

2007 te mõtlete praegu jah, või ka 2003?

2007 jah

See oli Andres Kuusk oli siis, ta tegi üksi. Lähme selle võrdse sõnaga edasi. Et teie jaoks. Kui ma olen rääkinud ajakirjanikega, eks nendel on oma arvamus. Kui kõrvalt vaatajana ja nüüd juba siis selles positsioonis (ERRi eetikanõunik - H.K), kui palju peaks see tasakaalustatuse niiöelda printsiip või põhimõtet siis jälgima, kuskohast see siis niimoodi noh rumaluseks kätte läheb, kui võrdselt peaks kandidaadid sõna saama.

Eino kindlasti ei peaks mehhaanilist võrdsust taotlema ja see tapab debati. Üldse minu arvates kui natuke laiem kommentaar teha siis valimiskajastuse juures aegajalt muutub kammitsaks see liigne püüd olla hästi võrdne kõikide suhtes, olla võimalikult kinni reeglites, siis kaob ära selline improvisatsioonilisus ja selline vaba infovool. Kõik on tundub, et on väga reglementeeritud. See on nüüd märkus üldise valimiseelse meediakajastuse kohta, mitte konkreetselt nende saadete kohta, sest saadatel on oma formaat ja sellest tuleb onju kinni pidada.

Jah, räägimegi alguses niimoodi natuke üldisemalt debattidest.

Kindlasti jah ei tohiks hakata niimoodi sekundiga mõõtma.

Kui rääkida konkreetselt sellest, kui palju keegi on sõna saanud. Et olukord, kus siis Eestis neli suurerakonda saavad umbes kaks korda rohkem sõna ja ajaliselt umbes kolm korda rohkem sõna kui mõned väiksemad, kuskohast see piir ette tuleb, et väiksematele, kes juba debatti on kutsutud peaks ka ikkagi sõna saama.

Tähendab, millest me räägime, kas me räägime sellest, et kes on juba saatesse kutsutud?

Jah, et, ütleme kui '99 on saates nii Reformierakond, Keskerakond kui ka Sinine erakond ja Eesti Vene erakond, kus noh näiteks Sinine erakond sai neli korda sõna Keskerakond kolme debati peale kokku sai ligi 40 korda sõna, see on keskmiselt noh mingi 12 13 korda debatis. See on noh mingi kolmekordne vahe.

No minu meelest küsimus on siin selles, et tuleb teha rangemaid valikuid selles osas, et kes üldse osalevad selles niinimetatud peaministri kandidaatide debatis. Ja need kohalike omavalitsuste valimised näitasid siin tegelikult tee kätte, et kuskil tuleb joon tõmmata, millest alates kaasatakse erakonda sinna debatti.

Teie arvamus on.. võiks tuua mingi kriteeriumi välja. Kas see on see siis toetusprotsent mingi Emori küsitluse järgi, kas see on ainult parlamendierakonnad. Midagi sellist?

Tuleks arvestada mitut tegurit, milline see valem võiks olla konkreetselt, see on omaette väljamõtlemise teema.

Varsti on aeg

Jah. Kõige olulisem on minu arvates erakonna usaldusväärsus või erakonna toetus – erakonna toetus – selles küsitluses. See on kõige määravam asi ja selle baasil tuleks siis kogu panna see esinejate nimekiri, siis võib mõelda, kas panna sinna veel midagi juurde, näiteks parlamendis esindatus või mitte. Aga kõige olulisem on erakonna reiting. Kui avaliku arvamuse küsitlus näitab, et erakonna toetus on mingi 0,5 protsenti, mida ma oletan, et Sinistel võis olla '99 aastal, siis on see liigne demokraatia mängimine, või mitte liigne vaid mõttetu demokraatia mängimine, mis töötab sellele demokraatiale tegelikult vastu. Vaataja valija ei saa seda informatsiooni tegelikult kätte sellest saatest, kus on pandud kokku niivõrd erineva kaalukategooria tegijad. Vaataja saab aru, et mõned on seal ainult niiöelda armust kutsutud. Nad on dekoratiivkülalised, *pro forma*, linnukese pärast, seda ei ole tarvis ja kuigi võib arvata, et need väiksemad erakonnad ise, kui ka võib-olla mitmedki valijad võivad pahandada selle peale, öelda, et näiteks antud juhul: Rahvusringhääling, et te teete valiku ette ära juba. Siis tuleb arvestada seda, et mis on selle saate eesmärk. Selle saate eesmärk, valimisdebati eesmärk on anda vaatajatele, siis tulevastele valijatele, võimalikult hea pilt sellest, kes on reaalselt need, kes võivad saada Eesti Vabariigi peaministriks ja kui on erakonnad kellel on seda võimalust ainult teoreetiliselt, mitte praktilises plaanis, siis ei tuleks neid lihtsalt sellesse debatti kaasata. Järgmine küsimus on siis selles, et kas me hakkame summutama demokraatiat, et väikesed erakonnad ei saa kunagi ju tõusta. Muide, see sama briti näide on jälle väga hea, et briti liberaaldemokraadid, ta on kõige väiksem erakond. Väga pikalt, tähendab aastakümneid eks ole valitsusest eemal olnud ja pidevalt on teda vaadatud kui niiöelda kõrvalseisja erakonda. Nad said väga suure tõuke populaarsusele pärast esimest teledebatti, kus see liberaaldemokraatide liider seisis ka kahe niiöelda vana tegija kõrval. Et

see tõstis kohe nende aktsiaid väga palju. Aga samas, vaadates neid Eesti varasemaid näiteid ka. Tõepoolest, need korrad, kui on kaasatud need väiksed 0,5 protsendilise toetusega erakonnad, siis nende esinemine seal saates ei ole aidanud kaasa sellele, et nendest saadetest, valimisdebatidest oleks tulnud välja nagu mingi uus poliitiline imelaps või poliitiline tegija, keda avalikkus varem ei teadnud. Ja kõige olulisem siin vahepeelses etapis nüüd ongi, valimiste vahelisel ajal nüüd ongi, et nüüd konkreetselt Rahvusringhääling peab vaatama, et valimis- või poliitikakajastuses antakse sõna võimalikult erinevatele tegijatele, kui selguvad olulised alternatiivsed tegijad, kui nendel on ideid nendes küsimustes, millega olemasolevad suurparteid hakkama ei saa, siis tuleks ajakirjandusel võimalikult palju sõna anda neile, et nad saaksid ennast tutvustada. Aga valimisdebatid toimuvad ju teatavasti, need peaministri kandidaatide valimisdebatid, suhteliselt valimiste eel, need ei toimu ju

Eelõhtul on kõik olnud kolm tükki.

See tähendab seda, et me peame arvestama, et selleks valimiskampania alguse ajaks, et kuhu on see erakond omadega jõudnud. Et noh, kui ta on seal 0,5 protsendi peal, siis ei ole teda mõtet kaasata. Ehk see sõel võiks olla niivõrd tihe, et seal saaks ka sisulist infot edasi kanda, ta ei pea olema selline niukene dekoratiivsete elementidega, kus nagu mänguulu seisukohast tundub, et kõik on nagu väga korras, kõik on kohale kutsutud.

Samamoodi see Inglise näide, et samas kui Eestis on nendele väikestele erakondadele, kes võiksid tõusta, ju ajakirjanikud keegi tähelepanu ei pööra, siis on ju noh võimatu, et keegi sealt nüüd tõuseks. Et noh, saatus on, et ajakirjanikud niioelda kinnitavad seda teadmist, et ühed on suured, teised on väiksed, võib-olla suruvad läbi just seda suurerakondade võimu ja väikeste suubumist.

No eks ta ikka oleneb ikka tegijast ka. Oletame, et sellises peaministridebatis osaleks mõni väike erakond või suhteliselt tundmatu erakond, kes suudaks avalikkuse tähelepanu köita, küll ajakirjanikud hakkaksid teda ka hiljem intervjuerima ja küsitlema ja tema vaateid teada tahtma saada, siis saaks ta ka tähelepanu, aga Eesti praktika on ju olnud see, et need väikeerakonnad, need debatid, kus neid on kaasatud on näidanud, et need debatid ei ole aidanud üldse kaasa nende tuntusele või populaarsusele. Ei ole mitte midagi teinud need debatid selleks, et nendest erakondadest saaks tõepoolest asja. Nad on ju jäänud riiulierakondadeks, kes otsitakse välja enne valimisi. Esitavad nad oma nimekirjad ja siis hakkab ka see protestimine, nagu siin ka, kui kohalikud valimised sisse tuua, kohalike valimiste ajal ka esitati proteste päris palju nende väikeerakondade poolt ja üksikkandidaatide poolt, et miks neid ei kaasata võrdsetel alustel. Täielikku võrdsust ei ole lihtsalt olemas.

Suurerakondade eelistamine, või noh, eelistamine on võib-olla vale sõna aga neile tähelepanu pööramine on õigustatud?

Jah, on. Tähelepanu pööramine suurerakondadele on õigustatud ja valimis-, peaministridebattidesse tuleks kaasata ainult kõige suurema toetusega erakondade esimehed, mitte kõikide valimistel osalevate erakondade esimehed. Aga kui me räägime praegu siis peaministridebatist, siis tegelikult valimiskajastus on ju laiem. Me peame seda ka arvestama. On raadio samamoodi, ei ole ainult tele. Online võimalused, mis üha aktuaalsemad ja üha tähtsamad ja samuti televisioonis toimuvad enne seda põhidebatti mitmed teised debattsaadet, sinna tuleks küll kaasata võimalikult suur, võimalikult hea läbilõige erinevatest poliitilistest jõududest, See tähendab, et näiteks võib-olla ka kampania alguses kaasatakse mõnesse

valmissaatesse erakond, kellest algul arvatakse, et üldse asja ei saa, aga selgub, et nendel on just nende valimiste jaoks väga oluline sõnum, mis leiab ühiskonnas resonantsi, siis on ju võimalus seda sama erakonda kutsuda täiendavatele intervjuudele, pakkuda kompensatsioonimehhanisme välja. Ja kompensatsioonimehhanismiks on ka näiteks uudistesaadetes või siis veel mingites eraldi mingites poliitikasaadetes osalemine, mis on väljaspool seda peaministridebatti. Intervjueerida neid, neid tegelasi ja sellega kompenseerida seda, et valimisreeglid on enne paika pandud, enne valimisi, kampaania algust, eks ole. Ja kui kampaania ajal midagi selgub, et keegi saab väga suureks tegijaks, siis tuleks modifitseerida ajakirjandusel oma käsitlust, et see oluline tegija ei jääks sinna formaalsete reeglite varju või taha.

Jah, 2003. aastal oli ju, väikeerakonnad olid, rääkides uuest ideest, olid ju need, kes olid Euroopa Liidu vastased. Suured olid kõik poolt.. aga selles mõttes see oli nagu kord kui neil oli oma sõnum või nad eristusid, aga debatti ja kajastust vaadates, ega neid tõsiselt ei võetud. Neid loosungeid ei võetud tõsiselt ja sõideti üle sellest. Kas väikeerakondi ei võeta tõsiselt, ükskõik millega nad välja ei tule.

Eino loomulikult on neil raske ennast tõestada, aga see ongi nende ülesanne, näidata, et neil on mingisugune sõnum ühiskonnale, mida keegi teine täita või kanda ei suuda. Ja kui sõnum on piisavalt jõuliselt esitatud, siis ei ole pääsugi, et sa pead ennast tõestama, aga siin võib-olla pigem see vestlus või teema läheb juba puhtalt politoloogiliseks, et kas Eesti poliitilisel maastikul on kohta uuele erakonnale, kas mingi maailmavaade või mingi muu vaadete kogum on alaesindatud praegu olemasolevate erakondade poolt. Võib-olla ei olegi sellist niši või paika olemas niiöelda uute tegijate jaoks, kes praegu on väikesed, või keda pole veel olemaski. Siis see valimisdebat, kui üks saade, ei saa teha sellist suurt mingit megakorrektsiooni sellest, kuidas poliitika on arenenud riigis, seda ei saa.

Lähme teemast edasi, räägime kriitikast veidikene, just ajakirjanike poolsest, et kui kaugele võib siis ajakirjanik kriitikaga minna ja kui palju siis ajakirjanike küsimustest peaks olema ründavat tooni, või võib olla ründavat tooni?

Need valimised, me räägime praegu peaministridebatist jah?

Jah, räägime nüüd konkreetselt.

No peaministridebatis oleks võimalikult hea see, et kui ajakirjanikud suudaksid jääda oma küsimustes neutraalseks ja lasta kuidagi selle pingele, mis tekkida võib, lasta siis välja tulla nendes vastustes, mis antakse. Et teine žanr on üks-ühele intervjuu, et kui toimuks peaministrikandidaatidega üks-ühele intervjuu, et siis oleks aktsepteeritavam ajakirjaniku agressiivne intervjueerimisstiil. Aga kui nüüd on mitu võrdset peaministrikandidaati seal, siis hakata kasutama agressiivset intervjueerimistehnikat võib tähendada seda, et saatejuht ei suuda olla piisavalt agressiivne kõikide saate külalistega, saate emotsionaalne tonaalsus võib vahepeal muutuda. Tulemuseks on siis see, et saate vaataja vastuvõtuvõime või vastuvõtutaju ütleb talle, et saatejuht oli kallutatud ja ründas ühte ja oli leebe teise suhtes. Just kohalike valimiste puhul, mille debatte ma nüüd tähelepanelikult jälgisin, et seda mõnikord oli märgata, et seda mõnikord oli märgata, et saatejuht võib-olla teadlikult seda ei teinudki aga ta kukkus niimoodi välja, sest mõnes saates oli võib-olla kümme külalist, kohalike valimiste puhul, ja siis kui ühe või kahe saatekülalise puhul saatejuht tegi ühe või kaks jätkuküsimust ja iga kord agressiivsemalt, teravamalt, et sundida inimest vastama, siis mõne teise inimese puhul oli nii, et vaatavana vaatasin, et näe, teine jättis ka oma küsimusele vastamata, aga

saatejuht ei küsinud midagi juurde, või küsis hoopiski mingi täiendava pehme küsimuse juurde. Seetõttu on üpriski ohtlik kasutada sellist agressiivset intervjuerimistehnikat nendes peaministridebattides ja tuleks püsida võimalikult neutraalsel tasandil, samas peavad küsimused olema niivõrd läbimõeldud, et nad ei oleks igavalt või kuivalt neutraalsed, aga et nad peavad sisulist pinget kandma, aga see vorm, kuidas ajakirjanik küsib ei peaks olema agressiivne. Ta peaks olema selline, et: „Kas ei ole siis nii, et...“ ja siis esitadki hästi dramaatilise musta pildi olukorrast, et siis see vastaja peab hakkama ennast kaitsma kohe, peab andma intervjueri ikkagi saatekülalistele võimaluse oma sõnadega öelda see vastus välja

Debatt ikkagi peaks olema selline, kuidas öelda, elektrit peab olema. Vaidlust ja kriitikat peaks olema aga siis nii, et ajakirjanik ei peaks olema selle algataja või?

Ajakirjanik ei peaks oma küsimuses panema sisse emotsionaalselt laetud väljendeid, vaid ta peaks jätma selle juba saatekülalistele, sest debatt ei tähenda ju seda, et esitate küsimusi ühele inimesele, vaid tõstatatakse mingi küsimus, üks vastab, teine erakonna esindaja vastab, kuidas tema seda asja lahendab ja kui küsimuse püstitus on oma olemuselt terav ja elektrit täis, siis on selge, et need vastused ei saa tulla uimased. Et ajakirjanik ei peaks oma küsimusega esitama, eriti kui ta pöördub konkreetset mõne saatekülalise poole, eriti nendel juhtudel ei peaks ajakirjanik kasutama sellist agressiivset intervjuerimistehnikat. No teine asi on see kui ütleme küsimus üldiselt raamistada. No keset saadet näiteks otsustatakse, et võetakse mingi teine teemablokk, et kuidas seda teemat sõnastada. Et jällegi ei ole mõtet emotsionaalsete laetud väljenditega seda rikastada, seda saatejuhi sissejuhatust sinna teemasse, aga kui sealt tuuakse näiteks, noh ütleme tööpuuduse teema, väga tõsiseid fakte tööpuudusest ja need pannakse nagu pärid üksteise järel ritta kõik, siis on vältimatu see, et saatekülalised peavad hakkama reageerima sellele: kes peab hakkama õigustama oma poliitikat, kes saab veel innustust juurde nendest tõsistest süngetest faktidest veel mingeid omapoolseid tõlgendusi juurde tuua. Saatejuht ei peaks jah siis eriti otse küsimustes individuaalsele peaministrikandidaadile kasutama agressiivset intervjuerimistehnikat.

Nendes kolmes debatis, siis minu tulemuste juurde, keskmiselt iga viies ajakirjaniku küsimus oli ründav, kritiseeriv. Negatiivse tooniga, ütleme nii. Kuidas selline suhe nagu tundub, on see piisav, on seda vähe, on seda palju?

Ma ei ole ise niimoodi seda uurinud seda asja, ma pean nüüd seda usaldama lihtsalt või, mis te välja tõite.

No ma loodan, et jah, selle uurimuse kohaselt on iga viies – 20 protsenti. Kuidas see teile kuulates tundub?

See ei ole ju, me ei saa selle arvu põhjal teha järeldusi.

No ta ei ole millegagi võrreldav.

Aga ikkagi, me ei saa selle arvu pealt teha järeldusi, et need saated olid agressiivselt läbi viidud. Me ei saa seda ütelda. See on positiivne iseenesest. Et kui oleks välja tulnud näiteks, et pooled küsimused olid ründava iseloomuga, siis võiks öelda, et see saade, või need saated, valimisdebatid olid läbi viidud liiga ründavas võtmes. Et see ei ole liiga palju, aga ma ei ole ise nii detailselt neid vanu asju vaadanud ja uurinud, seepärast ma ei saa väga põhjalikku kommentaari anda, aga pigem on see positiivne näitaja. See näitab, et ikkagi oma

põhitonaalsuselt need intervjuud või need debatisaated ei olnud kantud sellest agressiivsest võtmest ajakirjanike käsitluses.

Ma võin öelda, et ma küsisin ajakirjanike käest, kes neid läbi viisid, nemad ise eelistaksid veel kriitilisemat tooni. Aga see selleks. Rääkisite sellest ka, et kriitiliselt lähenedes kellelegi on raske kõikidele kriitiliselt läheneda. Ma annan teile võimaluse pakkuda, millised kaks erakonda, nende esindajat või noh suunda võisid kõige rohkem kriitikat saada ajakirjanike poolt, keda kõige rohkem kritiseeriti?

Nendes kolmes?

Mhmhh.

No kindlasti Savisaar, et see on nagu Eesti ajakirjanduses juba traditsioon ja keda veel. Ei oskagi öelda, siin on, kus need nimekirjad on (näitan debattides osalejate nimekirja - H.K). Siin ju need vaheldusid, mis aastatest me räägime siis. Reiljan?

Kusjuures üllatuslikult Reiljan sai üsna vähe kriitikat, teda ei pandud tähele, aga erakonnana võib öelda, et Reformierakond sai palju, aga ma oma töös toon siin just välja sellise institutsiooni nagu peaminister. Istuv peaminister. Savisaar ja istuv peaminister said alati sellise peamise kriitikatulva endale, ehk siis arvuliselt 33% kõikidest kriitilistest küsimustest läksid siis Savisaarele, 30% peaministrile ja siis niimoodi need jagunesid teiste peale ära. Isamaaliit sai siis umbes viis, Mõõdukad neli ja nii edasi. Selle teie eelneva kommentaari taustalt, et kas see on nüüd natuke liig? Kas peaks kriitikat ka jaotama ühtlasemalt, või on seda raske teha, kuna ka küsimused jaotuvad väga ebahõltselt.

See poliitiline loogika ütleb seda, et kõige rohkem peaks olema tule all see, kes on võimul. Et teda ründab üks ole opositsioon, need kes tahavad võimule saada, mis on väga loogiline ja samamoodi ajakirjanikud teavad kõige paremini seda, et peaminister oli vastutav selle eest, tema erakond tegi seda, teist, tema erakond viis läbi, surus läbi, algatas reforme, lõpetas reforme jne. See on üpriski loogiline, mis ei ole loogiline, kui niimoodi teoreetiliselt võtta, et miks kõige suurema opositsioonierakonna juht saab kõige rohkem kriitikat.

Kusjuures ma mainiksin ära, et '99 oli ju ainult Koonderakond sellel hetkel kui debatt peeti valitsuses ja 2003, 2007 oli mõlemal korral tegelikult Keskerakond sellel ajal valitsuses. Nad ei olnud opositsioonis.

Aga ta oli nendes kampaaniates tegelikult ju vastandus, vastanduv.

Selles mõttes küll, aga nad olid tegelikult koalitsioonipartnerid faktiliselt. Kusjuures üks huvitav fakt selle kohta, et rääkides poliitikute omavahelisest kommunikatsioonist ja nende omavahelistest kriitilistest ja positiivsetest lausetest. Mitte kordagi nende debattide jooksul ükski koalitsioonipartner ei kiitnud oma koalitsioonipartnerit – mitte ühtegi korda.

Aga, et loomulikult peaks olema suund selles sennapoole, et see kriitika jagada ära võrdselt seal tegijate vahel siis, aga see poliitiline loogika jällegi ütleb, et kes on tegija. Tegelikult me ikkagi läheme selle peale välja, et kui vaadata seda tulemust siis, et kõige rohkem kriitilist

lähenedmist said tunda just need, kes olid kõige olulisemad tegijad, kõige olulisemad võistlejad tegelikult kampaanias.

Kas võib öelda, et need, kes olid sel hetkel ühiskonnas otsustajad?

Jah.

Et need, kes teevad, need saavad karistada.

Samas, need, kes teevad, nad saavad ka valimiskampaania ajal siis kajastuses ka rohkem siis positiivse tähelepanu võimalust. Kui nad teevad midagi, mis ei ole otseselt seotud valimistega, nad on tegijad, nad on pildil koguaeg. Nad on telepildis, raadios, lehtedes, eks ole. Nad on koguaeg tegijad ja siis nad saavad ka positiivset, mille üle kurdavad jällegi need, kes on parajasti opositsioonis ja kes on need väiksemad erakonnad, et näete me tegime ka mingi konverentsi või mingi algatuse, aga sellele ei pööratud tähelepanu. Aga nüüd loomulikult valitsuse minister iga nädal esineb valitsuse pressikonverentsil ja rääkides seal täiesti kampaaniavälist juttu ta saab iga nädal, on garanteeritud, et ta saab palju meedia tähelepanu. Samas osa neist otsustest on sellised, mis on ebapopulaarsed, mis toovad kaasa kriitikat, valitsus teeb vigu, tegijad kes on võimul, nad teevad vigu, nad saavad ka kriitikat, et eks see jälle neutraliseerib ära need asjad.

Nüüd, kas seda ajakirjanike enda varjatud kallutatust võib olla märgata, või kas on olnud märgata nendes debattides. Mulle meenub teie üks intervjuu, kus te 2003. aastat kritiseerisite, et 2003. aasta debattide koha, et hakkas liiga palju läbi kumama poliitiliste suundade eelistused.

Mul ei ole detailselt meeles selle debati asjaolud. Ma seda ei oska siin täpsemalt kommenteerida praegu.

See oli ka selline. Noh, eks nad kõik on üsna Savisaare vastased olnud, nagu ma juba ütlesin kolmandik kriitikat läks sinna.

Aga iseenesest, kui seda küsimust laiemalt võtta, siis nagu ma ennist rääkisin, et oluline on ajakirjanikel mitte kasutada seda agressiivset intervjuueerimistehnikat, mitte kasutada emotsionaalselt laetud sõnu jne. Ajakirjanik peab nendes debattides jätma mulje, et ta seisab võrdsel kaugusel kõikidest. See on lihtsalt väga oluline asi.

Räägime siis ka nendest stuudioajakirjanikest, kes ka vahepeal kohal on olnud. Nemad on siis ETVst või siis ERRist väljastpoolt. Te vist sellel ajal siin majas ei töötanud ja tausta ei tea, aga noh, ilmselgelt nemad esitasid rohkem selliseid väga teravaid küsimusi, selliseid julgeid küsimusi, kui saatejuhid, kas te oskate kuidagi kommenteerita, kas stuudioajakirjanikud on vajalikud ja kas nemad võivad hakata üle mängima saatejuhte, ehk niiöelda ohjad kaovad peost ära.

Ma arvan, et niipalju kui ma jällegi mäletan, peab arvestama, et see ei ole nagu ekspertintervjuu selles tähenduses, et ma ei ole seda materjali ju töötanud läbi nagu teie olete teinud praegu eks ole, need on lihtsalt subjektiivsed mälestused teatud asjadest ja üldiselt sellest meedia jälgimisest. Aga niipalju kui ma vaatajana meenutada suudan siis, et stuudioajakirjanikel oli kaks sellist mõju. Kaks aspekti oli nendega seoses. Et üks oli ootus alati nende suhtes, et väga hea, siin tegijad ajakirjanikud, valdavad erinevaid teemasid,

oskavad kindlasti hästi ja teravalt küsida, et miks mitte lisaks nendele traditsioonilistele tavalistele tegijatele, kes muidu neid saateid juhivad, et see annab värskust juurde. See värskuse moment, ootuse moment, on jäänud meelde. Aga kui see saade oli juba läbi siis minu seisukoht oli ja nüüd on veelgi enam, et lisaajakirjanikke või niiöelda stuudioajakirjanikke tarvis ei ole.

Millest see arvamus tuleneb?

Saade valgub laiali.

See ongi see, et saatejuhid ei suuda enam teemasid kontrollida siis või?

Saatejuhid peavad siis lisaks saatekülaliste ohjamisele hakkama ohjama ka kolleege teistest väljaannetest, kes on seal ja kusjuures võib täheldada seda, et need teised ajakirjanikud seal, teades, et neil on suhteliselt vähe võimalust küsida, hakkavad soleerima. Nad ei ole enam selle saate orgaaniline osa, nende eesmärk ei ole mitte aidata kaasa saate kui terviku õnnestumisele, vaid nendel on mingi oma küsimus, oma teema, mida nad kindlasti tahavad esitada ja siis võib tulla ka mingit sellist soovi kellelegi ära panna oma küsimusega, samal ajal kui need põhisaatejuhid hoiavad kogu tervet pilti silme ees. Ideaaljuhul nad hoiavad ju tervet pilti koguaeg silme ees. Et kes on kui palju saanud sõna, millised hoiakud on meil, saatejuhtidel olnud teatud saate külaliste suhtes. Ja siis kogu selle kaardistu lööb segamini see, et on mingi lisaajakirjanik, kes eks ole torkab mingisuguse küsimise, sageli hoopistükki mingi kitsa probleemi peale. Või selline, ka mingi väga kindlalt suunatud küsimuse esitab mõnele saatekülalisele. Saate õnnestumisele aitab minu meelest kaasa see, et saatel on üks juht või kaks juhti ja need on inimesed, kes kogu saadet kui tervikut silme ees hoiavad. Ja noh võib kasutada ka, miks mitte neid küsimusi publiku seast, aga sellel on juba teine staatus. Kui publikuküsimusel on ka mingi kallutatus või suunitletus või agressioon või mingi taoline asi seal sees, siis sellel ei ole taolist mõju kui näiteks ajakirjaniku esitatud küsimusel. Kui on soovi siis näiteks minu meelset see kohalike valimiste puhul ikkagi õigustas ennast, et kui on soovi ka parlamendivalimiste puhul neid debatte hoida elavamana ja näidata rahvale seda kaasa elamise võimalust, siis miks mitte kasutada ka stuudiopublikut küsimuste esitamisel, aga mitte seada seda kaheetapilist ajakirjanikku ette sinna saatesse, see ei ole õigustatud.

Kuidas te tagasi vaadates ja meie jutu põhjal, kuidas te hindate meie debatikultuuri?

Ma arvan, et asjad on läinud paremaks iga korraga, võib-olla viimasest korrast on kõige positiivsemad mälestused, et siis oli struktureeritum, meelde on jäänud, et suudeti teemadega rohkem püsida raja peal ja mis on hea on see, et tendents on sinnapoole, et mitte liiga palju inimesi kaasata sinna debatti. Ei siis tegijatena, see tähendab siis need lisajakirjanikud, neid pole vaja.

Saatejuhte oleks siis üks või kaks?

Kaks saatejuhti oleks hea. Tegemist on üpris intensiivse saatega, kaks saatejuhti aitaks ehk paramini kaasa selle ohjamisele. Ma lihtsalt mõtlen subjektiiivseid faktoreid, et kes meil on need saatejuhid üldse ja.

Viimasena ehk viskate korra veel sellele tabelile ka pilgu peale, see on nüüd antud sõnakorrad kõigi kolme debati peale kokku. Kui nüüd, siin ei ole toodud küll ajaliselt

välja, aga esimesed kolm erakonda võtsid ära poole kogu ajast. Et selline jaotus tundub olema õigustatud, et suurerakonnad saavadki neljandast viiendast poole rohkem sõna?

Põhimõtteliselt jah, ma arvan, et see on õigustatud, just sellest lähtuvalt, et eesmärk peab olema anda ülevaade sellest, et kui tegemist on peaministri kandidaatide debatiga, et kes, kellel on reaalselt võimalus saada peaministriks. Et me ei räägi siin praegu mingi teema kajastamisest või üldise poliitika elu kajastamisest, kus võiks olla teistsugune lähenemine, kus peaks olema teistsugune lähenemine. Kui tegemist on peaministri kandidaatidega siis räägime ikkagi, anname sõna nendele, kel on ka reaalselt võimalus peaministriks saada, aga mitte teistele, kes on seal niiöelda kaasajooksikud.

Aitäh!

Lisa 7. Debattide salvestised

A: Valimisstuudio 1999

B: Valimisstuudio 2003

C: Valimisstuudio 2007